

КОАЛИЦИЈА ЗА РЕКОМ

ОБРАЗЛОЖЕНИЕ

**СО СТАТУТОТ НА РЕГИОНАЛНАТА КОМИСИЈА ЗА
УТВРДУВАЊЕ НА ФАКТИТЕ ЗА ВОЕНИТЕ ЗЛОСТОРСТВА И
ДРУГИТЕ ТЕШКИ КРШЕЊА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА НА
ПОДРАЧЈЕТО НА НЕКОГАШНА СФРЈ**

НАЦРТ

9 Март 2011 год.

Содржина

I ДЕЛ – ЗНАЧЕЊЕ НА ПОИМИТЕ ВО ОВОЈ СТАТУТ

Член 1 – Значење на поимите во овој Статут

II ДЕЛ – ОПШТИ ОДРЕДБИ

Член 2 – Дефиниција

Член 3 – Знаки

Член 4 – Седиште и извршен секретаријат

Член 5 – Правен статус

Член 6 – Период на делување

Член 7 – Застапување и претставување

Член 9 – Право на давање придонес во работата на Комисијата

Член 10 – Принципи на делување на Комисијата

III ДЕЛ – ОБВРСКА ЗА СОРАБОТКА СО КОМИСИЈАТА

Член 11 – Обврска на договорната страна за соработка со Комисијата

Член 12 – Соработка на Комисијата со други држави и со меѓународни организации

IV ДЕЛ – ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА КОМИСИЈАТА

Член 13– Цели

Член 14– Задачи

V ДЕЛ – НАДЛЕЖНОСТ НА КОМИСИЈАТА

Член 15 – Период и област на истражување

Член 16 – Кршење на правата во надлежност на Комисијата

VI ДЕЛ – ОВЛАСТУВАЊА НА КОМИСИЈАТА

Член 17 – Земање изјави

Член 18 – Собирање документации и други извори

Член 19 – Теренски истражувања и посети

Член 20 – Јавни слушања на жртви и на други лица

Член 21 – Одржување на тематски сесии

Член 22 – Правилници на Комисијата

VII ДЕЛ – ИЗБОР НА ЧЛЕНОВИ И ЧЛЕНКИ НА КОМИСИЈАТА

Член 23 – Состав на Комисијата

Член 24 – Критериуми за избор на членови и членки

Член 25 – Истоветност на постапката за избор на членови и членки

- Член 26 – Кандидирање на членови и членки
Член 27 – Состав и избор на избирачките одбори
Член 28 – Избор на кандидати/ки за членство во Комисијата од страна на избирачките одбори
Член 29 – Избор на членови и членки на Комисијата од страна на претседателите/претседателството на договорните страни
Член 30 – Конститутивна седница
Член 31 – Избор на претседавачот/ката и усвојување на Деловникот
Член 32 – Кворум и одлучување
Член 33 – Престанување на мандатот на членот/ката
Член 34 – Привремено изземање од должноста член/ка

VIII ДЕЛ – ПРАВА И ОБВРСКИ НА ЧЛЕНОВИТЕ/КИТЕ И ВРАБОТЕНИТЕ ВО КОМИСИЈАТА

- Член 35 – Совесност, независност и непристрасност
Член 36 – Привилегии и имунитет
Член 37 – Заштита на изворите и доверливите податоци
Член 38 – Статус на членовите и членките на Комисијата и на вработените во Комисијата

IX ДЕЛ – СТРУКТУРА НА КОМИСИЈАТА

- Член 39 – Извршен секретаријат и тематски оддели
Член 40 – Канцеларии на Комисијата во договорните страни
Член 41 – Архив

X ДЕЛ – ФИНАНСИРАЊЕ НА КОМИСИЈАТА

- Член 42 – Финансирање
Член 43 – Финансиско известување

XI ДЕЛ – ЗАВРШЕН ИЗВЕШТАЈ НА КОМИСИЈАТА

- Член 44 – Изработка и објавување на завршниот извештај
Член 45 – Содржина на завршниот извештај
Член 46 – Наоди за воени злосторства и тешки кршења на човековите права
Член 47 – Обврска на парламентите и владите да го разгледаат завршниот извештај

XII ДЕЛ – РАЗНО

- Член 48 – Казнени одредби
Член 49 – Улогата на Комисијата во кривичното процесирање

XIII ДЕЛ – ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ

- Член 50 – Престанок на работата на Комисијата

Основачки акти на други комисији за вистината цитирани во *Образложенијата*:

- Гана** - *The National Reconciliation Commission Act, 2002* (Закон за национална комисија за помирување).
- Гватемала** - *Agreement on the establishment of the Commission to clarify past human rights violations and acts of violence that have caused the Guatemalan population to suffer* (Договор за воспоставување на комисија за разјаснување на кршењата на човековите права и акти на насилства кои им предизвикаа страдања на граѓаните од Гватемала), 23 Јуни 1994 година.
- Источен Тимор** - *UNTAET Regulation No. 2001/10 on the Establishment of a Commission for Reception, Truth and Reconciliation in East Timor* (Регулатива UNTAET бр. 2001/10 за основање на Комисија за прифаќање, вистина, и помирување во Источен Тимор), 13 Јули 2001 година.
- Јужна Африка** - *Promotion of National Unity and Reconciliation Act 1995 [Act 95-34]* (Закон за помирување и промоција на националното единство и помирување), 26 Јули 1995 година.
- Канада** - Schedule "N", *Mandate for the Truth and Reconciliation Commission* (Прилог „Н“: Мандат на Комисијата за вистина и помирување), 8 Мај 2006 година.
- Кенија** - *The Truth, Justice and Reconciliation Commission Bill, 2008* (Закон за основање на Комисија за вистина, правда и помирување, 2008 година).
- Либериа** - *An Act to Establish the Truth and Reconciliation Commission (TRC) of Liberia* (Закон за основање на Комисија за вистина и помирување во Либериа), 12 Мај 2005 година.
- Мароко** - *Dahir n° 1.04.42 Du 19 safar 1425 (10 avril 2004) Portant approbation des Statuts de L'Instance Equité et Réconciliation* (Dahir бр. 1.04.42, од 19. Safara 1425 (10 Април 2004 година) со кој се потврдуваат статутите на Комисијата за правичност и помирување).
- Маурициус** - *The Truth and Justice Commission Act 2008* (Закон за Комисијата за вистина и правда, 2008 год.), 22 Август 2008 година.
- Парагвај** - *Ley Nº 2225 Por La Cual se Crea La Comision de Verdad y Justicia* (Закон бр. 2225 за основање на Комисија за вистина и помирување), 16 Октомври 2003 година.
- Перу** - *Decreto Supremo N° 065-2001-PCM* (Врховна регулатива бр. 065-2001 - ПЦМ), 2 Јуни 2001 година.
- Сiera Леоне** - *The Truth and Reconciliation Commission Act 2000* (Закон за Комисијата за вистина и помирување 2000 година).
- Соломонски Острови** - *Truth and Reconciliation Commission Act 2008 (No. 5 of 2008)* [Закон за Комисијата за вистина и помирување 2008 година. (бр.5-2008)].

I ДЕЛ – ЗНАЧЕЊЕ НА ПОИМИТЕ ВО ОВОЈ СТАТУТ

Член 1

Значење на поимите во овој Статут

Образложение

Борци

Борци (engl. *combatants*, а кога се работи за припадници на бунтовнички сили во внатрешен вооружен судир – *fighters*) се лица на кои не им следува заштита од напади каква што им следува на цивилните лица.¹

За борци во контекст на *меѓународниот* вооружен судир пред сè се сметаат припадниците на вооружените сили во судирот.² Меѓутоа, како што е наведено во дефиницијата за цивили во Дополнителниот протокол I (чл. 50), освен припадници на вооружени сили постојат и други категории кои не се цивили. Сите тие категории со припадниците на вооружените сили во судирот претставуваат борци во меѓународниот вооружен судир.³ Тука спаѓаат:

- „припадници на останатите милиции и останатите доброволни единици, вклучувајќи ги тука и припадниците на организираниите движења на отпорот“ под услов тие милиции или доброволни единици да ги исполнуваат следниве услови:
  - „а) на чело да имаат лице одговорно за своите потчинети;
  - б) да имаат одреден знак за разликување кој ќе може да се воочи на растојание;
  - в) отворено да носат оружје;
  - д) во своите активности да се придржуваат на воените закони и обичаи;“
- „припадници на редовните вооружени сили кои изјавуваат дека припаѓаат на една влада или власт која што не ја признала Силата под чија што власт се наоѓаат;“
- „население на неокупираните територии кое што при приближувањето на непријателот доброволно зема оружје за да пружат отпор на непријателската наезда, а кое што немало

¹ International Committee of the Red Cross (ICRC), *Study on customary international humanitarian law* (2005), правило 3 (*Definition of Combatants*).

² Дополнителен Протокол I на Женевската конвенција (1977), чл. 43, став 2 („Припадници на вооружените сили на една од страните во судирот (освен медицинскиот персонал и свештениците опфатени во членот 33 на III конвенција) се борци...“).

³ ICRC, *Study on customary international humanitarian law* (2005), глава 33, правило 106 (*Conditions for Prisoner-of-War Status*).

време да се организира како редовна вооружена сила, ако тоа отворено носи оружје и ако ги почитува воените закони и обичаи.“⁴

За борци во *немеѓународните* вооружени судири се сметаат, несомнено, припадниците на вооружените сили на државата.⁵ Освен тие, за борци, во таквите судири се вбројуваат и „припадници на дисидентски вооружени сили и други организирани вооружени групи кои под одговорна команда извршуваат контрола над одреден дел од територијата што им овозможува да спроведат постојани и усогласени воени операции и да го спроведат [Протоколот II].“⁶

Од наведеното произлегува дека како во меѓународниот така и во немеѓународниот вооружен судир, категоријата „борец“ е поширока од категоријата „припадник на вооружени сили“ бидејќи „борец“, освен припадник на вооружени сили, ги опфаќа и останатите категории:

- во услови на меѓународен вооружен судир: припадниците на организирани групи на отпор, припадниците на редовните вооружени сили кои изјавуваат дека ѝ припаѓаат на една влада или власт која не е призната од Силата под чија власт се наоѓаат; и, жителите на неокупираните територии кои при приближувањето на непријателот доброволно се креваат на оружје (*levee en masse*);
- во услови на немеѓународен вооружен судир: припадниците на дисидентските вооружени сили и други организирани вооружени групи.

Цивили

Цивилите се дефинирани, како во меѓународниот така и во немеѓународниот судир, негативно, односно како лица кои не припаѓаат на вооружените сили на владата или на другите вооружени групи.

Кога станува збор за вооружен *меѓународен* судир, концептот „цивили“ е експлицитно дефиниран во Дополнителниот протокол I (од 1977 година) на Женевската конвенција:

„Цивил е секое лице кое не припаѓа на една од категориите наведени во член 4 (A) (1), (2), (3) и (6) на Третата женевска конвенција и членот 43 од овој протокол.“⁷

⁴ Дополнителен Протокол I на Женевската конвенција (1977), чл. 50, став 1 [упатувајќи на третата Женевска конвенција, член 4. A (2), (3) и (6)].

⁵ ICRC, *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law* (2009), стр. 27.

⁶ Исто, стр. 30 [преземајќи ја одредбата од Дополнителниот Протокол II на Женевската конвенција (1977), чл. 1].

⁷ Дополнителен Протокол I на Женевската конвенција (1977), чл. 50, став 1 (*Дефиниција за цивили*).

Како што наведе Жалбениот совет на МКСЈ во предметот Блашкиќ, дефиницијата за цивили од член 50 на Дополнителниот протокол I на Женевската конвенција „може во голема мера да се смета како израз на обичајното право.“⁸

Според тоа, цивили, се во услови на меѓународен вооружен судир, лица кои не припаѓаат на ниедна од категориите наведени во Третата женевска конвенција, член 4 (А), ставови (1), (2), (3) и (6):

- став 1) на вооружените сили кои припаѓаат на едната страна во судирот, како ни на милицијата и доброволните единици кои влегуваат во состав на тие вооружени сили,

- став 2) на останатите милици или останатите доброволни единици, тука подразбирајќи и организирани движења на отпорот, кои припаѓаат на едната страна во судирот и кои дејствуваат надвор или во рамките на својата сопствена територија, дури и да е таа територија окупирана, под услов тие милиции или доброволни единици, подразбирајќи ги тука и овие организирани движења на отпорот, да ги исполнуваат следните услови:

а) на чело да имаат лице одговорно за своите потчинети;

б) да имаат одреден знак за разликување кој може да се воочи на растојание;

в) отворено да носат оружје;

г) при своите дејствувања да се придржуваат на воените закони и обичаи;

- став 3) на редовните вооружени сили кои изјавуваат дека припаѓаат на една влада или власт која не е призната од Силата под чија власт се наоѓаат;

- став 6) на населението на неokuпираната територија која при приближување на непријателот доброволно се крева на оружје за да пружи отпор на непријателската наезда, а кое немало време да се организира како редовна вооружена сила, ако отворено носи оружје и ако ги почитува воените закони и обичаи (*tzv. levee en masse*).

(Кога станува збор за член 43 од Дополнителниот протокол I, споменат во дефиницијата на цивилите од член 50 на Протоколот, тој член (43) *не* додава некоја нова категорија на оние кои се веќе наведени во ставовите (1), (2), (3) и (6) од членот 4(А) на Третата женевска конвенција. Член 43 само ги дефинира веќе наведените „вооружени сили на едната страна во судирот“⁹).

⁸ Пресуда на Жалбениот совет на МКСЈ во предметот Блашкиќ (Јули 2004), пар. 110.

⁹ Член 43, став 1, Дополнителен протокол I, гласи: „Вооружените сили од една страна на судирот се состојат од сите организирани вооружени сили, групи и единици, ставени под команда која е одговорна на таа страна за раководење на своите потчинети, дури и кога таа страна е застапена од владата или некоја власт која што противничката страна не ја признава“.

Во *немеѓународниот* вооружен судир, концептот „цивили“ е повторно одреден негативно, односно со разграничување од другите категории.¹⁰ Во немеѓународниот судир тие други категории се:

- владините вооружени сили,
- дисидентските вооружени сили, и
- другите организирани вооружени групи (кои ги исполнуваат условите кои се однесуваат на одговорност, на спроведување постојани и усогласени воени операции, контрола над одреден дел од територијата и способност да делуваат во согласност со одредбите од меѓународното хуманитарно право кое се однесува на немеѓународниот вооружен судир.¹¹

Член/членка на Комисијата

Иако работата на Комисијата ќе вклучува многу лица на различни функции, „член/членка на комисијата“ е термин кој се однесува само на 20 лица кои што претседателите на секоја од договорните страни ги именуваат да работат на таа функција во Комисијата. Останатите лица припаѓаат на персоналот на Комисијата и извршуваат работи во име на Комисијата.

Места на заточеништво

Дефиницијата за „места на заточеништво“ во Статутот не се потпира на дефиниција од било кој меѓународно-правен документ, со оглед на тоа што релевантните меѓународно-правни извори, вклучуваќи ја и Третата женеvsка конвенција (за воени заробеници) и Четврта женеvsка конвенција (за заштита на цивилите во вооружен судир), не содржат поими како што се „место на заточеништво“ но ни „логор“ и „собирен центар“, два поима кои често се користат во расправите меѓу договорните страни, со распространето (погрешно) верување дека тие поими се дефинирани во меѓународното право.

Во вооружените судири на подрачјето на поранешна СФРЈ, во местата на заточеништво најчесто се наоѓаа лица чие затварање е противправно, но имало и лица за чие затварање постоела правна основа. Правна основа постоела во однос на воените заробеници, како и другите лица, за кои постоел сомнеж или извесност дека биле ангажирани во активностите против безбедноста на државата.¹² Такви активности вклучуваат шпионажа, саботажа или пренос на информации на непријателската влада или на државјанин на непријателската држава. (Од друга страна, непријателски став кон државата, сè додека не е претворен во акција, не претставува легитимна

¹⁰ ICRC, *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law* (2009), стр. 30.

¹¹ Исто.

¹² Пресуда на Жалбениот совет на МКСЈ во предметот Челебиќи (Февруари 2001), пар. 321 (цитуирајќи ја Женеvsката конвенција IV, член 5).

основа за затворање на лица¹³). Затворањето на цивилите мора да биде апсолутно потребно (*absolutely necessary*) за да биде законско.¹⁴ Освен тоа, дури и затворањето во почетокот да било во согласност со правото, тоа станува противправно ако на лицето не му се овозможи надлежниот суд или административното тело што побрзо да го испитаат затворањето и судот или административното тело тоа да го прават и подоцна во редовни интервали.¹⁵

Без оглед дали постои или не постои правена основа за затворање кон затворените лица мора да се постапува хумано (човечно), што подразбира забрана на измачување и друго сурово и понижувачко однесување или казнување и подразбира обврска за грижење на болните и ранетите, снабдување со храна и вода и заштита од неповолни временски услови.

Исчезнато лице

Дефиницијата за исчезнато лице во овој Статут во најголем дел се потпира на Меѓународната конвенција за заштита на сите лица од присилни исчезнувања, која стапила на сила во Декември 2010 година. Меѓутоа, додека дефиницијата од Конвенцијата го ограничува поимот на присилно исчезнување на ситуации во кои одговорност носат државните органи, односно лица или групи на лица кои постапуваат по овластување, со поддршка или согласност на државните органи, по дефиницијата од Статутот за исчезнато лице се смета и она за чие исчезнување се одговорни силите кои во вооружениот судир се борат против владините сили.¹⁶ Ова проширување на поимот „исчезнато лице“ е дотолку понеопходно во контекст на некогашната СФРЈ ако се земе предвид дека во многу случаи за исчезнување биле одговорни формации кои не претставувале било каква државна власт, нити делувале на сметка на државната власт.

¹³ Пресуда на Претресниот совет на МКСЈ во предметот Кордиќ и Черкез (Февруари 2001), пар. 280 (повикувајќи се на Меѓународниот комитет на Црвениот крст, Коментар на Женевската конвенција IV, стр. 56).

¹⁴ Пресуда на Жалбениот совет на МКСЈ во предметот Челебиќи, пар. 320, пресуда на Жалбениот совет на МКСЈ во предметот Кордиќ и Черкез, пар. 70.

¹⁵ Пресудата на Жалбениот совет на МКСЈ во предметот *Челебиќи*, пар. 320; пресудата на Жалбениот совет на МКСЈ во предметот *Кордиќ и Черкез*, пар. 70 (цитирајќи ја Женевската конвенција IV, член 43(1): „Секое заштитено лице кое што е интернирано или упатено на принуден престој има право одлуката донесена за него во најкраток рок да се земе во повторно разгледување од судот или од надлежното административно тело, кое што по таа работа ќе ја утврди силата која што го држи тоа лице. Ако интернирањето или упатувањето на принуден престој останало во сила, судот односно административното тело повремено, најмалку два пати годишно, ќе пристапува кон испитување на случајот од тоа лице со цел првобитната одлука да се промени во негова корист, ако околностите го допуштаат тоа“).

¹⁶ Според Меѓународната конвенција за заштита на сите лица од присилни исчезнувања, за „присилно исчезнување“ се смета „апсење, притворање, киднапирање или било кој друг облик лишување од слобода од страна на државните органи или лица или група од лица кои постапуваат по овластување, со поддршка или согласност на државата, после што се одбива да се признае лишувањето од слобода или пак се крие судбината на исчезнатото лице или местото на кое се наоѓа лицето, со што таквото лице се става надвор од заштита на законот“ (член 2 од Конвенцијата).

Припадници на вооружени сили

Поимот „припадник на вооружени сили“ во *меѓународниот* вооружен судир е дефиниран во Дополнителниот протокол I (од 1977 година) на четирите Женевски конвенции, во членот 43, и тоа на следниов начин:

„Вооружените сили на една страна во судирот се состојат од сите организирани вооружени сили, групи и единици, ставени под команда која што е одговорна за таа страна за раководење на своите потчинети, дури и кога таа страна е застапена од владата или некоја власт која што противничката страна не ја признава“ (став 1).

Значи, припадник на вооружени сили е припадник на некои од формациите наведени во член 43, став 1, од Дополнителниот протокол I. Во истиот член се наведува и тоа дека „кога некоја страна ќе вклучи во судирот паравоени организации или вооружени служби за одржување ред во своите вооружени сили, таа е должна за тоа да ја извести другата страна во судирот“ (став 3). Значи, и паравоените сили и полицијата можат да бидат вклучени во вооружените сили на државите.

Поимот „вооружени сили“ во *немеѓународниот* вооружен судир не е, за разлика од меѓународниот судир, конкретно дефиниран во некој документ на меѓународното хуманитарно право. Меѓутоа, според авторитативното толкување на Меѓународниот комитет на црвениот крст, дефиницијата за „вооружени сили“ која што важи за меѓународни судири, применлива е и во контекст на немеѓународните судири, така што и во него „припадниците на вооружените сили“ се припадници и на регуларните вооружени сили на државите, и групи и единици ставени под команда која што е одговорна на државата.¹⁷

Како што е наведено во образложението на поимот „борец“, категоријата „припадници на вооружени сили“ е потесна од категоријата „борци“, во таа смисла што, освен „припадници на вооружени сили“, во борци спаѓаат и:

- во услови на меѓународен организиран судир: припадници на организирана група на отпорот; припадници на редовните вооружени сили кои што изјавуваат дека припаѓаат на една влада или власт која што не е призната од Силата под чија што власт се наоѓаат; и, населението на неокупираната територија кое што, поради приближувањето на непријателот, доброволно се кренало на оружје (*levee en masse*);
- во услови на немеѓународен организиран судир: припадници на дисидентски вооружени сили и други организации на вооружени групи.

¹⁷ ICRC, „Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law“ (2009), стр. 30-31.

Војна или друг облик на вооружен судир

Терминот „војна или друг облик на вооружен судир“ (од чл. 13 (в)-(д), чл. 14, и чл. 20 од Статутот), треба да се разбере според значењето дефинирано за „вооружен судир“ од страна на Жалбениот совет на Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија (МКСЈ):

Вооружен судир постои секаде каде што биле искористени вооружени сили меѓу државите или продолжено вооружено насилство меѓу власта и организирани вооружени групи, или пак меѓу такви групи во една држава. (Одлуката на Жалбениот совет по предметот Тадиќ, по жалба на одбраната на надлежноста на судот (Октомври 1995), став 70.)

Наведената дефиниција се однесува како на меѓународен вооружен судир, така и на вооружен судир од не-меѓународен карактер.

Во текот на консултативниот процес повеќе учесници изразија уверување дека за вооружениот судир во нивната земја треба да се користи терминот „војна“, односно дека терминот „вооружен судир“ не би бил адекватен затоа што се однесува наводно само за внатрешен судир и ја намалува вистинската димензија на она што се случувало. Ова уверување нема соодветно покритие во меѓународното право, кое што го користи терминот „вооружен судир“, независно од тоа дали тој е меѓународен или не-меѓународен, и независно од интензитетот на судирот. МКСЈ во сите пресуди постојано го користел терминот „вооружен судир“, по што ја следел терминологијата од релевантни меѓународно правни договори од понов датум (два дополнителни протоколи од 1977 година од Женевската конвенција), и објаснил дека концептот „војна“ преовладувал во минатото, но дека во меѓувреме во голема мера е заменет со поширокиот поим „вооружен судир“

(Одлуката на Жалбениот совет за предметот на Тадиќ, по жалба на одбраната во надлежност на судот (Октомври 1995), став 87.) Статутот на постојаниот Меѓународен кривичен суд исто така ги користи термините „меѓународен вооружен судир“ (член 8 (2)(б)) и „вооружен судир од не-меѓународен карактер“ (член 8 (2) (в)). Иако формулацијата „вооружен судир“ го содржи она што традиционално се подразбира како војна, предложената формулација („војна“ или „друг вид на вооружен судир“) во Статутот на Комисијата компромисно се користи и терминот „војна“, со оглед на силното уверување дека во некои делови на договорните страни само тој термин соодветно може да го означи она што во текот на деведесеттите години се случувало во нивните земји.

Воено злосторство

За потребите на овој Статут, поради поедноставување на формулациите, терминот „воено злосторство“ се користи во најширока смисла, така што опфаќа не само злосторства во тесна правна смисла, туку и злосторства против човештвото и геноцид. На ова решение му недостасува полноправна прецизност, доколку што геноцид и злосторство против човештвото можат да бидат направени и без постоење на вооружен судир, и тогаш не би претставувале *воени* злосторства. Но

ова решение на Статутот има преседани, на пример: при давањето назив (исто така поради практични причини) „Оддел за воени злосторства“ одделенијата на Судот во Босна и Херцеговина и Обвинителството на Босна и Херцеговина кои што се занимаваат со процесирање не само на воени злосторства во потесна смисла, туку и за злосторства против човештвото и геноцид.

Воени злосторства според меѓународното кривично право, вклучува тешки повреди на Женевската конвенција од 1949 година,¹⁸ како и сериозните кршења на други конвенции и обичајни правила, кои според договорното и обичајното право, бараат индивидуална кривична одговорност.¹⁹

Злосторствата против човештвото и геноцидот содржат елементи по кои се разликуваат од воените злосторства. Една од важните разлики се состои во тоа што, за разлика од воените злосторства, злосторствата против човештвото и геноцидот можат да бидат извршени и во мир, односно во отсуство на вооружен судир. *Геноцид* значи било кое од следниве дела извршено со намера во целост или делумно да се уништи некоја национална, етничка, расна или верска група како таква: а) убивање на припадници на групата, б) нанесување на тешки телесни или душевни повреди на припадници на одредена група, в) смислено наметнување на такви животни услови на припадници на одредена група, кои се со цел да се дојде до целосно или делумно нивно физичко уништување, г) воведување на мерки чија цел е спречување на раѓања внатре во групата, и д) присилно преместување на децата од таа група во друга група.²⁰ *Злосторства против човештвото* се следниве кривични дела, кога се извршени како дел од распространет или систематски напад против цивилното население, со знаење на сторителот дека неговите дела влегуваат во рамките на тој напад: а) убиство, б) истребување, в) поробување, г) депортација, д) затворање, е) тортура, е) силување, ж) прогонувања на политичка, расна и верска основа и з) други нехумани дела.²¹

Социјалистичка Федеративна Република Југославија

Датумот на создавање на т.н. „втора Југославија“ или Демократска Федеративна Југославија (ДФЈ) (29 Ноември 1943 година) е поврзан со Второто заседание на АВНОЈ одржано во Јајце под раководство на Комунистичката партија на Југославија (КПЈ). По изборите под контрола на КПЈ, Уставотворното собрание на 29 Ноември 1945 година донело Декларација за прогласување на република, која во Декларацијата е наречена „Федеративна Народна Република Југославија“

¹⁸ Статутот на МКСЈ (1993), чл. 2; Римски статут на Меѓународниот кривичен суд (1998 год., стапи на сила во 2002 год.), чл. (8)(2)(а).

¹⁹ Одлуката на Жалбениот совет на МКСЈ за надлежноста по предметот на *Тадиќ* по жалба на одбраната во надлежност на судот (Октомври 1995), пред 89 и 94-та година. Погледнете ја и пресудата на жалбениот совет на МКСЈ за предметот *Кунарац* и други (Јуни 2002), пар. 66.

²⁰ Конвенцијата за спречување и казнување на злосторства и геноцид (1948 год., стапила на сила 1951 год.), чл. II.

²¹ Пресуда на Жалбениот совет на МКСЈ по предметот *Кунарац и други* (Јуни 2002 год.) став 85; Статут на Меѓународен кривичен суд за поранешна Југославија чл.5.

(ФНРЈ). Со Уставот од 1963 година службеното име на државата е променето во „Социјалистичка Федеративна Република Југославија“ (СФРЈ). Иако називот СФРЈ беше службено користено сè до 27 Април 1992 година, кога Србија и Црна Гора ја основаа Сојузна Република Југославија (СРЈ), веќе словенечката и хрватската декларација за независност на 25 Јуни 1991 година и вооружените судири кои следеа, de facto го означуваат крајот на поранешната заедничка држава.

Тешки кршења на човековите права

Иако општо прифатена дефиниција за тешки кршења на човековите права не постои²², кршења на правата кои во авторитетни меѓународно правни извори, вообичаено се наведуваат како форми на „тешки кршења на човекови права“ (анг. *gross violations of human rights*):²³ убиства; поробување, противправно затворање, мачење, присилни исчезнувања, депортација, присилно раселување на населението и систематска дискриминација. Во меѓународно правните документи и литература не постои консензус за тоа дали кршењата на други права (на пр. економски и социјални) се тешки кршења на човековите права.

Сторител

Терминот „сторител“ ги опфаќа термините извршител и коизвршител, а исто така и соучесник на извршителот (поттикнувач, помагач, а во меѓународното кривично право и наредбодавец, а по некои автори и лице кое има т.н. „командна одговорност“). Поширокото сфаќање на поимот сторител е во согласност со одредени кривични закони од Кривичниот законик на Србија и Кривичниот законик на Црна Гора, кои прават дистинкција помеѓу „сторител“ со поим со пошироко значење и „извршител“ со потесен поим.²⁴ Кривичниот закон на Босна и Херцеговина ги користи термините „počinilac“ и „učinitelj“ за категорија која во законите на Србија и Црна Гора се нарекува „učinilac“; Кривичниот закон на Косово го користи терминот „izvršilac“, а и Казнениот закон на Хрватска го користи термин „počinitelj“.

²² Видете на пример, Stephan Parmentier, "International Crimes and Transitional Justice: where does organised crime fit?", *Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza* Vol. III - N. 3, Vol. IV – N. 1 – Settembre 2009–Aprile 2010, www.vittimologia.it/rivista/articolo_parmentier_2009-03_2010-01.pdf, стр. 91.

²³ Најчесто цитирани извори во кои се набројуваат овие форми на тешки кршења на човекови права се: „Conclusions of the Maastricht Seminar on the Right to Restitution, Compensation and Rehabilitation for Victims of Gross Violations of Human Rights and Fundamental Freedoms“, објавени во публикацијата *Seminar on the Right to Restitution, Compensation and Rehabilitation for Victims of Gross Violations of Human Rights and Fundamental Freedoms*, SIM Special, No. 13, Utrecht, Netherlands Institute of Human Rights, 1992, стр.16-21, и "Definition of gross and large-scale violations of human rights as an international crime" (Извештај на Станислав Черниченко, специјален пратеник на Комисијата за човекови права на Обединети Нации, UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1993/10 (1993).

²⁴ Кривичен законик, *Сл. весник на Република Србија*, бр. 85/2005, последни измени 119/09, чл. 112; Кривичен законик, *Сл. весник на Република Црна Гора*, бр. 70/2003, последни измени 25/2010, чл. 142.

Жртви

Дефиницијата за жртви во Статутот е преземена од документот *Основни принципи и насоки за право на правен лек и репарација за жртвите на тешки кршења на меѓународните човекови права и сериозни повреди на меѓународното хуманитарно право*, усвоен со Резолуцијата на Генералното собрание на Обединетите нации од 2005 година.²⁵ Од дефиницијата произлегува дека за статусот жртва е неопходно штетата да биде предизвикана со постапка или неправеење кое што претставува кршење на човековите права или меѓународното хуманитарно право.

II ДЕЛ – ОПШТИ ОДРЕДБИ

Член 2

Дефиниција

Образложение

Предложениот документ, на Статутот на РЕКОМ, има правна природа на меѓународен договор. Од страна на потписничките се очекува по потпишувањето на Статутот, истиот да го ратификуваат во своите парламенти. На ист начин е основан Меѓународниот кривичен суд со седиште во Хаг.²⁶ Исто така, Меѓународната агенција за обновлива енергија (IRENA) е воспоставена со статутот на таа организација, како меѓународен договор (не со анекс на договорот).²⁷

²⁵ Резолуција бр. 60/147 од 16 Декември 2005 год., пар. 8.

²⁶ Член 1, Суд, Римски статут на Меѓународниот кривичен суд (*Службен весник на СРЈ – Меѓународен договор* бр. 5/2001) го пропишува следното: Меѓународниот кривичен суд (во понатамошниот текст 'Суд') се основа со овој правен акт. Се основа како постојано судско тело и надлежен е за водење на кривична постапка против лица за кои постои основано сомнение дека направиле најтешки кривични дела од меѓународно значење, на начин кој е предвиден со овој Статут, кој ќе биде комплементарен со националните кривични надлежности на државите. Надлежноста на Судот и неговото функционирање се регулирани со одредбите на овој Статут.

²⁷ Член 1 од Статутот на Меѓународната агенција за обновлива енергија (превод според *Сл. весник на Република Србија*, бр. 105/09); „Страните на овој Статут со ова ја воспоставуваат Меѓународната агенција за обновлива енергија (во понатамошниот текст: Агенција) во согласност со наредните услови и одредби.“ Статутот е составен на 26 Јануари 2009 година, а стапил во сила на 8 Јули 2010 година.

Член 3

Ознаки

Образложение

На пример, Меѓународниот кривичен суд е „овластен да го истакнува своето знаме, амблем и ознаки во своите простории, автомобилите и другите превозни средства кои се користат во службени цели.“²⁸ Одредби за печатот имале основачките акти на некои комисији за вистина, како што е онаа во Кенија.²⁹

Член 4

Седиште и извршен секретаријат

Образложение

Седиштето на Комисијата се наоѓа во главниот град на Босна и Херцеговина (БиХ) заради симболичното значење на Сараево како место на кое директно се водеше војна, како и заради интензитетот на војната и нејзините последици во бројот на човечките загуби на територијата на БиХ. Исто така, за успешно извршување на задачите на Комисијата важно е да се работи во град кој може да ги обезбеди неопходните услови за нејзина работа. Во досегашните консултации за основање на Комисијата немаше поголеми противења за ова решение.

Тоа дека седиштето на Комисијата се наоѓа во Сараево, значи дека тука ќе се наоѓа централната канцеларија на Комисијата, под името Извршен секретаријат (да се види чл. 39 од Статутот). Исто така, членовите на Комисијата според правилото ќе ги одржуваат состаноците во Сараево. Комисијата, меѓутоа, ќе има канцеларии во сите договорни страни (член 40 од Статутот).

²⁸ Закон за потврдување на договорот за привилегиите и имунитетот на Меѓународниот кривичен суд, *Службен весник на Република Хрватска*, бр. 10/04, чл.5.

²⁹ Кенија Член 31 („Печат на Комисијата“).

Член 5

Правен статус

Образложение

Комисијата, како меѓународна организација, ќе има правен субјективитет. Оваа одредба овозможува конституирање на Комисијата како правно лице кое може да стекнува права и обврски во правниот поредок, односно да склучува договори, да стекнува и да располага со подвижен и недвижен имот и да покрева правни постапки. За споредување, договорот помеѓу владата на земјите од Советот за регионална соработка (меѓународна организација која што е воспоставена во Февруари 2008 година, како следбеничка на некогашниот Пакт за стабилност за Југоисточна Европа) и Советот на министри на Босна и Херцеговина (земјата домаќин) одредуваат Секретаријатот на Советот за регионална соработка да има правен идентитет и правна способност за извршување задачи.³⁰ Исто така, Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд, одредува во член 4 дека „Судот има меѓународноправен субјективитет. *Ќе има и такви правни можности какви што се потребни за извршување на неговите функции и остварување на неговите цели*“.³¹

Со одредбата од став 2. се дава право на Комисијата самостојно да го уредува начинот на организација на работата. Со цел успешно извршување на задачите, Комисијата ќе донесе низа правила со кои детално ќе го регулира своето секојдневно работење (види член 22 од Статутот).

Во ставот 3. се утврдува обврската на Комисијата, како меѓународна организација со седиште во Босна и Херцеговина, да склучи посебен договор со Босна и Херцеговина. Врз основа на искуствата од слични договори помеѓу други меѓународни организации и земјите домаќини, може да се очекува дека со договорот ќе се регулира слободното делување на Комисијата, неповредливост на просториите, на евиденцијата и архивата на Комисијата, како и изземање во врска со извршувањето и одземање на подвижен и недвижен имот. Освен тоа, договорот ќе содржи одредби за тоа во кои постапки Комисијата (Извршен секретаријат, членови/членки и вработени) нема да бидат ослободени од судски постапки и извршувања во Босна и Херцеговина (на пример; работноправни спорови, парници за нанесување на материјална штета, сообраќајни прекршувања и сл.). Со овој договор ќе биде регулиран и начинот на обезбедување и плаќање на

³⁰ Договорот помеѓу Советот на министри на БиХ и владите на останатите земји учеснички од советот за регионална соработка, Мисијата за привремена управа ОН на Косово во името на Косово, во согласност со Резолуцијата на Советот за безбедност на ОН број 1244, за ангажманите на земјата домаќин за Секретаријатот на Советот за регионална соработка, *Сл. весник на БиХ*, бр. 4/08, чл. 3 (Договорот е склучен на 14 Септември 2007 година, а стапил на сила на 22 Април 2008 година).

³¹ Статут на Меѓународниот кривичен суд (1998 год. стапи во сила 2002 год.), Член 4 (превод: Центар за меѓународно право и меѓународни организации на Факултетот за политички науки во Белград, во соработка со Меѓународниот комитет на Црвениот крст, Делегација во Белград).

комунални услуги, плаќање и ослободување од плаќање на царина и данок, социјално осигурување, како и други прашања неопходни за ефикасно извршување на работата на Комисијата.³²

Член 6

Период на делување

Образложение

Став 1

Предложениот период на делување на Комисијата од три години претставува обид да се пронајде рамнотежа во задоволувањето на два интереси: да се обезбеди доволно време Комисијата квалитетно да ја изврши својата обемна работа, и работата на Комисијата да биде доволно кратка за да се задржи вниманието на јавноста и да се спречи делувањето на Комисијата да стане цел сама за себе.

Искуствата од други држави покажуваат дека периодот на делување на Комисијата варира, но, дури и во државите со понова историја на вооружени судири, комисиите за вистина најчесто делуваат до две години (Перу, Гана) или до три години (Источен Тимор).

Во текот на консултативниот процес некои учесници изнесоа мислење дека Комисијата треба да делува четири, пет или повеќе години, бидејќи во спротивно нема да биде во можност да ја одработи својата работа. Меѓутоа, постојат комисиии за вистина кои исто така имале обемна работа, но и покрај тоа делувале две години или помалку, со што покажале дека и таму каде што злосторствата се распространети, можно е за разумно краток рок да се направи истражување, да се извршат бројни јавни слушања и да се изработи завршен извештај.

- На пример, перуанската Комисија за вистина и помирување почна со работа во Јули 2001 год, а конечниот извештај го објави во Август 2003 год.³³ Извештајот имаше 8 000 страни.³⁴ За обемот на работа со кој се соочи перуанската комисија сведочи фактот дека комисијата,

³² Види, на пример, Договорот помеѓу Советот на министри на БиХ и владите на останатите земји учеснички во Советот за регионална соработка, Мисија на привремената управа на ОН на Косово во име на Косово, во согласност со Резолуцијата на Советот за безбедност на ОН број 1244 за аранжманите на земјите домаќини за Секретаријатот на Советот за регионална соработка, *op. cit.*, и *Headquarters Agreement between the International Criminal Court and the Host State*, 7 Јуни 2007 година, стапи во сила на 1 Март 2008 година.

³³ Amnesty International, *Peru: The Truth and Reconciliation Commission – a first step towards a country without injustice*, Август 2004 год., стр. 4, фуснота 11.

³⁴ US Institute of Peace, "Truth Commissions – Peru 01", www.usip.org/resources/truth-commission-peru-01.

меѓу другото, собра податоци за 23 969 случаи на убиства или насилни исчезнувања, како и за 6 400 случаи на тортури и нехумани или понижувачки постапки.³⁵

- Комисијата во Гватемала делувала 18 месеци. Завршниот извештај на комисијата е објавен во Февруари 1999 год. Со повеќе од 4 000 страни, идентификувал и именувал вкупно 42 275 пострадани, вклучувајќи и 23 671 жртви на вонсудски погубувања и 6 159 жртви на принудно исчезнување.³⁶

Претпоставка за успешно извршување на мандатот во рок од три години е дека голем број поединци ќе делуваат како персонал на Комисијата. За споредба, за работата во гореспоменатите комисији во Перу, повеќе од 800 луѓе во различни периоди работеле за комисијата.³⁷

Во однос на комисиите во Перу, Гватемала и на други места, Комисијата ќе биде во нешто поповолна положба во таа смисла што веќе постои огромна количина на материјал на кој би можела да се потпри во својата работа, со што веројатно ќе се скрати времето потребно за истражување. Во овој материјал влегуваат бројни судски пресуди, извештаи од медиумите и невладините организации, архивата од Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија, која што е јавно достапна на интернет страната на Судот, како и списоците на убиени и исчезнати лица кои ги составиле владини агенции и невладини организации од договорните страни и Меѓународниот комитет на Црвениот крст.

Став 2

Во тригодишниот период на делување на Комисијата не влегува припремниот период, кој почнува со одржување на конститутивната седница и може да трае најдолго шест месеци. Во текот на овој период, како што покажуваат искуствата од други комисији, РЕКОМ би требало да се занимава со следниве прашања:

- наоѓање на простор за Извршниот секретаријат и канцеларии на Комисијата;
- организирање на Извршниот секретаријат и поделба на одделенија;
- подготвување на буџетот;
- комуникација со донаторите;
- вработување на Извршен секретар и персонал;
- воспоставување на методологија, односно донесување на неопходни деловници и правилници;
- подготовка на кампања и стратегија за информирање на јавноста за работата на Комисијата, вклучувајќи повикување на заинтересираните да ѝ дадат изјави;
- воспоставување база на податоци;

³⁵ Amnesty International, op. cit., стр. 5 и 10.

³⁶ *Memory of Silence: Report of the Commission for Historical Clarification (Conclusions and Recommendations)*, поглавје 4 (Conclusions), дел 1 (The Tragedy of the Armed Confrontation), параграф 1, <http://shr.aaas.org/guatemala/ceh/report/english/conc1.html>. Комисијата проценила дека вкупниот број на убиени и исчезнати е околу 200 000.

³⁷ Amnesty International, op. cit., стр. 3.

- преземање на прелиминарни истражувања;
- собирање на релевантни книги, статии и друг материјал;
- воспоставување на приоритети во извршување на работите; и
- преземање на други активности.³⁸

Став 3

Можноста РЕКОМ да го продолжи периодот на своето делување за уште шест месеци, внесува флексибилност со која се избегнува Комисијата да дојде во ситуација да не може да го заврши истражувањето и да го изработи завршниот извештај. Основачките акти на поголем број од комисиите содржат одредби за можност за продолжување на мандатот, еднократно или, поретко, повеќекратно. При тоа, по правило парламентот, претседателот на државата, или претседателот на владата се тие што имаат овластување да го продолжат периодот на делување.³⁹ Кај некои случаи, меѓутоа, на самата комисија ѝ е дадена можност да го продолжи периодот на своето делување.⁴⁰ РЕКОМ во тој поглед ѝ припаѓа на втората група комисиии, бидејќи ќе има право да го продолжи сопствениот мандат. Основната причина за вакво решение е од практична природа. Ако одлуката за продолжување ја донесуваат државите кои ја основале РЕКОМ, може да се случи тие да не се усогласат по тоа прашање, што би довело до парализа, односно неможност Комисијата да ја заврши својата работа.

Член 7

Застапување и претставување

Образложение

Со оваа одредба конкретно е пропишано дека Комисијата ја застапува и ја претставува председавачот/ката, ако Комисијата не донесе одлука да ја застапува друг/а член/членка.

³⁸ Да се видат основачките акти на комисиите во Сиера Леоне, член 5(3) и (4), Источен Тимор, член 12(1), и на Соломонските Острови, член 4(3), едни од ретките кои ги прецизираат обврските на комисијата во подготвителниот период.

³⁹ Сиера Леоне, член 5(1); Гана, член 5(1); Либерерија, член IV, дел 6; Перу, член 7; Соломонските Острови, член 4(1); Источен Тимор, член 2(4).

⁴⁰ Гватемала, член „Installation and duration“; Канада, член. 8(б); Парагвај (2003), член 9.

Член 9

Право на давање придонес во работата на Комисијата

Образложение

За остварување на целите на Комисијата секако треба да придонесат сознанијата и пишаните документи кои ги поседуваат граѓани или правни лица, вклучувајќи ги и државните органи. Во таа смисла Комисијата по пат на јавна кампања ќе ги охрабри сите кои поседуваат такви податоци да ги достават. Општествениот интерес за пријавување на информации кои укажуваат на кривично дело за воено злосторство и неговите сторители, го нагласуваат и сите кривични закони во регионот кои непријавувањето на такви информации го пропишуваат како кривично дело.⁴¹ Возможно е дека одредени граѓани побрзо ќе се осмелат да достават некои податоци до Комисијата, по можност и анонимно, отколку на надлежните државни органи. Иако секој има право да понуди учество во работата на Комисијата на начин на кој него/незе најмногу му/ѝ одговара на неговите/незините интереси, останува на членовите и членките на Комисијата да проценат за секој од овие случаи дали и што ќе прифатат од понуденото учество за остварување на задачите на Комисијата.

Под членот 9 се подразбира дека јавните органи се должни на своите службеници или повереници да им дозволат да дадат изјава на Комисијата, на незин повик или по сопствена иницијатива. (Ова, меѓутоа, не се однесува на оддавање службени или државни тајни на Комисијата, освен ако се работи за ситуации од член 11 став 3 од Статутот). Исто така, на лице кое издржува казна затвор мора да му се овозможи да даде изјава на Комисијата.

Член 10

Принципи на делување на Комисијата

Образложение

Делувањето на Комисијата се темели на посветеноста за заштита на човековите права и заштита на човечкото достоинство, затоа овие начела се наоѓаат меѓу најважните во овој член.⁴²

⁴¹ Кривичен закони, *Сл. весник на Црна Гора*, бр. 70/2003, последни измени 25/2010, член 386 („Непријавување на кривично дело и сторители“) Кривичен закони, *Службен весник на Република Србија*, бр. 85/2005, последни измени 119/09, член 332; Казнен закон, *Службен весник на Република Хрватска*, бр. 110/97, последни измени 152/08, член 300; Кривичен закон, *Службен весник на Босна и Херцеговина*, бр. 3/03, последни измени 8/10, член 230.

⁴² Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Rule of Law Rules for Post-Conflict States: National Consultations on Transitional Justice* (2009), www.ohchr.org/Documents/Publications/NationalConsultationsTJ_EN.pdf.

Цел на делување на Комисијата е вистинито утврдување на фактите за кршење на човековите права. Членовите од Комисијата учествуваат во работата на Комисијата независно од своето национално потекло и не ги застапуваат интересите на своите држави, туку се раководат според сопствената посветеност на вистината. (Да се види членот 35 од Статутот).

Отвореноста во работата на Комисијата, независноста на незините членови и непристрасноста, се принципи кои ѝ овозможуваат на Комисијата да биде прифатена од сите држави и да добие легитимитет од граѓаните во регионот. Регионалниот карактер на Комисијата сам по себе придонесува за незината непристрасност.

Истовремено, Комисијата треба да стекне доверба од поединците и институциите кои соработуваат со неа, во таа смисла што, изворите кои на Комисијата ѝ даде достапност на доверливи податоци или документи, да не бидат откриени, доколку тие тоа не го сакаат. (Да се видат членовите 11, 17, и 19 од Статутот).

Основачките акти на претходните комисии вградиле механизам членовите и членките на Комисијата да бидат избрани врз основа на својот морален интегритет и углед. Особините на комесарот се од клучно значење за легитимитетот на Комисијата, односно за незиното прифаќање во општеството.

Поради особено тешката природа на злосторства сторени врз деца и жртви на сексуално насилство, Комисијата при својата работа посебно внимание ќе посвети на заштита на овие категории, при земање изјави, означување на местата на злосторствата, и објавување на извештаи.

Овој член во значителна мера ја презема содржината од членот 6 од Нацрт законот за вистина, правда и помирување (Нацрт на граѓанското општество), кој во Ноември 2008 год. го подготвила експерти од Меѓународниот центар за транзициска правда (Њујорк) и организации за човекови права од Кенија.

III ДЕЛ – ОБВРСКА ЗА СОРАБОТКА СО КОМИСИЈАТА

Член 11

Обврска на договорната страна за соработка со Комисијата

Образложение

Став 1

Постапувањето на државните органи во согласност со обврската од член 11, претставува основен предуслов за ефикасно делување на Комисијата. Соработката на државите со Комисијата е нешто што се подразбира, имајќи предвид дека државите се тие кои ја воспоставиле Комисијата и во таа прилика ѝ доделиле на Комисијата прецизно дефинирани овластувања, вклучувајќи земање на изјави (член 17), собирање документација и други извори (член 18), и вршење на теренски истражувања и посети (член 19). Тие овластувања би останале без вистинска суштина ако државата ја оневозможи Комисијата да зема изјави, да собира документации, и да врши теренски истражувања. Покрај тоа, на Комисијата ќе ѝ биде неопходна и соработката со државните органи како што се полицијата и судот, и тоа во постапките за повикување на сведок и обезбедување на присуство на сведок, што е детално предвидено во член 17, како и во некои други случаи. РЕКОМ може да склучи и посебни договори за соработка со договорните страни, во кои ќе бидат прецизирани овие облици на соработка.

Видлива е сличноста помеѓу обврската за соработка со РЕКОМ од член 11 на овој Статут, од една страна, и обврската на државните тела да соработуваат со парламентарните *истражни комисиии*, од друга страна. Хрватска и Косово имаат посебни закони за такви комисиии, со експлицитни обврски за државните тела да соработуваат со комисиите. Хрватскиот закон предвидува „истражниот орган“ (комисијата) „да има овластување да бара од сите државни тела... да му ги достават на увид сите документации кои што би можеле да бидат од значење за остварување на неговите задачи. [Овие тела]... должни се да постапуваат по барањето на истражниот орган (комисијата).“⁴³ Исто така, „лидерите и другите функционери на државните тела... должни се да сведочат пред истражниот орган (комисијата) или да му дадат известување за фактите кои им се познати, како и да ги достават документациите кои што ги поседуваат.“⁴⁴ Косовскиот закон предвидува „со цел вршење на парламентарна истрага, комисијата [да] го има правото да ги повика носителите на јавни функции поради сослушување пред комисијата; ...да има неограничен пристап на сите службени документи;“⁴⁵ понатаму, „сите физички и правни лица се должни на комисијата да ѝ ги достават сите документи или материјални или други докази кои што се бараат

⁴³ Закон за истражувачки комисиии, *Сл. весник на Република Хрватска*, бр. 24/96, чл. 15.

⁴⁴ Исто, чл. 16.

⁴⁵ Закон бр. 03 L-176, за парламентарна истрага, 4 Јуни 2010 година, *Службен весник на Р. Косово*, бр. 74/2010, 20 Август 2010 година, чл. 13, став 1, точка 1.

од нив“,⁴⁶ а „јавните органи должни се на своите службеници или вработени да им дозволат сведочење пред комисијата, освен кога е со закон поинаку одредено.“⁴⁷

Слично на тоа, Деловникот на Собранието на Црна Гора пропишува дека „анкетниот одбор има право, со цел спроведување на парламентарна истрага, да бара од државните органи... податоци, исправи и информации, како и да зема изјави од поединци, ако оцени дека тоа е потребно. Државните органи... должни се да ги дадат вистинските исправи, податоците, информациите и изјавите кои ги бара од нив анкетниот одбор.“⁴⁸ Деловникот на Народното собрание на Република Србија го овластува Анкетниот одбор „да бара од државните органи и организации, податоци, исправи и информации, како и да зема изјави од поединци кои што му се потребни. Претставниците на државни органи и организации должни се да одговорат на повикот од анкетниот одбор, односно комисијата, и да дадат вистински изјави, податоци, исправи и информации.“⁴⁹

Основното правило дека државните органи се должни да соработуваат со Комисијата, не се разликува ни од обврските кои се предвидени со законите за јавните правобранители во регионот, дека државите ќе му овозможат на јавниот правобранител пристап до просториите, разговор со секој вработен во управните органи, и да овозможат достапност до податоците со кои располагаат, а кои се од значење за постапката која ја води правобранителот, односно за остварување на целта на неговото делување.⁵⁰

Сите овие примери покажуваат дека во правните регулативи кај договорните страни веќе во голема мера влегла обврската за полна соработка на државите, не само во однос на судовите, туку и во однос на специфични истражни тела, како што се канцеларии на правобранител и парламентарни истражни комисии. Со тоа, должноста за соработка со РЕКОМ не би требало да претставува нешто невообичаено за договорните страни. Ваква должност на државите постои и во етаблираните демократии, од каде што постапно е преземена во законодавствата на државите настанати на подрачјето на некогашна СФРЈ.

Статутот на Комисијата претставува *меѓународен договор* кој што го ратификувале државите и со тоа го направиле дел од домашниот правен поредок. Оттука произлегува обврзувачкиот карактер на одредбите од Статутот, па и задолжителноста на одредбите за соработка со Комисијата. На сличен начин, Римскиот статут – меѓународен договор врз основа на кој е воспоставен Меѓународниот кривичен суд во Хаг – предвидува општа обврска за соработка на државите со телото (судот) кое го воспоставуваат.⁵¹

⁴⁶ Исто, чл. 18, ст. 4.

⁴⁷ Исто, чл. 19, ст. 9.

⁴⁸ Деловник на Собранието на Црна Гора, *Сл. весник на Црна Гора*, бр. 51/06 и 66/06, чл. 81.

⁴⁹ Деловник на Народното собрание на Република Србија, 28 Јули 2010 година, чл. 68, ст. 6 и 7.

⁵⁰ Закон за народен правобранител, *Сл. весник на Република Хрватска*, бр. 60/92, чл. 11; Закон за заштитник на граѓаните, *Сл. весник на Република Србија*, бр. 79/2005 и 54/2007, чл. 21; Закон за заштитникот на човековите права и слободи, *Сл. весник на Црна Гора* бр. 41/2003, чл. 40; Закон за омбудсманот за човекови права во БИХ, *Сл. весник на БИХ*, бр. 19/02, 35/04, 32/06, чл. 25; Закон за заштитник на човековите права, *Сл. весник на Република Словенија*, бр. 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03, 69/04, чл. 34 и 35.

⁵¹ Римски статут на Меѓународниот кривичен суд, *Сл. весник на СРЈ – Меѓународни договори*, бр. 5/2001, Глава IX, чл. 86 („Општа обврска за соработка“).

Треба да се има предвид дека практично статутите на сите комисии за вистина пропишуваат обврски на државните органи да соработуваат со нив.

Ставови 2 и 3

Податоците за кои Комисијата има пристап, опфаќаат документации, но и податоци до кои Комисијата може да дојде со земање изјави од поранешни или актуелни владини службеници, како и од трети лица, и податоци до кои доаѓа врз основа на спроведено теренско истражување.

Државата може на Комисијата да ѝ го скрати пристапот на податоци ако со тоа бидат прекршени законските прописи за тајноста на податоците. Статутот, меѓутоа, прецизира дека не се сметаат како државни, воени или службени тајни податоците или документите кои укажуваат на извршување воено злосторство, односно друго тешко кршење на човековите права, и/или на можен сторител, како и документи изработени со цел да се прикрие стореното злосторство, односно прекршувањето. Ваквото ограничување на поимот „тајна“ е направено за да се спречи евентуалното настојување на власта од некоја држава, скривајќи се зад тој поим, да го спречи легитимното настојување на Комисијата да дојде до важни сознанија. Одредбата се темели на примерите од кривичните закони на Република Србија, Црна Гора и Босна и Херцеговина, кои на ист или сличен начин го стеснуваат поимот „државна“, „воена“ и „службена тајна“,⁵² и на законите за тајност на податоците во Црна Гора, Хрватска, Србија и Босна и Херцеговина, кои пропишуваат дека не може да се прогласи еден податок за таен заради прикривање на кривично дело.⁵³

Став 2 ја содржи оваа одредба според процената на Работната група за изработка на Статутот, дека наметнувањето на апсолутна обврска на државите да ги достават сите тајни податоци, би можело да ги наведе државите да ја одбијат самата идеја за формирање на Комисијата. Истовремено, потребата за одредба со која би се наметнало таква обврска на државите, всушност не постои, во таа смисла што има многу расположливи податоци за воените злосторства на просторот на некогашна СФРЈ, што прави малку веројатно Комисијата да открие голем број досега непознати, а круцијално важни факти за злосторствата, врз основа на прв пат употребени тајни документи.

---

⁵² Кривичен закони, *Сл. весник на Република Србија*, бр. 85/2005, последни измени 72/09, членови 316(б), чл. 369(5), и чл. 415(5); Кривичен закони, *Сл. весник на Црна Гора*, бр. 70/2003, последни измени 25/2010, чл. 369, стр. 5; Кривичен закон на БиХ, *Сл. весник на БиХ*, бр. 3/03, последни измени 8/10, чл. 164, стр. 9.

⁵³ Закон за тајност на податоци, *Сл. весник на Црна Гора*, бр. 14/2008, последни измени 41/2010, чл. 4; Закон за тајност на податоци, *Сл. весник на Република Хрватска*, бр. 79/07, чл. 3; Закон за тајност на податоци, *Сл. весник на Република Србија*, бр. 104/2009, чл. 3; Закон за заштита на тајноста на податоците, *Сл. весник на БиХ*, бр. 54/05, чл. 9.

Став 4

Комисијата може да побара од државите да ѝ достават податоци кои со одлука на надлежните органи во државата се прогласени како тајни, додека државата има право да одбие да обезбеди такви податоци. За таков случај предвидена е процедура на надминување на спорната ситуација со договарање помеѓу Комисијата и државата. Треба да се има предвид горе наведениот факт дека законодавствата на договорните страни исклучуваат тајност на податоците кои се поврзани со воени злосторства и други тешки кршења на човековите права.⁵⁴ Законодавствата задолжително наведуваат или тоа се подразбира, дека тајни можат да бидат само оние податоци за кои е тоа неопходно во едно демократско општество, каде заштитата на државниот интерес е поважна од поединечниот интерес за слободниот пристап на податоци.⁵⁵ Имајќи предвид дека државите ја основаат Комисијата за да изврши работа од јавен интерес, се подразбира дека ќе постои добра волја во предвидената постапка за усогласување, да се пронајде компромисно решение кое ќе овозможи заштита на интересите и на државите и на Комисијата. Оваа одредба е изработена по примерот на одредбата од членот 72 од Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд.⁵⁶ Предложени се неколку модалитети за постигнување договори, вклучувајќи ја и можноста да се обврзи Комисијата да ја чува тајноста на добиениот податок.

Ако, како резултат на усогласување, надлежната институција ѝ ги достави на Комисијата бараните податоци, под услов при изработката на завршниот извештај или во други активности да не се открие изворот – документот кој е добиен од државниот орган, таквите податоци сеедно се корисни за работата на Комисијата. Врз основа на нив, Комисијата може во потполност да ја разбере смислата на други податоци кои што веќе ги набавила, дополнително да ја провери основаноста на наводите кои се содржат во други (јавни) извори, или да стекне почетни сознанија кои што подоцна можат да ги поткрепат податоците од јавните извори. Како што прави и Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија, во завршниот извештај Комисијата во фусноти кои ќе ги означуваат изворите за фактите изнесени во наративното дел, може да се повика на изворот означен како „доверлив“, без наведување на неговото име или некои други одредници.

Важно е да се воочи дека ставот 4 има цел да ја зголеми ефикасноста на соработката помеѓу државите и Комисијата, за да не се дојде до ситуација во која државните органи одолговлекувајќи го постапувањето по одредено барање, да ја спречат Комисијата да ја заврши својата работа во определениот рок.

⁵⁴ Види горе, фусноти 33 и 34.

⁵⁵ Видете, за пример, Закон за тајност на податоците, Црна Гора, чл. 10, стр. 1. Сите држави во регионот имаат и закони за права на слободен пристап на информациите, па се подразбира да се настојува воспоставување сооднос помеѓу правото на слободен пристап и потребите на државата, во исклучиви околности, тие податоци да ги направи тајни.

⁵⁶ Римски статут на Меѓународниот кривичен суд, *Сл. весник на СРЈ – Меѓународни договори*, бр. 5/2001год.

Член 12

Соработка на Комисијата со други држави и со меѓународни организации

Образложение

Со цел собирање податоци за случаите на воени злосторства и други тешки кршења на човековите права, податоци за судбината на исчезнатите и местата на заточеништво, изработка на пописи за човечките загуби и пописи за противправно затворени лица и жртвите на мачење, Комисијата има право да склучи договори за соработка со државите надвор од подрачјето на некогашна СФРЈ, односно со меѓународните организации. Со склучувањето договор за соработка со другите држави им се овозможува на одреден број лица, кои се наоѓаат во држави надвор од територијата на некогашна СФРЈ, да дадат изјави на Комисијата, како што е утврдено со членот 17, став 10 (г), од Статутот. Договорот за соработка со меѓународните организации кои што собрале голем број факти за воените злосторства и другите тешки кршења на човековите права ѝ овозможуваат на Комисијата да ги искористи документациите кои што тие организации ги собрале.

IV ДЕЛ – ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА КОМИСИЈАТА

Член 13

Цели

Образложение

Целите на РЕКОМ можат да се поделат на две групи: едната ја прават целите за чие што остварување, делувањето на Комисијата би требало директно да доведе, а другата ја прават целите за чие што остварување Комисијата придонесува индиректно, односно со чиешто остварување дава поголем или помал придонес низ своето делување. Во првата група спаѓаат утврдувањата на фактите за воените злосторства и другите тешките кршења на човековите права, како и за политичките и општествени околности кои што влијаеле за извршување на овие дела и за последиците до кои довеле овие злосторства и кршења на правата, и признавањето за нанесените неправди на жртвите. Во втората група (цели за чие остварување Комисијата дава индиректен придонес) спаѓаат: прифаќање, од страна на властите и општествата во договорните

страни, на фактите за воените злосторства и другите тешките кршења на човековите права; расветлување на судбината за исчезнатите; создавање на култура на солидарност и сочувство со жртвите; остварување на правата на жртвите; и, спречување повторно да се извршат злосторствата и другите тешки кршења на човековите права.

Оваа поделба произлегува од природата на активноста на Комисијата и природата на споменатите цели. Собирањето на фактите и јавните сослушувања претставуваат основни активности на Комисијата. Непосредна цел на собирањето на фактите е фактите кредибилно да се утврдат, а непосредната цел на јавните сослушувања е признавање на страдањето и неправдата нанесена на жртвите. Во однос на другите *општествени* цели наведени во член 13 – расветлување на судбината на исчезнатите, прифаќање на фактите за воените злосторства и другите тешките кршења на човековите права, создавање култура на сочувство и солидарност со жртвите, остварување на правата на жртвите, и неповторување на злосторствата и другите тешките кршењето на човековите права – целта на *Комисијата* е со собирањето факти и јавните сослушувања да даде придонес во нивното остварување, а не непосредно да доведе до нивна реализација. За остварување на тие цели, потребно е и еднакво важно, ако не и поважно, придонес да дадат и другите актер. Меѓу тие други актери спаѓаат: државните тела за барање на исчезнатите; владините агенции чија што должност е да обезбеди репарација за жртвите; и, власта и јавноста во најширока смисла, во сите договорни страни.

Членот 13 е прва од низата одредби во Статутот во кои се користи формулацијата според која РЕКОМ треба да ги „утврди фактите“. Одредени учесници на консултативниот процес изнесоа критика на сметка на користењето на таквата формулација, со аргумент дека „фактите може да ги утврди само суд во правосилна пресуда“.⁵⁷ Оваа критика го губи од вид тоа дека Комисијата нема да ги утврдува фактите на индивидуалната кривична одговорност, што е исклучиво задача на судот, а Комисијата не е суд. Од друга страна, во договорните страни, како и кај други држави, со закони и други прописи и вон-судски тела се јасно овластени да ги утврдуваат фактите. Бројни се примерите за тоа:

- хрватскиот Закон за Истражни органи (комисии) („Во истражувањето кое го спроведува, истражниот орган (комисија) ја утврдува вистинската состојба и сите одлучувачки и други важни *факти*, важни за утврдување на вистината и донесување на правилен заклучок. Во постапката на *утврдување на фактите* истражниот орган (комисијата) ќе ги употреби сите докази погодни за утврдување на состојбата...“);⁵⁸
- косовскиот Закон за парламентарна истрага („[Анкетна] комисија [во парламентот] се формира поради утврдување на фактите и опис на текот на случувањата...“);⁵⁹

⁵⁷ Ваков аргумент на Регионалните консултации со правничката заедница за Статутот на РЕКОМ, на 11 Јуни 2010 година во Загреб, изнесе еден од адвокатите со работно искуство во Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија.

⁵⁸ Закон за истражни комисии, *Сл. весник на Република Хрватска*, бр. 24/96, чл. 10, ставови 2 и 3.

⁵⁹ Закон бр. 03 L-176, за парламентарна истрага, *Сл. весник на Република Косово*, бр. 74/2010, 20 Август 2010 год., чл. 2.

- Деловник на Народното собрание на Република Србија („Народното собрание образува анкетен одбор, односно комисија, поради согледување на состојбата во одредена област и утврдување на фактите за поединечни појави или случувања“);⁶⁰
- Регулатива на UNTAET за основање комисија за вистина во Источен Тимор („целите на Комисијата вклучуваат: ...*утврдување на вистината* за кршењето на човековите права во минатото“);⁶¹
- основачки акт на комисијата за вистина во Мароко („активностите на Комисијата [се одвиваат]... во рамките на сеопфатен пристап чија што цел е да ги залечи раните од минатото, да ја надополни штетата, *да ги утврди фактите*, и да научи на лекцијата од минатото“);⁶²
- завршен извештај на комисијата за вистина во Јужноафриканската Република („овластувања од делот 29 се... чести ѝ допуштаат на Комисијата да ги утврди фактите за насилните исчезнувања“);⁶³
- Интер-американската комисија за човекови права, меѓународно тело со надлежност да ги испита случаите на кршење на човековите права во државите во Јужна и Северна Америка, признала дека е „важна улогата на комисијата за вистина [во Чиле] за *утврдување на фактите* и обезбедување надомест“,⁶⁴ како и „значителен придонес на комисијата за вистина во [во Ел Салвадор] во утврдување на фактите за особено сериозните кршења [на човековите права]“.⁶⁵

Целите на Комисијата се остваруваат со исполнување на конкретни задачи наведени во член 14 од Статутот (*Задачи* на Комисијата). На секоја цел ѝ одговара некоја од задачите. На пример, целта наведена во член 13 под д. (придонес во расветлување на судбината на исчезнатите), одговара на задачата б. во член 14 (собирање на податоци за судбината на исчезнатите и соработка со надлежните тела кои во договорните страни се занимаваат со барање на исчезнатите), а постигнувањето на целта наведена под в. (придонес за остварување на правата на жртвите) одговара на задачата под број е. во членот 14 (препорачување на мерки кои се однесуваат, меѓу другото, на репарации за жртвите). Целите и задачите исто така се поврзани со конкретни овластувања на Комисијата, пропишани во членовите 17–22 од Статутот. Утврдување на фактите за воените злосторства и другите тешки кршења на човековите права (цел а. во членот 13) се остваруваат со собирање на податоци од член 14 (точки а.-г.), а податоците се собираат со земање

⁶⁰ Деловник на Народното собрание на Р. Србија, 28 Јули 2010 год., чл. 68, ст. 1.

⁶¹ Регулатива на UNTAET бр. 2001/10 за основање Комисија за прифаќање, вистина и помирување во Источен Тимор, 13 Јули 2010 година, поглавје 3: Цели и задачи на Комисијата, чл. 3.1 (б).

⁶² Dahir бр. 1.04.42, од 19. Safara 1425 (10 Април 2004 год.) со кој се потврдуваат статутите на комисиите за правичност и помирување во Мароко, Преамбула.

⁶³ Завршен извештај на Комисијата за вистина и помирување во Јужноафриканската Република, том 6, дел 4, поглавје 1, пар. 40.

⁶⁴ Интер-американска комисија за човекови права, *Garay Hermosilla et al. v. Chile*, Предмет бр. 10.843, Извештај бр. 36/96 (1997), пар. 75.

⁶⁵ Интер-американска комисија за човекови права, *Ignacio Ellacuría et al.* (Ел Салвадор), Предмет бр. 10.488, Извештај бр. 136/99 (1999), пар. 229-230.

изјави, испитување на документации и теренски истражувања, кои што се овластувања на Комисијата според членовите 17, 18 и 19 од Статутот.

Член 14

Задачи

Образложение

Извршувањето на конкретните задачи, наведени во овој член (14), треба да доведе до остварување на суштинските цели на Комисијата, поставени во претходниот член (13). Во таа смисла постои директна врска помеѓу овие два члена во Статутот: одредени задачи во членот 14 придонесуваат за остварување на една или на повеќе конкретни цели за членот 13. На пример, *задачата* која што се состои од собирање податоци за судбината на исчезнатите придонесува за остварување на две *цели*: утврдување на фактите за воените злосторства и другите тешки кршења на човековите права, но и за расветлување на судбините на исчезнатите, доколку Комисијата дојде до претходно непознати податоци за локации со посмртни останки.

Неколку ставови во овој член го користат терминот „собирање“ (податоци). „Собирање“ овде има пошироко значење од компилирање и обработка на податоци до кои други институции, организации, медиуми, и т.н. веќе дошле. Така, на пример, и земањето изјави од жртви и сведоци претставува облик на собирање податоци.

Точка а

Основната задача на секоја комисија за вистина се собирање на податоци за случаите на кршење на човекови права, односно за воени злосторства. Меѓутоа, во ситуации на масовно кршење на правата, а имајќи го предвид ограничениот период на делување на комисијата за вистина, ниедна комисија не може да ги собере сите податоци за *сите* одделни случаи на кршења, на начин на кој што тоа го прават судовите. Наместо тоа, комисиите се фокусираат на обрасците за кршење на правата, односно на оние кои врз основа на поголемиот број одделни случаи, идентификуваат и опишуваат правилност во извршувањето на злосторствата.

Точка б

Задачата на РЕКОМ да собере податоци за судбината на исчезнатите не значи дека Комисијата ќе ја замени работата и ќе ги преземе овластувањата на комисиите за барање на исчезнатите лица, какви што постојат во поголем број на договорните страни. Тие комисиии си продолжуваат со својата работа, а РЕКОМ ќе соработува со нив доставувајќи им податоци до кои ќе дојде во својата

работа, а кои би можеле да доведат до пронаоѓање на локации на кои се закопани тела на исчезнати.

Точка в

Една од задачите на Комисијата е да изработи попис на лица кои го изгубиле животот во врска со вооружениот судир. Терминот „во врска со“ е поширок од терминот „за време на“, така што Комисијата во пописот ќе ги вклучи и лицата кои го изгубиле животот, или исчезнале, по завршувањето на вооружениот судир, ако се работи за убиство, односно присилно исчезнување, кое дошло во врска со претходно завршениот вооружен судир.

Одредбата за пописот на лица кои што го изгубиле својот живот во врска со вооружениот судир, не го користи терминот „жртви“, затоа што во голем број случаи на Комисијата ќе ѝ биде тешко со сигурност да утврди дали лицето кое го изгубило животот има статус на жртва во смислата во која тој термин е дефиниран според меѓународното право:

Жртви се лицата кои, индивидуално или колективно, претрпеле штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емоционално страдање, економска загуба или големо ограничување на нивните основни права низ постапување или неделување кој претставува тешко кршење на меѓународното признатите човекови права или тешко кршење на меѓународното хуманитарно право. Терминот жртва исто така ги вклучува членовите на најтесното семејство или лица кои биле во зависен однос со директната жртвата, како и лица на кои, за време на интервенцијата чија што цел била помош на жртвите или спречување на нови кршења, им се нанела штета.⁶⁶

Од оваа дефиниција произлегува дека за статусот жртва неопходно е штетата да е предизвикана од некоја постапка или неделување што претставува кршење на човековите права или на меѓународно хуманитарно право. Во многу случаи, Комисијата би се соочила со неможност да утврди дали навистина имало такво кршење кога лицето го изгубило животот, или немало кршење бидејќи цивилното лице го изгубило животот поради законски спроведени воени операции на спротивната страна (случаи на т.н. „коллатерална штета“), односно затоа што лицето загинало како борец за време на воени дејства. Освен тоа, утврдувањето дали лицето е „жртва“ би барало многу време и информации кои што Комисијата нема да ги има на располагање, соочена со најмалку 130 000 случаи на изгубени животи во воените активности на просторот на некогашна СФРЈ.

⁶⁶ Основни принципи и насоки за право на правен лек и репарации за жртвите на тешки кршења на меѓународните човекови права и сериозни повреди на меѓународното хуманитарно право, усвоени со Резолуцијата на Генералното собрание на Обединетите нации (ОН) бр. 60/147 од 16 Декември 2005 год., пар. 8. Оваа дефиниција во голема мера се потпира на дефиницијата на жртва од Декларација за основните принципи за правда на жртвите на злосторство и злоупотреба од власта на ОН, која што Генералното собрание на ОН ја усвои со Резолуцијата 40/34, на 29 Ноември 1985 година. Разликата се состои само во тоа што Основните принципи од 2005 година го користат терминот „постапки или неправеења кои што претставуваат тешки повреди, со меѓународното право признати човекови права или тешки повреди од меѓународното хуманитарно право“, додека Декларација од 1985 година зборува за „постапки или неправеења кои се спротивни на кривичните закони во државите – членки“.

Од овие практични причини, подобро е списокот кој Комисијата ќе го направи, да се однесува на сите лица кои ги изгубиле животите или присилно исчезнале. Притоа списокот ќе биде така структурира да вклучува, од една страна, цивилни загуби, и од друга страна, воени загуби. Комисијата од овој аспект на својата работа не навлегува во тоа дали лицето „жртва“ е жртва во строго правна смисла.

При обидот да утврди дали лицето што го загубило животот било цивил или борец, Комисијата во многу случаи ќе се соочи со потешкотии кои произлегуваат од ограничениот број расположливи информации и ограниченото време за истражување. Сепак, овие тешкотии ќе бидат значително помали од оние со кои Комисијата би се соочила ако утврдува дали смртта дошла поради кршење на некое право. Со други зборови, поедноставно е да се утврди статусот на лицето (како борец или цивил), отколку прецизните околности под кои лицето го изгубило животот и правната квалификација која произлегува од утврдените околности. Во оние случаи во кои Комисијата нема да биде во состојба да го утврди статусот на лицата, таа во списокот ќе може да ја користи категоријата „статус непознат“.

Се очекува Комисијата да ги изнеси сите релевантни факти кои што ги утврдила во околностите на страдањата. Ова прашање поблиску ќе се уреди со Правилникот за изработка на попис за човечките загуби.

Точка 2

Собирање информации за местата на заточеништво и лицата кои се противправно затворани, и/или подложувани на мачење и нечовечко постапување, а во врска со вооружениот судир, и изработка на сеопфатен попис на тие места и на жртвите, издвоено е како задача на РЕКОМ поради уважување на фактите дека десетина илјади луѓе на подрачјето на некогашна СФРЈ беа противправно затворани, или независно од тоа дали постоело причина (предвидена со меѓународното право) за нивното затворање, биле изложувани на мачење, нечовечко однесување, сексуално насилство, или други кршења на правата.

Кога станува збор за местата на заточеништво, Комисијата би требало да собере податоци за сите такви места. Ако задачата на Комисијата се ограничи само на собирање податоци за местата на противправно затворање, со изоставање на податоци за местата во кои што се наоѓале лица затворени по законска основа, во голем број случаи би се покажало дека правењето на строга дистинкција е невозможно, односно дека на многу места – во ист или во различен период – се наоѓале лица чие што затворање било противправно, но и лица за чие што затворање имало правна основа.

Кога станува збор за статусот затворени лица, постои суштинска разлика помеѓу тоа дали одредено лице е затворено поради причини кои се допуштени со меѓународното хуманитарно право или такви причини немало. Комисијата би требало да собери податоци за оние лица кои биле противправно затворани, па според таа основа да ја претставуваат жртвата во смисла во која Статутот го користи тој поим (да се види член 1 *Значење на поимите во овој Статут*).

Следна важна разлика е онаа помеѓу почитување на човековите права на затвореното лице (особено правото на живот и психо-физичкиот интегритет), од една страна, и кршење на правата, од друга страна. Комисијата има задача да собери податоци за лицата кои што биле жртви на кршење на правата, односно мачење и нечовечко постапување во местата на заточеништво.

Точка д

Потребата РЕКОМ да ги утврди фактите за политичките и историските околности кои непосредно одлучувачки придонеле до избувнување на вооружени конфликти, како и извршување на воени злосторства и други тешки кршења на човековите права, произлегува од целта на Комисијата (од член 13) да „придонесе во спречување да се повторат злосторствата и другите тешките кршења на човековите права“. Најголем број од комисиите за вистина настојувале да ги расветлат причините кои довеле до кршења на човековите права во минатото. Ова настојување произлегува од потребата општеството да не дозволи причините, кои ја создале политичката и социјалната клима која довела до тие злосторствата, да продолжат да се случуваат и во иднина. И учесниците во консултациите за основање на оваа Комисија го препознаа овој однос помеѓу, од една страна, потребата злосторствата да не се повторуваат, и, од друга страна, потребата да се разбере што довело до злосторства во минатото. Со зборовите на еден учесник: „последниците секогаш ќе се повторуваат, апсолутно секогаш, додека не се отстранат причините на тие појави кои се нивни последици.“⁶⁷ Следната причина поради која Комисијата би треба да ги истражува причините, се состои во природната потреба луѓето да разберат зошто дошло до случувањата кои одлучувачки и на негативен начин ги обликувале нивните животи.

Од овие причини, постои вистинска потреба во мандатот на Комисијата да влезе и истражувањето на околностите кои сериозно придонеле за избувнување на вооружени судири и извршување на воени злосторства во некогашна СФРЈ. Притоа, барањето во Статутот да се утврдат околностите кои придонеле за „избувнување на вооружени судири“ не треба да се разбере како залагање Комисијата да се занимава со вооружени судири *како такви* (вклучувајќи ги на пример, воени стратегии применетите во судирите). Зборот е само за тоа дека воените злосторства (во потесна смисла) се случуваат во контекст на вооружен судир, односно дека без вооружен судир не би имало ни воени злосторства. Ако согледувањето на околностите кои довеле до вооружени судири ја смалуваат можноста за повторно избувнување на судирите во иднина, тогаш се смалува и можноста да се повторат воените злосторства.

И покрај наведените аргументи, значаен број учесници во консултативниот процес се изјаснија против тоа Комисијата да ги истражува причините за судирите и злосторствата. Има две основни причини за тоа спротивставување: (1) фактот дека внатре во различните етнички групи постојат дијаметрално спротивни сфаќања за тоа што довело до избувнување на вооружени судири и до извршување на воени злосторства, поради што постои страв дека ниту членовите на Комисијата нема да успеат да дојдат до заеднички став по тоа прашање, ниту државите ќе сакаат да го прифатат евентуалниот наод на Комисијата; и, (2) стравот дека истражувањето на причините би

⁶⁷ Екрем Хаџиќ, консултации со претставниците на здруженијата на жртви од Србија, Белград, 3 Јули 2010 год.

можело да доведе до занимавање со далечен историски период, што на Комисијата ќе ѝ одземе многу време и ќе ја спречи да се фокусира на својата основна задача – истражување на кршењата на човековите права.

Работната група за изработка на Статутот ги уважи и двете причини, но сепак заклучи дека најголем број учесници во консултациите, без разлика на нивната етничка припадност се определија за тоа Комисијата да ги истражува и причините на вооружените судири.

Ризиците кои настануваат со вклучувањето на причините во предметот на истражување на Комисијата се реални и нема гаранција дека Комисијата ќе биде во состојба успешно да ги надмине. Сепак, кога станува збор за првиот од двата ризици – евентуалната можност членовите од Комисијата да не дојдат до заеднички став – потребно е да се има предвид дека поголем број од другите комисии, настанати во прилично поделени општества, исто така во својот мандат се занимавале со причините, и во скоро сите случаи членовите од тие комисии успеале да дојдат до заеднички став во завршниот извештај. На пример, Националната комисија за вистина и помирување (*Rettig комисија*) во Чиле (1990-91), составена од четири поддржувачи и четири противници на поранешниот претседател Пиноче, посвети еден дел од завршниот извештај на конкретна анализа за ситуацијата која довела до воениот удар на 11 Септември 1973 год. и веднаш потоа, еден дел од извештајот, за испитување на карактеристиките на политичкиот систем во периодот од 1973 до 1988 година (период на владеењето на Пиноче) кои ја генерирале праксата на кршење на човековите права.⁶⁸ Како и во однос на останатите аспекти на работа на РЕКОМ, во однос на ова прашање одлучувачки ќе биде за членови на Комисијата да бидат избрани поединци со интегритет, кои во нивната работа ќе ги води посветеноста кон вистината (да се види член 10, *Принципи на делување на Комисијата*), а не желбата низ делувањето во РЕКОМ да придонесат за постигнување на одредена политичка цел.

Што се однесува за другиот ризик – можноста за истражување на причините да доведе до занимавање со далечни историски периоди, што на Комисијата би ѝ одзело многу време – Статутот содржи две варијанти, кои што се детално прикажани во образложението на следниот член во Статутот (член 15, „Период и област на истражување“). Треба да се нагласи дека овде *не се работи* за утврдување на причините кои довеле до *распаѓањето* на СФРЈ, туку за утврдување на причините за *вооружените судири и извршувањето на воени злосторства*, и тоа на оние причини кои *сериозно* придонеле за избувнување на судири. Тоа секако ја стеснува временската рамка која спаѓа во предметот на истражување. Стеснувањето на опсегот на околности кои што РЕКОМ ги истражува на оние кои сериозно влијаеле на избивање на судири и извршување злосторства, ги исклучува од доменот на Комисиското истражување другите околности, кои што не се одлучувачки.

---

⁶⁸ Да се види: Corporacion Nacional de Reparacion y Reconciliacion, *Informe de la Comision Nacional de Verdad y Reconciliacion* (Andros Impresores, reedicion 1996), том 1, глава 2, дел 1, стр. 27-46, www.ddhh.gov.cl/ddhh_rettig.html.

Точка 2

Задачата на Комисијата да ги препорача мерките кои се однесуваат на *спречувањето на повторното кршење на човековите права се однесува* пред сè на препораките за реформи во институциите и законодавствата, особено во однос на реформите на образовните содржини. Освен тоа, точката 1. ѝ додава задачата на Комисијата да изработи препораки кои ќе се однесуваат на материјални репарации (паричен надомест, психо-физичка рехабилитација, обнова и враќање на имотот, и друго) и симболички репарации (подигнување на споменици, правење на меморијални центри на местата на заточеништво и на местата каде што се вршеле убиства, комеморации и друго), со што би се остварила целта на Комисијата „придонес во остварување на правата на жртвите“ (член 13, став в.).

V ДЕЛ – НАДЛЕЖНОСТ НА КОМИСИЈАТА

Член 15

Период и област на истражување

Образложение

Периодот кога се направени воените злосторства и другите тешки кршења на човековите права од доменот на РЕКОМ – овите истражувања почнува од 1 Јануари 1991 година, а завршува на 31 Декември 2001 година. Оваа временска рамка ги опфаќа сите години во кои, за време и по распаѓањето на некогашна СФРЈ, се водени вооружени судири, без разлика дали се од меѓународен карактер („војна“) или се работи за внатрешни судири. Првите вооружени судири во полно значење на тој поим започнале во средината на 1991 година во Хрватска и Словенија, а последниот – оној во Македонија – заврши во Септември 2001 година.

Во текот на консултативниот процес, мислењата на некои учесници беа дека Комисијата треба да ги истражува фактите за воените злосторства и другите тешки кршења на човековите права почнувајќи од 1990 година, со аргумент дека веќе од Јуни таа година во Хрватска имало состојба на вооружен судир (односно дека почнала „Домовинската војна“).⁶⁹ Меѓутоа, ваквиот став не е во согласност со наодите на Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија (МКСЈ), во

⁶⁹ Излагање на претставници од хрватските здруженија на воени ветерани, Национални консултации за организации од граѓанското општество, Загреб, 1 Јуни 2010 година.

предметите кои се занимаваат со воените злосторства во Хрватска, како ни со дефиницијата за вооружен судир во меѓународното хуманитарно право. Имено, „вооружен судир“, во значењето што го има во меѓународното право, не ги опфаќа ситуациите на внатрешни немири и напнатости, како што се изолирани и спорадични акти на насилство, метежи (анг. *riots*), или други акти од слична природа.⁷⁰ За да се говори за постоење на вооружен судир, потребно е да постои извесен материјален интензитет на судирот, како и одредена организираност на вооружени формации, врз основа на што вооружениот судир ќе се разликува од краткотрајни побуни, нереди или бандитизам.⁷¹ Работната група за изработка на Статутот е согласна со оцените од пресудите на МКСЈ дека условите интензитет и организираност, кои кумулативно мора да постојат за да може да се говори за постоење на воен судир, во Хрватска се исполнети од средината на 1991 година.⁷² Ова не значи дека Комисијата не би можела да ги утврди и фактите за случувањата од 1990 година, ако процени дека тие се релевантни за расветлување на „политичките и социјалните околности кои одлучувачки придонеле до избувнување на војни или други облици на вооружен судир, како и до извршување на воени злосторства и други тешки кршења на човековите права“.

Кога зборуваме за „горната“ граница на временскиот мандат (31 Декември 2001 година), не е спорно дека по 2001 година во ниеден дел од државите создадени на територија на некогашна СФРЈ немало „вооружен судир“, дефиниран според меѓународното право. Меѓутоа, и по тој период имаше случаи на масовно и сериозно кршење на човековите права во *врска со* вооружените судири од периодот на 1991-2001. На пример, интензитетот на масовно насилство против Србите и Ромите на Косово, во Март 2004 година, веројатно може делумно да се објасни како реакција на насилството против косовските Албанци 1998-99 година и порано. Комисијата може да се занимава со овие случувања, како и со контра насилството кон Албанците и Горанците во Србија за време на мартовските случувања на Косово, врз основа на делот од член 15 кој се однесува на истражување на последиците од злосторствата и кршењата, кои што се појавиле и во периодот по 2001 година.

⁷⁰ Пресуда на Судскиот совет на МКСЈ во предметот *Лимај и други* (Ноември 2005 год.), пара. 87.

⁷¹ Пресуда на Судскиот совет на МКСЈ во предметот *Тадик* (Мај 1997 год.), пара 562; Пресуда на Судскиот совет на МКСЈ во предметот *Лимај и други*, пара. 84.

⁷² Пресудата на Судскиот совет на МКСЈ за предметот *Мркшиќ и останати* (Септември 2007 год.), во параграфот 422, заклучува дека „конфликтот започнал на крајот на Август 1991 година“, но од текстот не е сосем јасно дали Судскиот совет овде имал предвид за почетокот на конфликтот во цела Хрватска или за почетокот на конфликтот во Источна Славонија, подрачја на кои се случија злосторства од обвинението против Миле Мркшиќ и останатите обвинети. Од друга страна, во пресудата на МКСЈ во предметот *Милан Мартиќ* (Јуни 2007 год.), во параграф 344, се наведува дека „вооружените битки помеѓу Србите и Хрватите избувнале во Април 1991 год. на подрачјето на Хрватска. Од Август 1991 год. непријателствата се интензивирале со директно вклучување на ЈНА и српските сили на САО Краина“.

Член 16

Кршење на правата во надлежност на Комисијата

Образложение

Кршењето на правата во надлежност на Комисијата ги опфаќаат особено сериозните и – во врска со оружените судири во просторот на поранешна СФРЈ – особено распространетите облици на воени злосторства и други тешки прекршувања на човековите права. Како што е објаснето во членот 1 од Статутот (*Значења на поимите во овој Статут*), терминот „воено злосторство“, заради едноставност во формулациите, се употребува во најширока смисла, така што ги вклучува, како воените злосторства во специфично правничка смисла, така и злосторствата против човештвото и геноцидот.

Злосторствата и кршењата на човековите права со кои ќе се занимава Комисијата во членот 16 се општо формулирани. Конкретните злосторства и кршењата на човековите права се наведени во членот 1 од Статутот, при што листата на наведените злосторства и кршења не е затворена.

Комисијата одлучува за тоа дали правно ќе ги квалификува злосторствата. Комисијата ќе се повикува на судски пресуди во кои што конкретни злосторства се правно квалификувани. (да се види член 46 од Статутот).

Освен злосторствата извршени во контекст на вооружениот судир, Комисијата може да се занимава и со оние кршења на човековите права кои не претставуваат воени злосторства, а кои што во одредени средини биле особено сериозни и распространети. На пример, во Словенија многу изразен беше проблемот на таканареченото „бришење“ на лицата кои не беа државјани на Словенија – со потекло од останатите делови од поранешна СФРЈ – од списокот на лица со престој во новонастанатата независна држава. Европскиот суд за човекови права утврди дека одбивањето на словенечките власти да го регулираат статусот на „избришаните“, во конкретниот случај кој беше предмет на Судот, претставувало неоправдано мешање на државата во правото на приватен живот од член 8 од европската Конвенција за човекови права.⁷³ Иако врз основа на меѓународните правни документи и литература не може со сигурност да се заклучи дека кршењето на правото на приватен живот претставува „тешко кршење на човековите права“ (види горе, во образложението за членот 1 од Статутот), може да се аргументира дека во тој случај навистина *се работи* за тешко кршење, така што „бришењето“ на лицата кои не биле државјани на Словенија од списокот на лица со престој, би влегло во доменот на истражувањата на Комисијата. Друг можен аргумент во прилог на вклучувањето на „избришаните“ во мандатот на Комисијата е дека со „бришењето“ најмногу беа погодени малцинствата чии матични држави се наоѓаат на подрачјето на поранешна СФРЈ и Ромите, односно дека се работеше

⁷³ Предмет *Куриќ и други против Словенија* (претставка бр. 26828/06), пресуда, 13 Јули 2010 год., параграфи 361 и 376.

за систематска дискриминација на етничка основа, што несомнено би претставувало тешко кршење на човековите права.⁷⁴

Вклучувањето на тешките кршења на човековите права во мандатот на РЕКОМ во пракса не би било значајно преоптоварување на Комисијата со додатни задачи во однос на оние кои веќе ги има, собирајќи податоци за воените злосторства. Како што е објаснето во образложението на членот 1 (*Значења на поимите во овој Статут*), кругот на кршења на човековите права за кои постои консензус дека влегуваат во категоријата „тешки“ е ограничен на: убиство, заробување, противправно затварање, мачење, присилни исчезнувања, депортација и присилно преселување на населението и систематска дискриминација. Со оглед на тоа што овие дејства во државите настанати на територијата на некогашна СФРЈ, во периодот од 1991 до 2001 година имаа карактеристики на воени злосторства (вклучувајќи ги – во смислата на овој Статут - и злосторствата против човештвото), тие спаѓаат во делокругот на истражувањата на РЕКОМ веќе врз основа на поимот „воено злосторство“ во членот 16. Со други зборови, Комисијата во секој случај би морала да се занимава со „тешките кршења на човековите права“, па и во случај кога не би ѝ спаѓале во мандатот. Ретки исклучоци, односно дејства кои беа поврзан со вооружениот судир, но во доменот на Комисијата, би можеле да влезат единствено како „тешки кршења на човековите права“, вклучуваат некои од злосторствата извршени над неалбанското население на Косово после Јуни 1999 година, систематската дискриминација (за која би можело да се аргументира дека била практикувана во некои делови од некогашна СФРЈ а притоа не претставувала воено злосторство или злосторство против човештвото) и евентуално уште некои појави, во секој случај ограничени по обем.

---

⁷⁴ Европскиот суд за човекови права, во пресудата *Куриќ*, не навлегувал во тоа дали различното (неповолно) третирањето на државјаните од екс-Ју државите во однос на третирањето на „вистинските“ странци, од страна на Словенија, претставувало дискриминација, од член 14 од Европската конвенција за човекови права. Европскиот суд за човекови права, имено, по правило не испитува дали дошло до кршење на член 14 од Конвенцијата ако Судот претходно утврдил дека некоја друга, супстантивна одредба од Конвенцијата е прекршена (како што е, во случајот *Куриќ*, прекршен член 8). Ваков став Судот формулира во предметот *Dudgeon против Обединетото Кралство*, 4 E.H.R.R. 149 (1981 год.), пар. 67, и подоцна го повтори во бројни пресуди. Меѓутоа, Европскиот суд ја спомна одлуката на Уставниот суд на Словенија, во која тој суд утврдил дека „немало објективни причини за различно третирање“ на државјаните на државите настанати на територијата на некогашна СФРЈ во однос на третирањето на „вистинските“ странци. „Ова“ - според Уставниот суд на Словенија - „исто така ги кршело принципите на еднаквост од член 14 на Уставот“ (цитирано според параграфот 368 од пресудата *Куриќ*).

VI ДЕЛ – ОВЛАСТУВАЊА НА КОМИСИЈАТА

Член 17

Земање изјави

Образложение

Став 1

Земањето изјава е основен метод со кој комисиите за вистина доаѓаат до сознанија за кршења на човековите права. Изјавите во најголем број, но не секогаш, се земаат од жртви. Во работата на РЕКОМ, земањето изјави ќе биде од голема важност, иако, за разлика од скоро сите други комисии, РЕКОМ ќе има на располагање голема количина пишан материјал (судски пресуди, обемна документација која ја собра Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија и која што се наоѓа на интернет страната на Судот, извештаи од организации за човекови права, и т.н.) кои веќе содржат податоци за извршени злосторства и други кршења. И покрај бројните судења за воени злосторства пред меѓународните и домашните судови, голем број жртви и сведоци немале можност да дадат изјава на било кое официјално тело. Заради тоа, Комисијата ќе биде во можност да ги истражи (во вонсудски контекст) злосторствата кои што не се процесирани пред судовите, па дури и злосторствата кои останале непознати за медиумите и организациите за човекови права. Земањето изјави од жртвите, ќе избегне илјадници важни сведоштва да останат незабележани.

Комисијата, освен од жртвите, ќе зема изјави и од сведоци, сторители (во мера во која тие ќе сакаат да говорат за злосторствата во кои што учествувале), и, од претставници на институции. Под „сторители“, во согласност со *Значење на поимите во Статутот* (член 1), се мисли на правосилно осудени лица. Наспроти тоа, лицата чија што кривична одговорност не е утврдена со кривична постапка, во овој став се опфатени во категоријата „сведоци“. Тие лица имаат право да ги скратат одговорите на одредени прашања, ако одговорот би ги изложил на кривично гонење (да се види став 5 од овој член, со образложението).

Став 2

Ставот 2 изразува една од основните идеи зад воспоставувањето на РЕКОМ: дека тоа тело црпи авторитет од значењето на целите кои што треба да ги оствари и од кредибилитетот на начинот на кој што делува. Со тоа ставот 2 става акцент на очекувањата, лицата на кои што Комисијата ќе им испрати покана за давање изјава доброволно да одговорат. Истовремено, Комисијата мора да има на располагање *можност* да издејствува некое лице да дојде пред Комисијата дури и ако на тоа се противи. Ставот 2 со тоа ја овластува Комисијата кај надлежното обвинителство да иницира процедура за обезбедување присуство на лице или изрекување казна за одбивање на лицето да даде изјава.

Одредбите за обврската за давање изјава се вообичаени во основачките акти на комисиите за вистина.⁷⁵ Слични одредби содржат и закони и собраниски деловници во договорните страни. Хрватскиот закон за истражни органи пропишува дека „лидерите и другите функционери на државни тела, одговорните лица за правни лица и други граѓани, должни се да сведочат пред истражната комисија или да ѝ дадат информации за фактите што им се познати“.⁷⁶ Косовскиот закон за парламентарна истрага пропишува дека „сведоците се должни да одговорат на примената покана на комисијата за сведочење“.⁷⁷ Според Деловникот на Собранието на Црна Гора, „државните органи и другите организации, како и поединците, должни се да ги дадат вистинските... податоци, информации и изјави кои што од нив ги бара анкетниот одбор.“⁷⁸ Деловникот од Народното собрание на Република Србија го овластува Анкетниот одбор да бара од државните органи и организации податоци... и информации, како и да зема изјави од поединци кои што му се потребни. Претставниците на државните органи и организации се должни да одговорат на повикот од анкетниот одбор, односно комисијата, и да дадат вистински изјави, податоци... и информации.“⁷⁹

Обврската за давање изјава не е апсолутна, односно постојат исклучоци во однос на одредени категории на луѓе, како и во однос на одредени прашања на кои што лицата имаат право да не дадат одговор. (Да се види подолу, образложението на став 5).

Став 3

Од обврската за давање податоци, предвиден е исклучок за жртвите, кога станува збор за нивните страдања или страдањата на членовите од семејството. Правилото за доброволност следува од основната идеја на оваа Комисија, како тело чија што цел е да им помогне на жртвите. Присилување на жртвите да говорат против своја волја за нивните трауматични случувања би можело да ги антагонизира.

Став 4

Да се види горе наведеното образложение од член 11, ставови 3 и 4.

Став 5

Во законите за кривична постапка во сите договорни страни предвидени се правила за (1) тоа кои лица не може да бидат сослушани како сведоци: лицето кое би ја повредило должноста на чување на некоја државна тајна, бранител на обвинетиот за она што обвинетиот му го доверил како на свој бранител; лице кое го обврзува должноста на чување професионална тајна – верски исповедник, адвокат, лекар, новинар и др., малолетник кој не може да го разбере значењето на

⁷⁵ Обврската за давање изјава е предвидена, меѓу другото, во основачките акти на следниве комисии: Јужна Африка, чл. 39, точка е; Сиера Леоне, чл 8, ст.1, точка (d) и чл. 8 ст. 2; Источен Тимор, чл. 20, ст. 1; Гана, чл. 22, ст. 1; Парагвај, чл. 5; Кенија, чл. 7, ст. 5; и, Маурициус, чл. 11 и 16.

⁷⁶ Закон за истражни комисии, *Сл. весник на Република Хрватска*, бр. 24/96, чл. 16, ст. 1.

⁷⁷ Закон бр. 03 L-176, за парламентарна истрага, *Сл. весник на Република Косово*, бр. 74/2010, 20 Август 2010 год., чл. 19, ст. 6.

⁷⁸ Деловник на Собранието на Црна Гора, *Сл. весник на Република Црна Гора*, бр. 51/06 и 66/06, чл. 81.

⁷⁹ Деловник на Народното собрание на Република Србија, 28 Јули 2010 година, чл. 68, ст. 6 и 7.

правото дека не мора да сведочи; (2) тоа кои лица се ослободени од должноста за сведочење: брачен и вонбрачен другар, тесен круг на сродство, посвојувач и посвоител, како и за (3) право на несведочење во форма на одговор на одредено прашање, ако таквиот одговор го изложи лицето што сведочи или блиски лица, на тежок срам или кривично гонење.⁸⁰

Комисијата, во согласност со принципот на правичност на процедурите (член 10, точка f), од Статутот), начелно ќе ги почитува овие правила за кривичните постапки. Притоа, во согласност со ставот 4 (во член 17) во случај со одлуката на надлежниот орган, податокот да се прогласи за таен, па лицето да се повика на законска должност за чување на тајната, тоа сепак има обврска да даде изјава на Комисијата ако се работи за податоци кои не може да се сметаат за тајни бидејќи се однесуваат на извршувања на воени злосторства или тешки кршења на човековите права.

Став 6

Заштита на доверливоста е еден од принципите на делување на Комисијата, од член 10 од Статутот. Во согласност со тој принцип, Комисијата има право да гарантира заштита на идентитетот на сведоците кои имаат оправдан страв од тоа дека нивниот живот, физичкиот, или психичкиот интегритет или имотот, ќе бидат изложени на опасност, ако се објави нивниот идентитет во списите или извештаите на Комисијата. Ваквата заштита на идентитетот овозможува Комисијата да добие што е можно поголем број изјави и документи за одредени случувања со чие што истражување се занимава, при што таквото постапување на Комисијата не е спротивно со постоечките закони на државите членки. Имено, иако сите држави предвидуваат кривично дело „непријавување на кривично дело и сторител“,⁸¹ со тоа кривично дело не е пропишана обврската за пријавување на *идентитетот* на изворот од кое одредено лице, во овој случај лице што делува во името на Комисијата, знае за кривичното дело и за неговиот сторител.

⁸⁰ На пример, чл.108-111, Закон за кривична постапка, *Сл. весник на ЦГ*, бр. 57/2009, 49/2010;

⁸¹ На пример, „Непријавување на кривично дело и сторител“, чл. 386, Кривичен закон, *Сл. весник на ЦГ*, бр. 70/2003, последни измени 25/2010:

(1) Тој што знае дека некое лице сторило кривично дело за кое што по законот може да се изрече казна затвор од четириесет години или знае само дека такво дело е сторено, а тоа не го пријави пред тоа дело или сторителите да бидат откриени, се казнува со затвор до две години.

(2) Со казната од став 1 од овој член, ќе се казни службеното или одговорното лице кое што свесно пропуштило да пријави кривично дело за кое што дознало при вршењето на својата должност, ако за тоа дело по закон може да се изречи пет години затвор или потешка казна.

(3) За непријавување на кривично дело или сторители од став 1 и 2 од овој член, нема да се казни лицето чиј сторител е брачен другар или со кој што живее во трајна вонбрачна заедница, сродник по крв во права линија, брат или сестра, посвојувач или посвоен, како и брачен другар на некој од наведените лица, односно лице кое со некое од нив живее во трајна вонбрачна заедница, како и бранител, лекар или верски исповедник на сторителот.

Став 7

Комисијата ги повикува сведоците да дадат изјава во согласност со правилата за повикување на сведок, пропишани со законите за кривична постапка во договорните страни, кои подразбираат и повикување по телефон, и други средства од електронската комуникација, ако сведокот се согласил на таков начин да одговара.⁸² Повикувањето на сведокот по правило, го преземаат подрачните канцеларии од Комисијата во договорните страни, кои по потреба, поради утврдувањето на адресата на сведокот, ќе соработуваат со надлежните органи од министерството за внатрешни работи на договорната страна. За да биде ефикасно повикувањето на сведокот, Комисијата треба да обезбеди сопствена служба за доставување (одделение за доста), која што ќе ги доставува поканите во согласност со соодветната одредба за повикување на сведок во кривична постапка на договорните страни, и на тој начин ќе обезбеди уредна достава.

Став 8

Се поставува прашањето што би можела Комисијата да направи ако уредно повиканото лице, без оправдана причина, не одговори на незината покана. Овде треба да се укаже на еден тренд во праксата на комисиите за вистина, но и на истражните (или „анкетните“) комисиии, дека неоправданото неодговарање на поканата од Комисијата со себе повлекува санкции. Законодавствата на државите како што се Канада, Австралија, Нов Зеланд, Белгија, Италија, Израел, Германија, и други, предвидуваат санкции за лицата кои одбиваат да дадат податоци на истражните комисиии. На пример,

- новозеландскиот Закон за истражни комисиии пропишува дека лицето што нема да одговори на поканата од истражната комисија, за да сведочи или да даде документи, може да биде парично казнето до 1000 долари, а со тоа може да биде повеќепати казнувано со затворски казни од по седум дена;⁸³
- законите кои што се донесуваат во Италија при воспоставувањето на секоја истражна комисија на италијанскиот парламент, обично пропишуваат на сведочењето пред комисијата да се применува член 372 од Кривичниот закон; според тој член, лицето кое одбива да соопшти податоци за кои што има сознание, се казнува со затвор во должина од две до шест години;⁸⁴

⁸² Да се види Законот за кривична постапка, *Сл. Весник на Црна Гора*, бр. 57/2009 и 49/2010, чл. 112.

⁸³ Commissions of Inquiry Act 1908, Public Act 1908, No 25 (Закон за истражни комисиии 1908 год. Јавен акт 1908, бр. 25), чл. 9 и чл. 13А (упатувајќи на the Judicature Act 1908, дел 56В).

⁸⁴ Legge n. 132, "Istituzione di una Commissione parlamentare di inchiesta sul fenomeno della mafia e sulle altre associazioni criminali, anche straniere" (Закон бр. 132, „Воспоставување на парламентарна комисија за истрагата на феноменот мафија и други криминални здруженија, вклучувајќи ги и надворешните“), *Gazzetta Ufficiale*, бр. 192, 18 Август 2008 год., чл. 4 (упатувајќи на чл. 372 од Кривичниот закон); Legge, n. 90, "Istituzione di una Commissione parlamentare d'inchiesta concernente il 'dossier Mitrokhin' e l'attività d'intelligence italiana" (Закон бр. 90, „Воспоставување на парламентарни комисиии за истага по повод 'досието Мирошкин' и италијанската разузнавачка активност“), *Gazzetta Ufficiale*, бр. 109, 11 Мај 2002 год., чл. 3, ст. 1 (упатувајќи на чл. 372 од Кривичниот закон).

- белгискиот Закон за парламентарна истрага предвидува затворска казна во траење од 8 дена до 6 месеци, заедно со парична казна, за лицето што одбива да сведочи пред истражната комисија;⁸⁵
- израелскиот закон за истражни комисии пропишува казна до две години затвор за лицето кое повторно одбива да сведочи пред комисијата или да ѝ даде документи на располагање.⁸⁶

Исто така, основачките акти на повеќе комисии за вистина предвидуваат дека одбивањето да се одговори и да се сведочи пред комисијата, автоматски повлекува парична казна или казна затвор, при што казната затвор во некои држави (Јужна Африка, Гана) може да изнесува и две години.⁸⁷

Овие искуства почнаа да се пренесуваат и во оние пост-југословенските земји кои што со закони го регулираат делувањето на парламентарните истражни комисии:

- Хрватскиот закон за истражни комисии пропишува парична казна од 50 илјади (еквивалентно 6.750 евра) до милион куни (135.000 евра), или казна затвор од шест месеци до пет години, за лицата кои што нема да одговорат на поканата од истражната комисија да сведочат или да информираат за фактите кои што им се познати.⁸⁸
- Косовскиот закон за парламентарна истрага ја овластува анкетната комисија да нареди задолжително приведување на носителот на јавната функција, и други физички и правни лица, поради сведочење пред комисијата;⁸⁹ Законот исто така пропишува соодветна примена на одредбите на Законот за кривична постапка за сведоци, како и обврска на судовите да соберат и на комисијата да ѝ поднесат докази кои физичките и правните лица одбиваат да ги поднесат или за тоа доцнат;⁹⁰ конечно, Законот ја овластува анкетната комисија да побара покревање на кривична постапка против сведокот кој не сведочи во согласност со неговите обврски пропишани со тој закон или според одредбите од Законот за кривична постапка.⁹¹

Во споредба со повеќето решенија во компаративната пракса, па и со решенијата во законите за истражни комисии на парламентите од Хрватска и на Косово, член 17, став 8, од Статутот предвидува релевантно благи овластувања на Комисијата. Таа може да иницира кај јавниот

⁸⁵ Loi sur les enquêtes parlementaires (Закон за парламентарна истрага), стапи на сила на 15 Мај 1880 год., чл. 8.

⁸⁶ Commissions of Inquiry Law, 5729-1968, чл. 11(e).

⁸⁷ Јужна Африка, чл. 39, ст. е; Источен Тимор (2001), чл. 20, ст. 1; Гана (2002), чл. 22, ст. 1; Кенија (2008), чл. 7, ст. 5; Маурициус (2008), чл. 11 и 16. Од друга страна, основачките акти на комисијата во Сиера Леоне и Парагвај им оставаат дискреционо право на самите комисии да покренат судска постапка, или тоа да не го прават. Сиера Леоне (2000), чл. 8.2.; Парагвај (2003), чл. 5;

⁸⁸ Закон за истражни комисии, *Сл. весник на Република Хрватска*, бр. 24/96, чл. 25.

⁸⁹ Закон бр. 03 L-176, за парламентарна истрага, *Сл. весник на Р. Косово* бр. 74/2010, 20 Август 2010 год., чл. 13, точка 1.6.

⁹⁰ Исто, чл. 18.

⁹¹ Исто, чл. 19, ст. 10.

обвинител да предложи на надлежниот суд по итна постапка да одреди мерки со кои се обезбедува присуство на лицето и давање изјава, вклучувајќи и процесни казни, во согласност со законот за кривична постапка на таа држава. Мерките за кои што станува збор вклучуваат, зависно од државата, присилно спроведување, парична казна, и (кога лицето одбива да сведочи) затвор до два месеци.⁹² РЕКОМ нема обврска од судот да бара изрекување на парична или друга казна, туку Комисијата може тоа да го направи, ако смета дека е потребно. На судот останува да ја донесе конечната одлука.

Во пракса, во согласност со членот 17, став 2, не треба да се очекува Комисијата често да ги иницира процедурите предвидени со ставот 8, бидејќи не сака да биде доживеана како тело кое што гради авторитет преку иницирање на репресивни мерки. Но, Комисијата мора да има на располагање можност да издејствува некое лице да дојде пред Комисијата дури и ако на тоа се противи.

Овластувањето што го имаат низа парламентарни истражни комисиии и комисиии за вистина, од претставник на институција и приватни лица да бараат доставување на податоци, и законско пропишување на санкции за лицата кои одбиваат да дадат податоци, евидентно не ги прават „судови“ истражните комисиии и комисиите за вистина. Суштинската разлика останува во тоа дека, без разлика на степенот на овластувања со кои што располагаат, истражните комисиии и комисиите за вистина не можат (за разлика од судовите) да изречат санкции за кршење на правата кои што ги истражуваат. Поради претходно кажаното, неосновани се критиките кои можеа да се слушнат од некои учесници на консултативниот процес, дека овластувањата на РЕКОМ од член 17, став 8, го прават РЕКОМ („паралелен“) „суд“.

Став 9

Психо-социјална поддршка на жртвите и сведоците, пред, за време на и по давањето изјави, вклучува давање помош од страна на психолог на Комисијата, Комисиско ангажирање за жртвите и сведоците да најдат специјалистичка помош надвор од самиот РЕКОМ, и така натаму. Повеќето комисиии во својата работа вклучуваат структури за поддршка: психолози и социјални работници кои што давале помош на жртви и сведоци кои што давале изјави на комисиите. Во Чиле и Аргентина психолозите во некои случаи седеле заедно со жртвите додека давале изјава пред комисијата. Комисијата која што многу сериозно ја сфати важноста на жртвите и сведоците да им

⁹² Во Србија, Црна Гора и на Косово, судот може во кривична постапка да нареди сведокот кој не се одсвал на поканата, ниту дал оправдување за своето отсуство, присилно да се доведе, а за тоа може да му се изрече и парична казна; во БиХ, судот може да изречи една од тие две мерки, а во Хрватска може само да наложи сведокот присилно да се доведе. Ако сведокот дојде, па бидејќи е предупреден за последиците, не сака без законски причини да сведочи, може во сите држави парично да се казни, а во Хрватска, БиХ, Црна Гора и на Косово може и да се затвори (најдолго еден месец во Хрватска, БиХ и на Косово, односно два месеци во Црна Гора). Да се видат следниве одредби на законите за кривична постапка: Закон за кривична постапка, *Сл. весник на БиХ*, бр. 3/03, последни измени 15/08, чл. 81 и чл. 268; Закон за кривична постапка, *Сл. весник на Црна Гора*, бр. 57/2009 и 49/2010, чл. 119; Закон за кривична постапка, *Сл. весник на Р. Хрватска*, бр. 152/08, 76/09, чл. 291; Закон за кривична постапка, *Сл. весник на УМНИК*, бр. 2003/26, измена и дополнување на *Сл. Весник на р. Косово*, бр. 44/2008, чл. 167 и чл. 237, ст. 3; и, Закон за кривична постапка, *Сл. весник СРЈ*, бр. 70/01 и 68/02 и *Сл. весник Р. Србија*, 58/04, последни измени 72/09, чл. 108.

се даде психо-социјална помош пред, во текот и по давањето изјава, беше Комисијата за вистина и помирување во Јужна Африка. Оваа комисија во својата работа вклучила и здравствени работници, специјалисти за трауматични прашања кои што обезбедиле тренинзи за членовите и вработените во комисијата. Освен тоа, во својата работа вклучила и лица кои што давале психо-социјална помош на жртвите и сведоците на јавните сведочења.⁹³

Став 10

Со оглед на тоа што РЕКОМ, покрај собирањето изјави во местата на живеење (престојување) и канцелариите на Комисиите, ќе настојува да им даде можност на сите лица да дадат изјави кои што се од значење за утврдување на фактите, ставот 8 од овој член се проширува и дава можност и на лицата кои што живеат на територија на трети земји (надвор од територијата на договорните страни) да дадат изјави во дипломатските претставништва на договорните страни. Имајќи го предвид фактот дека сите договорни страни немаат дипломатски претставништва во одреден број земји во кои можат да се најдат лицата што сакаат да дадат изјава, Комисијата би имала право да зема изјави и во тие земји доколку тоа не би претставувало кршење на законските одредби на тие земји со оглед на тоа дека РЕКОМ е странска меѓународна организација која би делувала на територии на трети земји.

Член 18

Собирање документации и други извори

Образложение

Став 1

Со оглед на тоа што, во текот и после војните, меѓународните и домашните институции и организации, собраа голем број на факти за воените злосторства и други тешки кршења на човековите права, Комисијата би можела да ја користи оваа документација и со тоа значително да го олесни патот до исполнувањето на своите цели. Член 18 од Статутот нуди можност Комисијата, и покрај наведените извори, да ги користи и судските пресуди, транскрипциите, и списите од други судови (на пр. во Норвешка, Данска, Германија, Австрија и др.) кои врз основа на универзална надлежност судеа за воени злосторства направени на просторот на некогашна СФРЈ. Исто така, Комисијата има право, поради утврдување на фактите, да користи и други докази или документации кои што не се конкретно спомнати во оваа одредба. Точката д. дава можност Комисијата во текот на своето делување да побара експертски мислења за одредени прашања (на пример, за тематски сесии посветени на делувањето на одредени институции), а по пример на релевантните одредби на комисиите во Канада, Германија, Мароко и Перу.

⁹³ Priscilla B. Hayner, *Unspeakable Truths: Transitional Justice and the Challenge of Truth Commission* (второ издание 2010 год.), стр.157.

Став 2

Државните органи соработуваат со Комисијата така што на барање на Комисијата ја предаваат и документацијата наведена во членот 18 од Статутот. Обврската за предавање на документацијата на вонсудското истражно тело веќе е законски регулирана во Хрватска и на Косово. Според важечкиот Закон за истражни комисији на Република Хрватска, основаната истражна комисија е „овластена да бара од сите државни тела, институции, трговски друштва, други правни лица и граѓани, да ѝ ја стават на увид целата документација која би можела да има важност за остварувањето на незините задачи“, а „[споменатите] тела и граѓани се должни да постапат според барањето на извршната комисија“.⁹⁴ Во косовскиот Закон за парламентарна истрага е одредено дека основаната парламентарна комисија има право „да има неограничен пристап до сите службени документи“, односно дека „сите физички и правни лица се должни да ѝ ги предаваат на комисијата сите документи или материјални и други докази кои се бараат од нив“⁹⁵ Во Црна Гора со Законот за државна управа е утврдена обврска на министерствата „да му ги предадат на Собранието списите, односно документите, само во рамките на парламентарната истрага доколку тие списи, односно документи, не претставуваат државна, воена или службена тајна според посебниот закон“.⁹⁶ Со одредбите на Деловникот на Собранието на Црна Гора за парламентарна истрага е одредено дека „анкетниот одбор има право, со цел да се спроведе парламентарна истрага, да бара од државните органи и поединечните организации податоци, исправи и информации, како и да зема изјави од поединци, ако оцени дека тоа е потребно. Државните органи и другите организации, како и поединците должни се да дадат вистинити исправи, податоци, информации и изјави кои од нив ги бара анкетниот одбор“.⁹⁷

Слична обврска на државните органи за соработка со комисијата е предвидена во основачките акти на комисиите за вистина, во кои е наведено дека комисијата има право да бара и да добие одредени документи.⁹⁸ Барањата за предавање на документации се покажаа како важни – како нешто што не служи само во однос на поединците туку ги опфаќа и институциите.

---

⁹⁴ Закон за истражни органи (комисији), *Сл. весник на Р. Хрватска*, бр. 24/96, чл. 15.

⁹⁵ Закон бр. 03 L-176, за парламентарна истрага, 4 Јуни 2010 год., *Сл. весник на Р. Косово*, бр. 74/2010, 20 Август 2010 год., чл. 13, ст. 1, точка 4, и чл. 18.

⁹⁶ Закон за државна управа, *Сл. весник на Р. Црна Гора*, бр. 22/08, чл. 73.

⁹⁷ Деловник на Собранието на Црна Гора, *Сл. весник на Црна Гора*, бр. 51/06 и 66/06, чл. 81.

⁹⁸ Чиле, член 4 (b) и (c); Ел Салвадор, анекс, „Powers“, точки (a), (b) и (c); Сиера Леоне, чл. 8, ст. 1, точка (a) и (b) Кенија, чл.7, ст. 2, точка (a).

Член 19

Теренски истражувања и посети

Образложение

Став 1

Комисијата е овластена, со цел на собирање податоци, да извршува теренски истражувања. Ова е во согласност со општата обврска на државите да соработуваат со Комисијата и со тоа да ѝ овозможат делотворно извршување на своите задачи, како и да ѝ овозможат на Комисијата пристап до податоците (член 11 од Статутот).

Став 2

Со склучување на меморандуми за разбирање со надлежните државни органи се избегнува можноста одредени државни органи како комисии/канцеларии за барање на исчезнати и обвинителствата за воени злосторства, да ја сфатат Комисијата како тело кое ја отежнува работата или им се меша во работата. Со меморандумите за разбирање може да се регулира постапката за известување на надлежните државни органи во врска со намерата за посета на одредена локација, или во зависност од околностите, непостоење потреба за такво известување, постапката во случај Комисијата да има намера да го претресе објектот кој што сега се наоѓа во приватна сопственост, и слично. Под надлежни државни власти се подразбираат релевантни државни органи како државни комисии за барање на исчезнатите, обвинителства или надлежни власти за затворски систем, а не општински органи на власта или полицијата.

Став 3

Една до целите на Комисијата е „признавање на неправдите нанесени на жртвите, со цел создавање култура на солидарност и сочувство со жртвите“ (член 13, точка г.) Ставот 3 од овој член придонесува кон остварување на наведената цел. Овде, значи, не се работи за посета на локации со цел да се истражат, туку за посети чија што цел е симболичка – признавање на страдањата и изразување почит кон жртвите, вклучувајќи ги и жртвите кои ги преживеале злосторствата (на пример, поранешни затвореници на местото на заточеништво).

Член 20

Јавни слушања на жртви и на други лица

Образложение

Став 1

Јавното сослушување на жртвите од страна на Комисијата, ја нема примарната цел да собира податоци, туку да ги признае неправдите нанесени на овие лица, овозможувајќи ѝ на јавноста непосредно да стекне знаења за злосторствата, и да создаде култура на солидарност и сочувство со жртвите. Членовите на Комисијата *по правило* не би требало да поставуваат дополнителни прашања заради проверка на вистинитоста на наодите на жртвата. Ова произлегува од целите на јавните сослушувања – признавање на неправдата и засилување на сочувството со жртвите. Таквата цел би било тешко да се оствари ако членовите на Комисијата кај жртвата направиле чувство дека не ѝ веруваат. Поради тоа Комисијата нема да инсистира на детали во излагањата од жртвите, за кои што ќе смета дека жртвата не ги изнела сосем прецизно, или кои што не се во потполност точни но не се однесуваат на суштината на исказот од жртвата.

Исто така, на јавните сослушувања на жртвите, нема да постои можност лицата кои што во излагањето на жртвите се спомнати како можни сторители, или правни застапници на тие лица, да ѝ поставуваат прашања на жртвата со цел да го оспорат нејзиното тврдење. Давање на таква можност на „вкрстено испрашување“ во голема мера би ја приближило постапката пред Комисијата на судска постапка. Со тоа би се довело во прашање, или дури и би се поништила, смислата на делување на Комисијата како *вонсудско* тело фокусирано пред сè на жртвите, а не на сторителите (како судот).

Врз основа на наведеното, важно е да се обезбеди вистинитост во излагањата на жртвите, и особено да се избегне во излагањето жртвата, неосновано да обвини невино лице како наведен сторител. За таа цел, Комисијата ја проверува вистинитоста на изјавите *пред* да одлучи која жртва ќе се појави на јавно слушање, така што, изјавата, која што жртвата претходно ја дала на истражувачите од Комисијата, ќе ја споредат со други собрани информации. Ако за време на јавното слушање, жртвата изнесе тврдење спротивно на претходно дадената изјава на Комисијата, или изнесе некои други тврдења кои се спротивни на сознанијата од Комисијата за случувањето, членовите на Комисијата за тоа ќе ѝ поставуваат прашања на жртвата.

Комисијата дополнително го обезбедува почитувањето на правата на лицата кои во јавното слушање на жртвите (како и претходно или независно од тоа, за време на давање на исказот) се именувани како сторители, со тоа што им овозможува дополнително да се појават пред Комисијата и да ја изнесат својата верзија на настаните, и/или да достават писмена изјава која Комисијата ќе ја земе предвид за време на составувањето на завршниот извештај. (да се види образложението на член 46 „Наоди за воени злосторства и тешки кршења на човековите права“).

Став 2

Освен жртвите, на јавните слушања можат да говорат и сведоци на воени злосторства, односно тешки кршења на човековите права, сторители на такви дела, како и лица што им помагале на жртвите.

Кога станува збор за јавните слушања на сторителите и сведоците, може да се очекува дека членовите на Комисијата ќе поставуваат прашања со кои ќе настојуваат да ги идентификуваат и отстранат нејаснотиите или неточните наоди во изјавите. Оваа разлика во третманот, во однос на третманот на жртвите, потекнува од разликите на целите на јавните слушања од различен тип. Целта поради која сведоците и сторителите јавно говорат, не е за да им се изрази признание, или почит, туку да ѝ се овозможи на најшироката јавност да стекне сознанија за злосторствата, односно тешките кршења на човековите права.

Според праксата на комисиите за вистина, релативно мал број на одговорни лица за тешки кршења на човекови права, учествувале на јавни слушања. Исклучокот се однесува на државите во кои пред почетокот на работа на комисиите за вистина е прогласена амнестија (Сиера Леоне), или самите комисии можеле да дадат амнестија (Јужна Африка; и за помалку тешките дела, Источен Тимор). Во тие случаи, одговорните за кршењето на правата немале страв дека би можеле кривично да одговараат ако јавно зборуваат за својата улога во кршење на правата, или во јавните говори ја виделе приликата за добивање на амнестија или за почеток на реинтеграција во својата заедница. Кога станува збор за РЕКОМ, постои можност на јавните слушања да се согласат да се појават извесен број сторители кои се наоѓаат на издржување на затворска казна, или веќе ја отслужиле, а кои што ја признале вината пред МКСЈ или пред домашен суд, притоа изразувајќи каење, и изразувајќи спремност во иднина да придонесат за помирување во своите средини. Исто така, можно е лицата чија што кривична одговорност не е утврдена во кривичната постапка да ѝ пристапат на Комисијата по своја иницијатива, да го признаат извршувањето на делата, и да искажат спремност за тоа да говорат пред јавните слушања. (Тие лица се во член 20, став 2, како и во член 17 *Земање изјави* опфатени во категоријата „сведоци“).

За слушање на сведоците важи истото што е речено погоре за слушањето на жртвите, особено во однос на претходната проверка на вистинитоста на излагањата и во поглед на овозможувањето на лицата спомнати како сторители, дополнително да се изјаснат за наодите против нив.

Целта на јавните слушања на лица кои помагале на жртвите е слична на целта на јавните слушања на жртвите, дотолку што и во двата случаи се работи, меѓу другото, за оддавањето признанија од страна на Комисијата: признавање на неправда и страдање, во однос на жртвите, и признавање на хуманоста и етичноста, кога станува збор за лица кои им помогнале на жртвите. Од тоа треба да се очекува однесувањето на членовите на Комисијата во текот на слушањето да биде слично на држењето при слушањето на жртвите.

Став 3

Одредбата од Статутот за јавни слушања утврдува дека давањето изјава на овие случувања е доброволно. Таквото правило се подразбира во однос на жртвите, но може да биде помалку очигледно кога станува збор за сведоци и, особено, наводни сторители. Меѓутоа, насилното доведување и изрекување казни на лица кои не сакаат јавно, пред камери, да сведочат за злосторствата, би било контрапродуктивно за статусот на Комисијата. Таа би била сфатена како авторитарно тело, што би било спротивно на основните поставки на Комисијата како тело кое ја црпи својата сила од легитимноста на мисијата, а не од заплашувања со репресија. Кога станува збор за наводните сторители кои уште не се кривично процесирани, тие би можеле – како и во судењата во кривичните постапки – во текот на јавното слушање на кое се појавиле против своја волја, да се повикаат на правото да не дадат одговор за да не се изложат себе си или некое блиско лице, на кривично гонење, тежок срам, или значителна материјална штета.

Став 4

Одредбите на Статутот за примена на мерките за заштита на идентитетот, посебни мерки за заштита на психичкиот и физичкиот интегритет, како и мерки на психо-социјална поддршка на јавните слушања, имаат цел да овозможат жртвите и сведоците сето време во текот на јавните слушања, да се чувствуваат безбедно и сигурно. Другите комисији исто така вклучувале вакви мерки во својата работа, Јужноафриканската комисија за вистина и помирување во својата работа вклучила и лица кои давале психо-социјална помош на жртвите и сведоците на јавните сведочења, т.н. „briefers“, кои што им ја објаснувале на лицата процедурата за јавните слушања, седеле со нив во текот на сведочењата, и поминувале некое време по јавните слушања охрабрувајќи ги. Праксата на јужноафриканските комисији подоцна ја презеле комисиите кои што во својата работа вклучувале јавни слушања: перуанската, мароканската, па дури и тие кои што во текот на својата работа се соочиле со огромни проблеми како недостаток на човечки капацитет за извршување на овие должности.⁹⁹

Став 5

Обврска на сите јавни сервиси на државите потписнички е да обезбеди телевизиско емитување на јавните слушања. Постапување во согласност со таквата обврска не би била суштински поинаква од исполнувањето од законски пропишаните обврски на јавни сервиси, на пример, да имаат содржина наменета за националните малцинства. Со други зборови, пропишувањето – по законски пат или со ратификуван меѓународен договор – на обврска од програмски тип за јавниот сервис, не излегува надвор од рамките на праксата која веќе постои во државите во регионот. Меѓутоа, уважувајќи го фактот дека емитувањето на јавните слушања исклучиво во интегрален облик би можело да бара значителни тешкотии за јавните сервиси, Статутот остава простор за договор помеѓу Комисијата и јавните сервиси за модалитетите на емитување, со можност на емитување снимка.

⁹⁹ Priscilla B. Hayner, *Unspeakable Truths: Transitional Justice and the Challenge of Truth Commission* (второ издание, 2010 год.), стр. 157.

Комисијата не може да ги обврзи комерцијалните медиуми да ги емитуваат јавните слушања, но не смее да им го скрати правото да ги емитуваат слушањата, ако тие сами проценат дека тоа е важно.

Член 21

Одржување на тематски сесии

Образложение

Голем број на учесници во текот на консултативниот процес ја истакнуваа потенцијално важната улога на Комисијата во испитување на улогата на институциите во однос на злосторствата направени во периодот од 1991 год. до 2001 год.

Неколку досегашни комисии одржуваа сесии на кои членовите од комисиите ги испрашуваа претставниците на институциите за улогата на тие институции во текот на судирот.¹⁰⁰ Институциите, или нивните делови, на различни начини имале удел во кршењето на човековите права. Меѓутоа, одделни комисии укажувале и на позитивни примери на институции кои се спротивставиле на кршењето на правата.¹⁰¹

Јужноафриканската Комисија за вистина и помирување на институционално јавните сесии го анализираше делувањето на верските заедници, правничките заедници, стопанството, здравството, медиумите, синдикатите, затворите и вооружените сили.¹⁰² На овие сесии членовите од комисиите не ги испитувале само претставниците на медиумите или другите институции, туку и експертите упатени во нивното делување, како и претставниците на власта чија активност имала директно влијание врз функционирањето на овие сектори. Медиумското делување за време на војната во Либерија било предмет на интерес на тамошната Комисија за вистина и помирување, која се фокусираше на известувањето од медиумите за време на судирот, предизвиците со кои се соочувале медиумите, во текот на периодот кој бил предмет на истражување и т.н.¹⁰³

¹⁰⁰ Примерите вклучуваат комисии во Јужна Африка, Сиера Леоне и Либерија.

¹⁰¹ На пример, комисијата во Перу, врз основа на голем број собрани сведоштва, сослушувања и студии, потврди дека Католичката и Евангелистичката црква придонеле во заштита на населението од злосторствата и кршењата на човековите права за време на периодот со насилства. Дополнително, Католичката црква многу рано ги осудила насилствата кон кои прибегнувале бунтовниците, но и кршењата на човекови права од страна на државата. Да се види: *Conclusiones Generales del Informe Final de la CVR* („Заклучоци на Комисијата за вистина и помирување во Перу (2003 год.), пара. 141, www.cverdad.org.pe/ifinal/conclusiones.php.

¹⁰² Prisila B. Hejner (Priscilla B. Hayner), *Неискажливи вистини* (Самиздат Б92, 2003 год.), стр. 68.

¹⁰³ Бројни домашни и странски новинари, како и експерти за медиумите, сведочеле на тематските сесии одржани во главниот град на Либерија, Монровија. Liberian TRC, *Final Report*, том II (*Consolidated Final Report*), стр. 48, пара. 4.11 и стр. 49.

Како и другите комисии, РЕКОМ ќе има можност да го истражи и анализира делувањето на државните институции, но и на политичките и културните организации, верските заедници, и медиумите пред и во текот на вооружениот конфликт, во корелација со извршените воени злосторства и другите тешки кршења на човековите права. Како што наведоа некои учесници во текот на консултациите, делувањето, не само на државните институции, туку и на други институции и организации, како верските заедници, медиумите, политичките и културните организации, претставува еден од главните предуслови за разбирање на природата на војните, а особено воените злосторства и другите тешки кршења на човековите права во некогашна СФРЈ.

Обврската за учество на тематските сесии не е посебно регулирана во праксата на оние комисии кои одржувале вакви слушања, туку обврската за нивно учество е регулирана низ овластувањата со кои што е дефинирана обврската за давање изјави на комисиите и учествувањето на јавните слушања доколку комисијата така процени.¹⁰⁴

Со оглед на тоа дека тематските сесии претставуваат облик на јавно слушање, образложението на одредбата која во член 20 (*Јавни слушања*) се однесува на телевизиското емитување на тематските сесии на Комисијата (став 5), применливо е и на став 2 од овој член.

Член 22

Правилници на Комисијата

Образложение

Примената на единствена методологија во собирање изјави, документации и организирање на јавни слушања и тематски сесии, обезбедува конзистентност во работата на Комисијата во целиот регион, придонесува за усогласеност на собраните податоци, и ја олеснува употребата на собраните податоци за идни истражувања по прекилот со работа на Комисијата. На овој начин се овозможува исполнување на задачите на Комисијата.

Бидејќи земањето изјави е темел на секоја комисија, а имајќи ги предвид искуствата на поранешните комисии чии што истражувачи собрале повеќе илјади изјави од жртви и сведоци со податоци за видот на кршењето, жртвите, наводните сторители, институционалната одговорност и разни други поединости, неопходно е да се стандардизира начинот на кој ќе се водат разговорите со лицата што даваат изјави. Ова е потребно заради структурата на базата на податоци и обезбедување на нивна подоцнежна анализа, што претставува предизвик со оглед на огромниот прилив на податоци.¹⁰⁵ Покрај тоа, единственоста на методологијата обезбедува за време на

¹⁰⁴ Јужна Африка, чл. 29 (3)(c).

¹⁰⁵ Prisila B. Hejner (Priscilla B. Hayher), *op. cit.*, стр. 310.

земањето изјава, прашањата кои се поставуваат да останат во рамките на мандатот од Комисијата.¹⁰⁶

Правилниците на Комисијата можат да предвидат методологија на земање изјави и собирање на документации. Ова овозможува конзистентност на собраните податоци и нивно подоцнежнo користење при анализата на обрасците од извршените злосторства. Собраните документи врз основа на единствена, однапред пропишана методологија можат да се искористат за потреби на кривичното процесирање, како и за историски, социолошки и правни истражувања во врска со вооружените судири на подрачјето на некогашна СФРЈ.

Донесувањето правилник за јавните слушања и тематските сесии, ѝ овозможува на Комисијата полесно да ги решава проблемите кои се однесуваат на организирањето вакви сесии, бидејќи јавните слушања и тематските сесии претставуваат „огромен административен, логистички и финансиски предизвик на комисиите за вистина“.¹⁰⁷ Употребата на единствена методологија во организирањето, изведувањето, видео и аудио снимањата на овие сесии, овозможува нивна подоцнежна употреба за различни цели. Правилникот за јавните слушања треба да ги уреди следниве прашања: начинот на одбирање на лицата кои јавно ќе сведочат, правила за известување на лицето чие име ќе се појави во сведочењето како лице осомничено за одредено злосторство, правила кои го регулираат правото на таквите лица да се изјаснат за изречените наоди, заштитни мерки за сведоците и жртвите, психолошка поддршка за жртвите и сведоците, и т.н.¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ Mark Freeman, *Truth Commissions and Procedural Justice* (Cambridge University Press, 2006), стр. 302.

¹⁰⁷ Исто, стр. 222.

¹⁰⁸ Исто, стр. 226.

VII ДЕЛ – ИЗБОР НА ЧЛЕНОВИ И ЧЛЕНКИ НА КОМИСИЈАТА

Член 23

Состав на Комисијата

Образложение

Комисиите за вистина кои се сметаат во поголема или помала мера успешни, имале најмногу 17 членови, со исклучок на две, специфични, комисии од германскиот парламент¹⁰⁹:

- Гватемала и Ел Салвадор (по три члена);
- Источен Тимор, Панама и Сиера Леоне (7);
- Чиле (8);
- Гана и Парагвај (9);
- Перу (12);
- Аргентина (13);
- Јужноафриканската Република и Мароко (17);¹¹⁰ и
- Германија 1992-1994 (27) и 1995-1998 (36).

Искуството на досегашните комисии за вистина, говори во прилог на ограничениот број членови, како би се олеснила комуникацијата меѓу членовите на Комисијата со цел на ефективно и ефикасно делување.¹¹¹ Секако, во работата на секоја комисија за вистина, освен членовите/членките („комесарите“), е вклучен и голем број други лица – персонал. Персоналот по правило е повеќе пати поброен од самите членови/членки на комисиите.

Понудено е решение кое, во случај на други услови, кои се објаснети подолу, изнесува парен број членови. Такво решение, како што се гледа од примерот на досегашните комисии, не е без преседан. Иако е точно дека непарниот број членови го олеснува одлучувањето, бидејќи го

¹⁰⁹ Германските комисии ги основа парламентот на Сојузна Република Германија и повеќе од две третини од членовите и членките на комисиите биле пратеници/пратенички. US Institute for Peace, *The Truth Commissions Digital Collection*, www.usip.org/library/truth.html.

¹¹⁰ Priscilla B. Hayner, „Truth Commissions: a schematic overview“, *International Review of the Red Cross*, том 88, бр. 862, Јуни 2006, [www.cicr.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/review-862-p295/\\$File/irrc_862_Hayner.pdf](http://www.cicr.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/review-862-p295/$File/irrc_862_Hayner.pdf).

¹¹¹ „Една од најочигледните мани на големите комисии е времето и енергијата што треба да се посвети за координација и комуникација меѓу членовите. Голема комисија може да има големи тешкотии да дојде до едногласни заклучоци и препораки на крајот од својата работа“. (Стратешки одлуки по повод воспоставувањето на комисијата за вистина“, *Strategic Choices in the Design of Truth Commissions*, Проектот „Комисии за вистина“, настанат во соработка со Програмата за преговарање од Правниот факултет Харвард и HBO *Search for Common Ground* од Вашингтон и *European Centre for Common Ground*, од Брисел, www.truthcommission.org/about.php?lang=en).

оневозможува „нерешениот“ резултат, предвиденото правило за одлучување на Комисијата во вид на квалификувано мнозинство (14), го остава овој проблем настрана.¹¹²

Пред да се објасни бројот на членови и членки на Комисијата кои се избираат во секоја од договорните страни, треба да се нагласи дека РЕКОМ мора да биде тело кое е непристрасно и независно од државните политики, значи тело чии членови и членки делуваат во лично својство, наместо да ги претставуваат државите.¹¹³ Во принцип, значи, не би требало да биде важно колку членови се избрани од која држава, бидејќи тие и така не ја претставуваат државата. Меѓутоа, извесно е дека јавноста и политичките елити во секоја држава ќе придаваат значење на бројот на членовите од Комисијата кои се избираат во таа држава. Составот на Комисијата треба да биде таков, што политичката и пошироката јавност ќе го доживеат како решение кон кое од оправдана причина во секоја држава во Комисијата се избираат токму определениот број членови и членки.

Статутот на РЕКОМ поаѓа од два критериуми за одредување на бројот на членовите на Комисијата кои се избираат од секоја од договорните страни: 1) од интензитетот на вооружениот судир на територијата на договорната страна, односно на територијата на која се одвивал судирот во кој државата била вклучена, и последиците од тој судир имајќи ги предвид пред сè човечките загуби, и 2) од потребата државјаните на секоја договорна страна да бидат во разумна мера рамноправно застапени во членството на Комисијата.

1) Без разлика на тоа што точниот број на човечки загуби во сите држави членки уште не е официјално утврден, според расположливите податоци јасно е дека Босна и Херцеговина (БиХ) претрпи најсилни уништувања и најмногу човечки загуби, па поради тоа предложено е во таа држава да се изберат најголем број на членови во Комисијата (пет). Исто така, фактот дека на незината територија веќе се основани две истражни комисији за конкретни локации (Комисија на РС за Сребреница и Комисија за Сараево), и дека на официјално ниво доста се разговара за потребата за основање на комисија за вистина, е индикација за разбирање на значењето за утврдување на фактите кои ги има во таа држава.¹¹⁴ Хрватска, Косово и Србија избираат по три члена од Комисијата, како земји на чија што територија во приближно иста мера се одвиваа вооружени судири или во значителна мера беа вклучени во судирите на територии на други држави. Црна Гора, Словенија и Македонија избираат по два члена, имајќи го предвид интензитетот на судирите на нивните територии, како и фактите дека Словенија и Македонија не беа вклучени во судирите во Хрватска и БиХ, а дека Црна Гора во тие судири била вклучена во помала мера отколку Србија (во која што се избираат три члена од Комисијата)

¹¹² Да се види чл. 31 од Статутот (Кворум и одлучување).

¹¹³ Да се види членот 34 од Статутот, кој ги пропишува обврските на членовите и членките на Комисијата, односно нивната независност и непристрасност.

¹¹⁴ Првата иницијатива за воспоставување на Комисија за вистина и помирување во БиХ се појавува на состанокот за правда и помирување во Стразбур во Јули 1997 год., а другата иницијатива ја покренала Институтот за мир од САД во соработка со невладината организација „Дејтон“ на крајот на 2005 год. Во БиХ во 2010 год. се формира работна група со задача да изработи Стратегија за транзициската правда и акционен план за незино спроведување.

2) Од друга страна, постои потреба државјаните од секоја договорна страна да бидат во разумна мера рамноправно застапени во членството на Комисијата, за да се избегне во некои држави, Комисијата да биде доживеана како тело во кое настаните од таа држава, и учеството на државјаните од таа држава во работата на таа Комисија, имаат второстепено значење. Бројот на членови од ниедна држава не треба да биде значително помал од бројот на членови од БиХ, што задолжително би било случај ако интензитетот на судирот и бројот на пострадани би бил единствен критериум.¹¹⁵

Предложениот број членови, и покрај тоа што треба да биде во сооднос со претходно опишаните критериуми, ја уважува потребата вкупниот број на членови и членки да не биде толку голем за да ја направи Комисијата масивно и неефикасно тело. Минималниот број членови и членки кои се избираат во секоја држава е два, а не три (или повеќе), бидејќи во другиот случај мора да се зголеми бројот на членови и членки кои се избираат за БиХ и на друго место, па вкупниот број би пораснал на 30 или повеќе членови и членки, што би го спречило ефикасното разменување на мислења и донесувањето одлуки.

Статутот не вклучува опција според која секоја договорна страна ќе избира ист број на членови/членки на Комисијата. Примената на таквиот паритетен принцип вообичаен е во претставувањето на државите во меѓународните организации (една држава-еден глас). Меѓутоа, членовите/членките на РЕКОМ ќе делуваат во лично својство, а не како претставници на држави. Паритетното претставување би довело до исход кој е проблематичен со оглед на темите со кои ќе се занимава Комисијата, бидејќи, на пример, бројот на членови на Комисијата од БиХ би бил ист како и бројот на членови/членки од Црна Гора или Словенија, во кои вооружен судир немаше или беше краткотраен, а бројот на пострадани е неспоредливо помал од оној во БиХ.

---

¹¹⁵ Предложениот принцип „рамноправно застапување во разумна мерка“ за избирање на бројот на членови на РЕКОМ од секоја држава потписничка може да се спореди со принципот по кој секоја земја членка на Европската Унија избира свои државјани во Европскиот парламент (ЕП), едно од телата на Унијата, иако споредувањето секако е несовршено – поради разликите во причините за основање и по прашањата за кои се занимаваат двете организации (РЕКОМ и Европската Унија). Државите членки со голем број на жители избираат поголем број членови на ЕП од помалите држави, но притоа не постои строга пропорционалност. На пример, Германија, со 82,3 милиони жители, избира 4,5 пати повеќе членови на ЕП од Грција, во која живеат 10, 7 милиони луѓе (Германија избира 96, а Грција 22 члена на ЕП). Строгата пропорционалност врз основа на бројот на жители би барала бројот на членови на ЕП од Германија да биде 7,7 пати поголем од бројот на членови од Грција. Слично на тоа, Франција (со 64,4 милиони жители) избира 3,5 пати повеќе членови на ЕП од Грција (Франција бира 74 членови, а Грција 22), иако според бројот на жители би требало да биде 6:1. Значи, Европскиот парламент овозможува граѓаните државјани од секоја држава членка на ЕУ да бидат во разумна мерка рамноправно застапени.

Член 24

Критериуми за избор на членови и членки

Образложение

Став 1, точка а. (државјанство)

Усвоен е ставот кој преовлада во консултациите дека членовите и членките на Комисијата треба да бидат лица кои се државјани/државјанки на договорните страни, а странците, вклучувајќи ги и претставниците на меѓународните организации, не можат да бидат во членството на Комисијата. Оставена е можност во посебна одредба на Статутот на Комисијата (член 39, став 3), странски експерти да бидат вработени во Комисијата како незин персонал, односно ангажирани како советници на Комисијата.

Став 1, точка б. (лице со високо морални квалитети и углед, посветено на толерантен дијалог и конструктивно решавање на споровите, кое што може да ужива доверба кај сите договорни страни)

Во основачките акти на комисиите за вистина вообичаено е пропишување на карактерните особини со кои треба да се одликуваат членовите и членките на Комисијата, а ист е случајот и со меѓународните договори врз основа на кои се основани независни судски и слични меѓународни тела во кои делуваат експерти, независно и непристрасно од интересите на државите на кои што се државјани. Така, за избирање во Комитетот за човекови права на Обединетите Нации, се бара судиите да имаат „висок морален углед“ (*high moral character*);¹¹⁶ истиот услов се поставува за судиите на Европскиот суд за човекови права,¹¹⁷ а за членовите од Комитетот за правата на детето можат да се избираат единствено „експерти со високи морални вредности“ (*experts of high moral standing*).¹¹⁸ Интегритетот и угледот се исто така одлики кои ги пропишуваат актите за основање на скоро сите досегашни комисии за вистина: членовите на канадската комисија беа личности со „признат интегритет, општествен статус и углед“ (*integrity, stature and respect*);¹¹⁹ членовите на либериската комисија се личности „од кредибилитет, висок интегритет и чест“ (*credibility, high integrity and honour*);¹²⁰ членовите од перуанската комисија се „личности со призната етичност, престиж и легитимитет во општеството, кои се поистоветуваат со одбраната на демократијата“¹²¹ членовите на кениската комисија, се „карактерни личности со интегритет“¹²² и сл.

¹¹⁶ Меѓународен пакт за граѓански и политички права, чл. 28, ст. 2.

¹¹⁷ Европска конвенција за заштита на човековите права и основните слободи, превод од законот за ратификација на Конвенцијата од страна на Србија и Црна Гора, чл. 21, ст. 1.

¹¹⁸ Конвенција за правата на детето (Југословенски центар за правата на детето и УНИЦЕФ, Белград, 1998, 1999, 2001, 2002), чл. 43, ст. 2.

¹¹⁹ Канада, чл. 5.

¹²⁰ Либерерија, дел 11.

¹²¹ Перу, чл. 4.

¹²² Кенија, чл. 10, ст. 5, точка b.

„Посветеноста на толерантен дијалог и конструктивно решавање на споровите“ е личен квалитет кој досега не е спомнуван во основачките акти од комисиите за вистина, но е неопходен за исполнување на целите на РЕКОМ во услови на сè уште зголемени тензии и емоции кога се во прашање дебати за меѓуетничките односи и судирите на територијата на некогашна СФРЈ.

Регионалниот карактер на Комисијата бара нејзините членови и членки да бидат лица „кои можат да уживаат доверба кај народот кај сите договорни страни“. Причината поради која не е употребена формулацијата „лица кои уживаат доверба...“ лежи во намерата да се овозможи избор не само на оние лица кои се веќе познати на најшироката јавност во регионот, туку и оние луѓе кои би можеле да уживаат доверба кога за нив би се знаело и надвор од границите на нивните држави, поради тоа што, на пример, не заземале националистички ставови и не демонстрирале предрасуди кон другите народи.

Став 1, точка в. (лице психо-физички способно за ефикасно и континуирано извршување на должноста член/членка на Комисијата)

Основачките акти на комисиите за вистина често пати ја препишувале здравствената спремност како услов за избор во членството на Комисијата. Законот за основање на комисијата за вистина и помирување во Јужноафриканската Република, барал членовите од комисијата да бидат „здрави и исправни лица кои се непристрасни и не се од висок политички профил“, а актите за основање на комисиите во Либериа и Кенија пропишувале услови за „добро здравје“. Член на комисијата во Мароко го нагласил значењето на добрата психо-физичката спремност за континуирана работа на комисијата, по повод излагањето на Петтиот форум за транзициона правда во Бечиќи, Црна Гора, во Мај 2009 год.¹²³ Исто така, поранешната членка на комисијата за вистина и помирување на Јужноафриканската Република и Сиера Леоне, Јасмин Сока (Yasmin Sooka), на состанокот со работната група за изработка на Статутот, во Мај 2010 год. во Загреб, рече дека е важно да се обезбеди членовите на Комисијата да не се откажат поради здравствени причини од исклучително напорната работа на Комисијата и тоа сред нејзината работа, односно да не дојде до ситуација во која не можат да ја следат работата на своите колеги, кои тогаш, по правило се присилени да го преземат нивниот дел од работата врз себе, што не е правично и ја отежнува работата на Комисијата.

Иако во консултативниот процес имаше неколку забелешки од „дискриминаторски“ карактер на одредбата од Статутот која што бара психо-физичка спремност на членовите и членките од Комисијата, треба да се има предвид дека во сите договорни страни, како и во државите од светот, за многу професии таква спремност се бара кога природата на професијата е таква што за незиното соодветно вршење е неопходно беспрекорно

¹²³ Излагање на Абделхај Моуден, поранешен член на Комисијата за еднаквост и помирување (Мароко), Бечиќи (Црна Гора), 29 Мај 2009 год.

здравје, односно посебен физички квалитет.¹²⁴ Од гледна точка на меѓународното право за човекови права, треба да се разликуваат два вида на нееднакво постапување (во смисла на „различно третирање“, англ. *differential treatment*): едниот вид подразбира различно третирање кое што е објективно и разумно оправдано, и со сразмерно легитимна цел која се сака да се оствари, а другиот вид различно постапување не е оправдана со таквите причини и со тоа претставува недозволена дискриминација.¹²⁵ Значи, легитимната цел која сака да се оствари со оваа одредба е ефикасна, континуирана и делотворна работа на Комисијата, без запирања кои би биле предизвикани од ескалирани симптоми на болест на член/членка на Комисијата која што можела да се претпостави, бидејќи се работи за лице со хронична болест, лице подложно на стрес, и слично, Секако, како и секоја друга законска норма, и оваа треба да се толкува во согласност со меѓународните стандарди за човекови права, па така одредбата не би требало да дозволи, на пример, лицата во инвалидски колички, да се сметаат неспособни за континуирано и ефикасно учество во работата на Комисијата.

Став 2 (принцип на полова еднаквост)

Оваа одредба има цел лицата од двата пола да бидат застапени во Комисијата. Со понудените решенија се обезбедува најмалку третина (седум) членови/членки, но не повеќе од две третини членови/членки, да бидат од ист пол.

Став 3 (настојување да се обезбеди етничка разновидност во Комисијата, но не по секоја цена)

Предложеното решение настојува во регионалната Комисија да соедини две потреби: за репрезентативност и за избор на исклучителни личности, кои со своите лични квалитети ќе придонесат за квалитетот на конечниот резултат од работата на Комисијата. Со оглед на тоа дека во секоја договорна страна се одбира одреден број членови на регионалната Комисија, јасно е дека РЕКОМ начелно ќе биде етнички и регионално репрезентативно тело. Меѓутоа, строгото

¹²⁴ Како пример, за извршување на работата судии и обвинители во БиХ задолжително се бара „интелектуална и физичка способност“ за извршување на тие должности, чл. 21 Закон за Високиот судски и обвинителски совет на БиХ.

¹²⁵ Види, на пример, пресудата на Европскиот суд за човекови права во предметот Сејдиќ и Финци против Босна и Херцеговина, 2009 год., стр. 42: „Судот повторува дека дискриминација значи различно третирање на лица кои се наоѓаат во слична ситуација без објективно и разумно оправдување. *Непостоење на објективно и разумно оправдување* значи дека спорната разлика не ја следи *легитимната цел* или дека *нема разумен однос на пропорционалност помеѓу средствата кои се користат и целта која што се сака да се постигне*“. Исто така, да се види Законот за забрана на дискриминација - БиХ; *Сл. весник на БиХ*, бр. 59/09, чл. 2; Законот за забрана на дискриминација - Црна Гора, чл. Сл. весник на *Crne Gore*, бр. 46/10, Законот за забрана на дискриминација - Република Србија, *Сл. весник на Р. Србија*, бр. 22/09, чл. 2; Законот за забрана на дискриминација - Република Хрватска *Сл. весник на Р. Хрватска*, бр. 85/08, чл. 1; Законот против дискриминација – Косово бр. 2004/3, Регулатива на УМНКИК бр. 2004/32, чл. 2 и 3, со која се дефинира забранетата дискриминација.

инсистирање на „етничкиот клуч“ неадекватно е за тела од кои што членови пред сè се очекува да постапуваат независно и непристрасно.¹²⁶ Ако и понатаму се инсистира на етничката застапеност меѓу членовите и членките на Комисијата, кои се избираат внатре во некоја држава, тоа, имајќи ги предвид постоењето на бројни етнички групи во секоја од договорните страни, би значело многучлена и нефункционална Комисија.

Од наведените причини, етничкиот критериум е запрен на ниво на препорака, избирачкиот одбор и шефовите на држави да ја земат предвид и потребата за етничка разноликост на составот од членови и членки на Комисијата од секоја држава, како секундарен критериум, кој не е обврзен. Оставено е на секоја држава да „настојува да обезбеди и етничка репрезентативност на Комисијата“ а меѓу пријавените кандидати и кандидатки да ги избере најдобрите, кои што можат да уживаат доверба во секоја држава одделно.

Став 4, точка а. (член/членка на Комисијата не може да биде лице кое извршувало политичка функција во последните две години пред распишување на конкурсот за избор на членови/членки на Комисијата или во време кое ја опфаќа надлежноста на Комисијата)

Со цел да се заштитат независноста и непристрасноста, како основни одлики на Комисијата, врз основа на искуствата на досегашните комисии, преовладува определбата и на експертите и на учесниците на консултациите, дека членовите и членките на Комисијата не треба да бидат лица кои се репрезенти на интересите на политички партии.¹²⁷ Поради тоа е предложено да се оневозможи кандидирање на лица кои за време на изборот извршувале истакната политичка функција, односно кои извршувале таква функција во периодот од две години непосредно пред распишување на конкурсот за избор на членови и членки на Комисијата. Со намера дополнително да се обезбеди непристрасност и да се спречи непосредното влијание врз работата на Комисијата од лица кои во периодот на надлежноста на Комисијата биле на политичка функција во договорните страни, исклучена е можноста за кандидирање на такви лица за членство во Комисијата. Целта е да се охрабрат кандидатури на луѓе кои не биле на истакнати политички функции во деведесеттите години, во време кога државите настанати на територијата на СФРЈ, со исклучок на Словенија, немаа позитивни оценки за демократијата и човековите права од страна на релевантните меѓународни организации.

¹²⁶ Во комисиите за вистина „избраните комесари треба да го претставуваат општеството во најширока смисла, но изборот не смее да се сведи на избор на претставници на политичките партии и етничките заедници. Комисијата не смее да стане место на партиски судири и несогласувања.“ Меѓународен центар за транзициска правда (ICTJ), *Truth Commissions and NGOs: the Essential Relationship*, Април 2004, стр. 15, www.ictj.org/images/content/1/0/106.pdf.

¹²⁷ Препорака од Канцеларијата на Високиот комесар за човекови права на Обединетите Нации: „Силно да се спречи секоја намера, за членови на комисија да се постават политички лидери или претставници на политички партии, фракции или поранешни вооружени групи...“ Office of the UN High Commissioner for Human Rights, *Rule-of-law tools for post-conflict states: Truth Commissions*, p. 13, www.ohchr.org/Documents/Publications/RuleoflawTruthCommissionsen.pdf.

Критериумот *истакната* политичка функција содржи извесна доза на неодреденост, па останува на избирачкиот одбор претпазливо да го толкува. Основачките акти на извесен број комисиите за вистина исто така вклучувале можност политичките лидери да бидат избрани помеѓу комесарите, но и во тие акти е користен терминот („висок политички профил“) чија што содржината во извесна мерка е препуштена на дискреционо толкување.¹²⁸

Лицата кои биле на истакнати *јавни* функции од неполитички карактер (на пример, претседател на Врховен суд, Врховен државен обвинител, претседатели на судови и сл.), а делувале спротивно на начелата за човекови права, нема да можат да бидат избрани за членови/членки на Комисијата поради примената на став 4, точка б. (одговорност за кршење на човековите права и меѓународното хуманитарно право, или поддржување, помагање или поттикнување на извршување на такви дела, или придонес за неказнување на тие дела).

Став 4, точка б. (член/членка на Комисијата не може да биде лице за кое постои сериозно сомневање дека е одговорно за кршење на човекови права и меѓународното хуманитарно право, или дека поддржувало, помагало или поттикнувало извршување на такви дела, или придонело во неспроведување на истраги или неказнување за тие дела, или е блиско поврзано со лице кое е осудено, обвинето или е под истрага за такви дела)

Јасно е дека лицата што се наоѓаат под сериозно сомнение дека на било кој начин учествувале во кршење на човековите права или меѓународното хуманитарно право, поттикнувале или поддржувале такви кршења или се блиско поврзани со лица одговорни или под истрага за такви кршења, не можат да бидат непристрасни членови и членки на Комисијата. Одредбата спречува за член и членка на Комисијата да биде избрано лице кое е одговорно за кршење на човекови права во минатото, но чија што одговорност не е формално утврдена со кривична постапка.

Во одредбата се користи формулацијата „сериозно сомневање“, наместо „основано сомнение“, термин кој е предвиден во законите за кривична постапка. *Основано сомнение* подразбира дека надлежниот правосуден орган во договорната страна донесол решение за спроведување на истрага; дури од моментот на донесување на такво решение се смета дека постои основано сомнение против тоа лице. Избирачките одбори не се правосуден орган, немаат истражна надлежност, па не можат ни да имаат овластување да утврдат постоење на основано сомнение, ниту тоа им е потребно за да ја одбијат кандидатурата на некое лице за член/членка на Комисијата. Во пракса, меѓутоа, за очекување е содржината „сериозно сомнение“ да биде блиска на „основано сомнение“, т.е. членовите/членките од избирачките одбори сериозно да ги разгледаат информациите за одредено лице пред да заклучат дека не е добар кандидат/кандидатка за членство во Комисијата. Така одборите ќе имаат можност од изборот да ги исклучат лицата за кои

¹²⁸ Јужна Африка, чл. 7, стр. 2, точка б („Членови на Комисијата ќе бидат лица кои што не се со висок политички профил...“); Источен Тимор, чл. 11.1 (исто).

постои сомнение дека се одговорни за наведените дела, но кои поради лошото функционирање на правната држава, не се кривично процесирани, или би биле подложни на лустрација, ако е таа спроведена (на пример, поради тоа што соработувале со тајните служби). Такви примери има многу на територијата на договорните страни.

Што се однесува на забраната за „блиска поврзаност“ со лица одговорни или под истрага за кршење на човекови права или меѓународното хуманитарно право, овој флексибилен критериум е употребен за да му овозможи на избирачкиот одбор да ги земе предвид и врските кои што не се исклучиво роднински (на пример, во директна линија, до втор степен на сродство во споредна линија или сродство по сопруга, како што блиското сродство вообичаено се дефинира во нашите законски решенија), туку и оние кои што се од деловна или од друга природа, како и тоа сродните врски да ги проценуваат во согласност со сите околности на конкретниот случај. Став 4, точка (б), не сугерира дека одговорноста на одредено лице за кршење на човековите права или на меѓународното хуманитарно право, имплицира и одговорност на неговиот/нејзиниот роднина, или на други блиски лица. Одговорноста секогаш е индивидуална. Меѓутоа, како и во ставот 4, точка (а), земајќи ја предвид можноста за негативна перцепција на јавноста и смалување на довербата во кредибилитетот на Комисијата, Статутот содржи решенија според кои можноста за избор на членови на Комисијата се стеснува на лица кои што не се во блиска врска со можниот сторител.

Член 25

Истоветност на постапката за избор на членови и членки

Образложение

Предлогот во секоја држава да се спроведи избор на членови и членки по идентична постапка, заснована е врз основа на стремежот на Комисијата како целина, да стекне доверба во јавноста во секоја од договорните страни. На пример, ако во некои држави членовите од Комисијата би се избирале со процедура која подразбира значајна улога на граѓанското општество, а во други држави изборот на членови на Комисијата би бил исклучиво работа на политичката елита, тоа за последица би имало некои членови на Комисијата да имаат посилна легитимациска основа за делување во Комисијата, од другите. Со постапката која што е идентична за секоја држава, се обезбедува крајниот избор да биде резултат на шансите кои сите општества подеднакво ги имале на располагање, да им овозможат на најдобрите кандидати и кандидатки да се најдат во Комисијата.

Член 26

Кандидирање на членови и членки

Образложение

Препораката врз основа на досегашните искуства од комисиите за вистина е членовите од Комисијата да се избираат со помош на независни одбори за избор, кои примаат номинации од јавноста, ги оценуваат кандидатурите, ги интервјуираат кандидатите и составуваат препораки за политичката власт која потоа постапува според тие препораки и прави конечен избор. Со ова се обезбедува отворен процес на кандидирање и широка општествена расправа.¹²⁹ За довербата на јавноста во работата на Комисијата, незиниот состав е од клучно значење, а најдобар начин да се обезбеди кредибилен состав е да се овозможи најширок можен процес на јавно кандидирање.

Целта на одредбата за овластени предлагачи на кандидати за членство на Комисијата е да се обезбеди отворен процес на кандидирање. Сепак, за да се заштити избирачкиот одбор од голем број несериозни одделни пријави, правото да предложи кандидат/кандидатка се овозможува на неформална група од 30 граѓани, како и граѓани организирани во здруженија, верски заедници, факултети, универзитети, синдикати, т.е. институции во кои постои систем на колективно одлучување. Со цел да се избегне политизацијата на процесот, правото да се истакне кандидат не им е експлицитно овозможено на политички партии. Меѓутоа, нивните членови можат да се организираат како неформална група на граѓани, и на тој начин да предложат кандидат.

Член 27

Состав и избор на избирачките одбори

Образложение

Избирачкиот одбор во секоја држава би требало да биде репрезентативно тело кое ги вклучува како претставниците на граѓанското општество така и членовите кои ги избрале државните органи. Истовремено, избирачкиот одбор треба да биде независен од надмоќното влијание на политиката

¹²⁹ Марк Фримен, експерт од Меѓународниот центар за транзициска правда, на тренингот на членови од Координацискиот совет од иницијативата за РЕКОМ, 26-27 Мај 2008, Белград. Исто така, М. Фримен и П. Б. Хајнер, „Reconciliation After Violent Conflict, What is Truth Commission?“, International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2003 год. Процес на јавно кандидирање и примарна селекција на кандидатите од страна на избирачкиот одбор во чиј состав се и невладини организации, применет е во Јужноафриканската Република, Сиера Леоне, Источен Тимор, Либериа, и Кенија. Спротивно на тоа, во Аргентина, Чиле, Гватемала, Перу и во повеќе други држави, претседателите на државите или претставниците на ОН ги именувале членовите на комисиите без консултација со граѓанското општество.

и да биде способен да го стесни изборот на кандидатите на лица кои без сомнение се одликуваат со независниот и непристрасност. Во други држави каде што избирачкиот одбор ја имал улогата во изборот на членови од комисијата, го сочинувале претставници на политички партии, верски заедници, организации за човекови права, здруженија на жртви, правници, работодавачи, синдикати и т.н.¹³⁰

Предложениот модел е втемелен и на стремежот избирачките одбори да не бидат преголеми тела, со кои не би било возможно во релативно краток рок да се прегледаат и разгледаат сите пријави од кандидатите, да се извршат интервјуа и да се усогласат ставовите за најдобрите кандидати. На пример, избирачкиот одбор во Сиера Леоне имал шест членови и членки, одборот во Источен Тимор – тринаесет, а во Кенија девет.

Имајќи предвид дека Коалицијата од невладини организации и поединци за основање на РЕКОМ има организирано членство во секоја од договорните страни, кои се евидентираат со пристапници, па Коалицијата може лесно да се организира и на ефикасен и демократски начин да ги избери своите претставници во избирачкиот одбор, практично е решението третина од членовите на избирачкиот одбор да се препуштат на членството на Коалицијата во секоја од државите. Ваквото решение е и соодветно, имајќи предвид дека Коалицијата за РЕКОМ – која што во Јануари 2011 год. брои вкупно 419 организации и 706 поединци во регионот – ја започна иницијативата за основање на Комисија и со години истрајува во лобирањата за незинно воспоставување.

Друга третина од членовите на одборот се претставниците на државните органи, кои заеднички ги именуваат министерот надлежен за човекови и малцински права или министер за правосудство - таму каде што не постои министерство за човекови и малцински права, и членовите на собраниски одбор, или комисија надлежна за човекови права. Таков собраниски одбор, односно комисија, опфаќа претставниците од сите парламентарни партии. Министерот е надлежен да предложи кандидати кои можат да добијат согласност од собранискиот/ата одбор/комисија.

Преостанатите три члена од одборот заеднички ги избираат претставниците од Коалицијата за РЕКОМ и државните органи и тоа по пат на јавен конкурс. Претходно именуваните шест членови ги избираат преостанатите три кандидати со мнозинство гласови, ако не биде возможно да се обезбеди консензус.

Во настојувањето составот од избирачкиот одбор да биде што порепрезентативен, и особено, да се обезбеди здруженијата на жртви да имаат значајно влијание врз изборот на членови на Комисијата, предложено е најмалку третина од членовите на избирачкиот одбор да го сочинуваат жени, односно мажи, како и претставници/претставнички на здруженијата на жртви. Изборот на третина од членовите помеѓу претставниците од здруженијата на жртви не е предвиден како обврска, туку како „настојување“ тоа да биде сторено, во согласност со можностите, со цел ова

---

¹³⁰ Ова беше случај во, на пример, Кенија, Јужноафриканската Република, Источен Тимор и Сиера Леоне.

решение да не биде наметнато и на државите во кои не е можно да се обезбеди учество на три претставници од здруженија на жртви (на пример, во Словенија или Македонија).¹³¹

Се подразбира дека во државите во кои е поголем бројот на здруженија на жртви во составот на Коалицијата за РЕКОМ, Коалицијата помеѓу трите свои претставници ќе избере и најмалку еден член од редовите на здруженијата на жртви, додека во БиХ, каде што некои од најголемите здруженија на жртви не се во составот на Коалицијата за РЕКОМ, ќе именува еден или два претставници од здруженијата на жртви од своите редови, додека уште едно или две места, заедно со претставниците на државата, ќе остави да бидат избрани од здруженија на жртви кои не се во состав на Коалицијата.

Министерот надлежен за прашања поврзани со човековите права, т.е. друг надлежен министер, во договорната страна, во која што се спроведува изборот, задолжен е да обезбеди услови за ефикасен избор и работа на избирачкиот одбор. Неговата прва обврска е да ги предложи кандидатите за три члена на одборот од претставниците од државните органи и да постигне согласност со членовите на собранискиот одбор околу изборот, а потоа да се грижи за почитување на роковите, да прогласува именување, односно избор на членови од одборот, и да им овозможи услови за работа.

Член 28

Избор на кандидати/ки за членство во Комисијата од страна на избирачките одбори

Образложение

Цел на овој член е да обезбеди услови за ефикасен избор на кандидати од страна на избирачките одбори, како и транспарентна работа на одборот.

¹³¹ Формулацијата ќе се „настојува“, односно „ќе се води сметка“ за тоа да се направи нешто или да не се направи, не е необична во меѓународните договори. За пример, чл. 36, стр. 8 Римски статут: а) „Државите членки за време на изборот на судиите водат сметка за: (I) правилно претставување на основните светски правни системи; (II) рамномерно географско претставување; (III) еднаква застапеност на судиите од машки и женски пол; Конвенција за права на детето, чл. 24: „...Државите потписнички ќе настојуваат да обезбедат ниедно дете да не биде лишено од правата на пристап на такви услуги од здравствена заштита“; Договорот меѓу Република Македонија и Босна и Херцеговина за меѓусебно извршување на судски одлуки за кривичниот работи, чл. 8, стр. 3: „По повод одредувањето на мерката за надзор во државите потписнички чиј надзор го презела, ќе се настојува да се применат мерки одредени во државата која ја донесла пресудата“.

Се претпоставува дека работата на избирачките одбори во сите договорни страни ќе предизвика голем интерес во јавноста. Поради тоа предвидено е во краток рок по добивањето на кандидатурите, јавноста да биде информирана кои се кандидатите чии што кандидатури ќе бидат разгледани, за да се овозможи јавна дебата за пријавените кандидати и доставување на дополнителни информации до избирачкиот одбор за пријавените кандидати. Предвидено е и интервјуата да бидат отворени за јавноста, но ова не важи и за седниците на одборот на кои се расправа за кандидатите, како би се овозможила слобода во размената на мислења.

На шефот на државата треба да му се овозможи да избере членови на Комисијата врз основа на листата која ќе содржи поголем број имиња од бројот на членови одреден за избор во таа договорна страна. На пример, за избор на три членови (во случајот на Хрватска, Србија и Косово) шефот на државата треба да добие листа која содржи од 6 до 9 имиња. Ваквото решение е втемелено, меѓу другото, и врз примерот на Јужноафриканската Република, каде што претседателот Нелсон Мандела избрал 15 членови и членки на Комисијата од листа со 25 предложени кандидати.¹³²

Избирачките одбори ја објавуваат листата со кандидати истиот ден кога ќе ја достават до претседателите/претседателството. На тој начин се овозможува јавната дебата за изборот на членовите и членките на Комисијата да продолжи сè до конечниот избор од страна на претседателите/претседателството.

Член 29

Избор на членови и членки на Комисијата од страна на претседателите/претседателството на договорните страни

Образложение

Во сите држави во кои избирачките одбори учествувале во изборот на членовите од комисиите, тие не одлучувале конечно за изборот, туку тоа е препуштено на претседателот на државата или на неговиот еквивалент.¹³³ Ова е еден од елементите кои ги прават комисиите за вистина *официјални државни тела*. Имајќи предвид дека процесот за избор на членовите и членките од Комисијата е неопходно да се направи ефикасно и истовремено во целиот регион, предложено е конечниот избор на членовите на Комисијата во секоја држава да се препушти на единствениот авторитативен орган – претседателите, односно на тричленото претседателство на БиХ. Тие во

¹³² Дополнително претседателот Мандела додал уште два члена на Комисијата кои што избирачкиот одбор не ги предложил, поради соодветни географска и етничка застапеност.

¹³³ Во Јужноафриканската Република и Кенија, членовите на комисиите се врз основа на препораки од избирачкиот одбор именувани од претседателот на државата, во Сиера Леоне тоа го направи Специјалниот претставник на Генералниот секретар на ОН, а во Источен Тимор – Транзицискиот администратор поставен од страна на ОН.

пракса ќе одлучуваат помеѓу кандидатите кои според оцената на избирачките одбори ги исполнуваат условите да бидат дел од Комисијата.

Во секоја држава, собранието е застапено во процесот за време на избор на избирачкиот одбор, бидејќи три члена од одборот се избираат со согласност на членовите на собранискиот одбор во кој се претставени сите парламентарни партии (член 27, став 3 од Статутот). Исто така, и на политичките партии им е овозможено да кандидираат свои претставници за членови на избирачкиот одбор, кои се избираат по пат на конкурс.

Претседателот на државата, односно претседателството на БиХ, го прави конечниот избор на членовите и членките на Комисијата кои што се избираат од државата со која претседателствува, од листата утврдена од избирачкиот одбор во таа држава. Во случај на престанување на мандатот на членот/членката од таа држава (член 33 од Статутот), претседателот/претседателството од таа листа ќе избере нов член/членка на Комисијата.

За да се обезбеди составот на Комисијата да биде целосно прифатлив за сите држави, предложено е во период од две недели пред да биде објавен конечниот состав на Комисијата, претседателите/претседателството на државите да бидат запознати со изборот на сите други, и по потреба, со дипломатска тајност да влијаат на промената на одлуката на некој од нив. На овој начин со минимални компликации на процесот, се овозможува изборот на сите членови на Комисијата да биде потврден од страна на сите држави.

Член 30

Конститутивна седница

Образложение

Ефикасниот почеток на работата на Комисијата е обезбеден со пропишување на надлежноста на најстариот член/членка да претседава со Комисијата во првите 60 дена од нејзината работа, додека членовите од Комисијата меѓусебно не се запознаат доволно за да можат да одлучат за изборот на претседавачкиот член/членка. Вообичаено е решението, на државите во регионот, со конститутивните седници на државните органи, на пример, собранието, да претседава најстариот член.¹³⁴

¹³⁴ Да се види, на пример, Деловникот на Собранието на Црна Гора, чл. 6; Деловникот на Собранието на Република Србија, чл. 3; Деловникот на Собранието на Босна и Херцеговина, чл. 2, стр. 3; Деловодник на Собранието на Република Македонија, чл. 9.

Изговарањето на текстот од заклетвата и/или потпишувањето на изјавите со кои членовите и членките на Комисијата се обврзуваат на почитување на Статутот од Комисијата и на етично, независно и непристрасно постапување, е вообичаен чин на почетокот на работата на комисиите за вистина.¹³⁵ На воведниот дел од конститутивната седницата ќе присуствуваат претседателите на државите, пред кои членовите и членките на Комисијата свечено ќе го изговорат и ќе го потпишат текстот од заклетвата со која што се обврзуваат да постапуваат во согласност со Статутот.

Член 31

Избор на претседавачот/ката и усвојување на Деловникот

Образложение

Овозможено им е на членовите и членките од Комисијата сами да одлучат за тоа дали цело време ќе имаат ист претседавач/претседавачка или ќе го ограничат траењето на функцијата претседавач на период за кој членовите ќе проценат дека е доволен, што на крај може да овозможи сите членови од Комисијата некое време да бидат на претседавачката функција. Предвидениот рок од два месеци треба да биде доволен членовите и членките на Комисијата да изберат претседавач/претседавачка и да го усвојат Деловникот за својата работа.¹³⁶

Член 32

Кворум и одлучување

Образложение

Не е неопходно одредбата за кворум да биде составен дел од Статутот на Комисијата, односно може да се препушти и на самата Комисија да одлучи за начинот на кој ќе ги донесува одлуките. Таков беше случајот со јужноафриканската и либериската комисија, каде што законите за нивното основање предвидувале кворум само за одлучувањето на првата, конститутивна седница. Сепак,

¹³⁵ На пример, да се види чл. 14 и анекс II од Законот за основање комисија за вистина, правда и помирување во Кенија од 2008 год.

¹³⁶ Овие одредби се засновани врз искуствата на членовите од комисиите на Јужноафриканската Република, Сиера Леоне и Перу.

повеќето основачки акти ги содржеле одредбите за кворум. Актите различно одредувале за неопходниот кворум за работа на комисиите од просто мнозинство на членовите/членките (Источен Тимор) до квалификувано мнозинство кое е формулирано како двотретинско (Мароко), или бројно со 5 од 9 члена, вклучувајќи го и претседавачот (Гана), или со 4 од 7, вклучувајќи го едниот од трите комесари – странски државјанин (Кенија).

Ако се заземе ставот дека членовите/членките на Комисијата, по правило, би требало да бидат ангажирани во Комисијата со полно работно време, како што е предложено со Статутот, тогаш нема оправдување за решение според кое за работа би било доволно само просто а не квалификувано мнозинство. Решението што е предложено (14 членови/членки) дозволува дури 6 членови/членки да бидат отсутни, а Комисијата пак да работи. Секоја работа под таа бројка не придонесува за кредибилитетот на работата на Комисијата.

Повеќето закони и регулативи за основање на комисии кои пропишувале начин на одлучување, експлицитно препорачувале Комисијата да донесува одлуки едногласно (со консензус), но основачките акти истовремено пропишуваат, во случај кога не е можно да се постигне консензус, комисијата да одлучува со мнозинството од сите членови (Сиера Леоне, Источен Тимор, Гана), со двотретинско мнозинство од присутните членови (Мароко) или со просто мнозинство од сите присутни членови, со тоа што во случај на поделени гласови, гласот на претседавачот одлучува (Кенија). Решението предложено за РЕКОМ ги следи наведените: Комисијата ќе настојува да донесува одлуки едногласно, а кога тоа нема да биде можно, ќе одлучува со квалификувано мнозинство од 14 гласови од членовите/членките. Истото мнозинство може да одлучува и некои процедурални одлуки да се донесат со (просто) мнозинство од членови/членки.

Предложеното решение, кое што бара квалификувано мнозинство од 14 гласови, значи дека во работата на Комисијата може да дојде до ситуација во која нема да има мнозинство за донесување на некоја одлука. Меѓутоа, решението според кое простото мнозинство од сите или од присутните членови би било доволно, ќе овозможи важни наоди на Комисијата да можат да се донесат со гласови, на пример: 11 „за“ и 9 „против“. Одлуките донесени со толку тесно мнозинство не би ја имале неопходната тежина од која што зависи перцепцијата за Комисијата низ целиот регион, како авторитативно тело. Фактичките наоди на Комисијата усвоени со незначително мнозинство не би имале потребна сила со која би се застанало на патот на веќе постоечкото искривување или негирање на фактите за воените злосторства и другите тешки кршења на човековите права. Тоа би било спротивно на една од основните цели на РЕКОМ (да се види член 13, точки б. и г., од Статутот), па поради тоа Статутот го пропишува бараното мнозинство за донесување одлуки. Потребата одлуките да се донесуваат со мнозинство до 14 гласови ја наметнува дополнителната морална обврска за членовите и членките на Комисијата да постапуваат одговорно, што подразбира и присуствување на седниците.

Член 33

Престанување на мандатот на членот/ката

Образложение

Во овој член е предвидено кои се сите случаи во кои престанува мандатот на членот/членката на Комисијата. Ставот 2 се однесува на случаите во кои мандатот престанува по „автоматизам“, т.е. кога Комисијата констатира дека настапиле причини кои сами по себе доведуваат до престанок на мандатот, а ставовите 3-5 во случај на разрешување, кога Комисијата донесува одлука да предложи разрешувањето на членот/членката до претседателот/претседателството на државата, кој/кои одлучува/аат за тоа. Неопходно е претседателот/претседателката, односно Претседателството на БиХ, да ја донесе конечната одлука за прекинување на мандатот на членот/членката на Комисијата за чиј што избор првобитно одлучил/одлучила. Се претпоставува дека авторитетот на квалификуваното мнозинство (14 гласа) кое ќе одлучи да предложи разрешување, по правило ќе придонесе и претседателот/претседателката да се согласи со таквата одлука. Сепак, мора да му/ ѝ се остави можност за тоа сам/а да одлучи.

Пропишан е краток рок од 15 дена во кој претседателот/претседателката ќе одлучи за разрешувањето, односно за изборот на новиот член/членка на Комисијата, како би се обезбедил континуитет во работата на Комисијата. Претседателот/претседателката избира нов член од листата која претходно ја утврдил избирачкиот одбор. Таквата постапка е вообичаена кај оние комисии кај кои избирачкиот одбор учествувал во изборот (на пример: Сиера Леоне, Источен Тимор, и Кенија).

Решението по кое престанува мандатот во случај на пресуда на членот/членката на Комисијата на безусловна казна затвор (став 1, точка г.) преземено е од одредби од уставите и законите на Србија и Црна Гора за престанок на мандатот на судии од основните и уставните судови.¹³⁷ Во овој случај се работи за пресуда за кривични дела кои се или извршени пред стапување на должност, или за време на извршување на должноста член/членка на Комисијата, но кои не се однесуваат на искажано мислење и постапување, со добра волја во рамките на извршување на должностите за кои што важи имунитетот (да се види член 36, став 1, точка б), или се работи за случај кога Комисијата одлучува да го прекине имунитетот на својот член/членка (член 36, став 3).

¹³⁷ Да се види чл. 154 Устав на Црна Гора и чл. 174 Устав на Република Србија. Уставот на Република Хрватска пропишува дека судијата може да биде разрешен во случај да изврши кривично дело кое го прави недостоен за извршување на судската должност (чл.122 Устав на Р.Хрватска); во БиХ пресуда на казна затвор или за кривично дело кое прави судија/обвинител да биде неподобен за вршење должност е дисциплински прекршок, кој може да доведе до разрешување. Закон за Високиот судски и обвинителски совет на БиХ, *Сл. весник*, бр. 25/04, 93/05, чл. 56, т. 14 и чл. 57, т. 13.

Во ставовите 3-5 од овој член се опишани причините и постапката за разрешување на членови/членки на Комисијата. До разрешување може да се дојде поради неисполнување на обврските на членовите и членките на Комисијата, кои се предвидени во членовите 35 и 37. Комисијата донесува одлуки во врска со предлогот за разрешување на ист начин како и сите други – по можност едногласно, а ако тоа не е можно, тогаш со мнозинство од 14 членови и членки. Пред да го утврди предлогот, Комисијата ќе му/и обезбеди на членот/членката на Комисијата, чие што разрешување се разгледува, да се запознае со доказите кои што постојат против неговото/нејзиното членство во Комисијата и да изнесе докази во своја корист, но тој/таа не учествува во одлучувањето по предлогот за разрешување.

Член 34

Привремено изземање од должноста член/ка

Образложение

Со цел да се обезбеди континуирана работа на Комисијата во случаи кога ќе се појави основано или сериозно сомнение за кредибилитетот на членот/членката, или кога членот/членката ќе биде привремено оневозможен/на да учествува во работата на Комисијата поради болест или емотивни причини,¹³⁸ на Комисијата ѝ се овозможува да одлучи да го/ја суспендира членот/членката додека причините за сомневањето не се испитаат, односно додека другите околности во однос на него/незе не престанат. Решението е предложено врз основа на одредби за привремено оддалечување на судија од вршење на должноста¹³⁹ и врз основа на искуства и препораки на членови од комисији за вистина.¹⁴⁰

¹³⁸ Да се види Законот за Високиот судски и обвинителен совет на Босна и Херцеговина, поглавје VII, *Сл. весник на БиХ*, бр. 25/04, 93/05, чл. 77, точка е): „Судија или обвинител може да биде привремено разрешен од вршење на должноста... е) ако вршењето на службена должност е отежнато поради неговата ментална, емоционална или физичка состојба“.

¹³⁹ Исто. Закон за судскиот совет на Црна Гора чл. 69, *Сл. весник на Црна Гора*, бр. 13/08.

¹⁴⁰ Јасмин Сока, членка на комисијата за вистина на Јужноафриканската Република и Сиера Леоне, консултации со членовите од работните групи за изработка на статутот на РЕКОМ. Загреб, 19 Јуни 2010 год.

VIII ДЕЛ – ПРАВА И ОБВРСКИ НА ЧЛЕНОВИТЕ/КИТЕ И ВРАБОТЕНИТЕ ВО КОМИСИЈАТА

Член 35

Совесност, независност и непристрасност

Образложение

Став 1

Независноста и непристрасноста на членовите и членките е обврска која е нагласена во скоро сите основачки акти на националните комисии за вистина. За регионална комисија е особено важно да се нагласи дека нејзиното членство, иако избрано од страна на државите кои ќе бидат предмет на интерес на Комисијата, ќе има обврска да постапува по лично својство, по сопствена совест, независно од државните политички или други интереси на било која интересна група. Ваквото постапување значи и обврска на членот/членката да се воздржува од преземање на било каква активност или давање на изјава која би можела да ја загрози независноста и интегритетот на Комисијата, односно да ја доведе до прашање довербата на јавноста во нејзината работа.

Пример дека е можно да се овозможи државите да формираат меѓународни тела од чии членови очекуваат да постапуваат независно во лично својство, се меѓународните договори на кои се воспоставени комитетите за човекови права на ОН, комитетите за права на детето, против тортура, за спречување на расна дискриминација, како и Меѓународниот кривичен суд, Европскиот суд за човекови права и т.н. Сите лица кои донесуваат одлуки во наведените тела должни се да постапуваат „во лично својство“.¹⁴¹

Искуствата на другите укажуваат дека е потребно да се пропише и обврска на совесна и посветена работа, со цел членството и персоналот на Комисијата да се предупредат на фактот дека функцијата и обврските не се од протоколарен карактер туку од нив се бара вредна и ефикасна работа во соработка со останатите членови/членки и вработените во Комисијата. Кршење на пропишаната обврска ѝ дозволува на Комисијата по потреба да пристапи кон разрешување на членовите/членките, односно исклучување на лицето од Комисијата (да се видат членовите 33 и

¹⁴¹ Да се види, на пример, Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, чл. 28, ст. 3; Конвенцијата за правата на детето, чл. 43, ст. 2; и, Европска конвенција за заштита на човековите права и основните слободи, чл. 21, ст. 2.

34 од Статутот), а тоа според искуството од другите комисији понекогаш се покажало како неопходно.¹⁴²

Ставови 2 и 3

Проблемот со конфликтот на интереси е поврзан со обврската на членовите/членките или вработените во Комисијата да се грижат за тоа јавноста објективно да стекне впечаток дека тие постапуваат независно и непристрасно за и Комисијата во целост да ужива доверба и нејзиниот интегритет да не биде доведен во прашање.

Член 36

Привилегии и имунитет

Образложение

Овластувањата и имунитетот се доделуваат за да се обезбеди независно работење на членовите и вработените во Комисијата, како би можеле без страв да ги утврдуваат фактите и да ги претставуваат на јавноста.

Поголем број од комисиите за вистина кои делувале во текот на оваа деценија обезбедувале имунитет за своите членови. Тоа се комисиите во Јужна Африка, Сиера Леоне, Источен Тимор, Гана, Либериа, Кенија, на Соломонските Острови и во Еквадор.¹⁴³ Член 36 од Статутот на РЕКОМ, покрај тоа е базиран и на одредбите за имунитет на членовите на Комитетот против тортура, врз основа на Конвенцијата против тортура и други сурови нечовечки и понижувачки казни или постапки (член 23), како и на членовите на Комитетот кој е воспоставен со Европската конвенција за спречување на мачење и нечовечко и понижувачко постапување или казнување (анекс „Привилегии и имунитет“ во врска со член 16 од Конвенцијата).

Освен членовите и членките на Комисијата, имунитет има и персоналот на РЕКОМ во ист обем и на ист начин. Повеќето од основачките акти кои обезбедуваат имунитет за членовите и членките на комисиите за вистина, истото го прават и за вработените (примерите го вклучуваат Источен Тимор, Сиера Леоне, Гана, Либериа, Еквадор),¹⁴⁴ макар што други комисији имаат потесен круг на

¹⁴² Јасмин Сока, членка на комисијата за вистина за Јужноафриканската Република и Сиера Леоне, консултации со членовите од работната група за изработка на статутот на РЕКОМ, Загреб, Јуни 2010 год.

¹⁴³ Јужна Африка, чл. 41; Сиера Леоне, чл.14(4); Источен Тимор, дел 45; Гана, 21; Либериа, чл. 22; Кенија, чл. 24(1) и (2); Соломонски Острови, чл.13(1); [Еквадор] *Ley de proteccion e inmunidad de la Comision de la verdad*, 4. Февруари 2010 год., чл. 1.

¹⁴⁴ Сиера Леоне, чл. 14(4); Источен Тимор, дел 45; Гана, чл. 21; Либериа, чл. 22; и, Еквадор, чл. 2.

лица со имунитет (Соломонски Острови, Кенија).¹⁴⁵ Препорака и останатите лица од комисијата да поседуваат имунитет содржи и сеопфатната студија на Австралиската комисија за правна реформа (*Australian Law Reform Commission*) од 2009 година за работата на истражната комисија во таа земја.¹⁴⁶

Со точка а. пропишан е имунитет од притвор и заплenuвање на личен багаж, што е вообичаено во ситуации на признавање на имунитет, како основна сигурност за извршување на задачата.

Со точка б. обезбедена е заштита од сите видови на правни постапки (прекршочни, кривични, граѓански или други) за искажано мислење, гласање или постапување во рамките на извршување на должноста.

Комисијата ќе биде составена од членови/членки кои се државјани на различни држави настанати после распадот на СФРЈ. Затоа со точка в. е оневозможена евентуална забрана на пристап, односно обезбедено е право на влез и излез во, и од државата во која се извршува функцијата.

Со Статутот е пропишано дека имунитетот од сите видови правни постапки (прекршочни, кривични, граѓански или други) за искажано мислење во рамките на извршување на должноста, пропишано во ставот 1, точка б. не престанува со престанокот на мандатот на членот/членката на Комисијата.

Меѓутоа заштитата со имунитет не е апсолутна и неотповиклива. Комисијата има право да го отповика имунитетот доколку процени дека истиот може да го осуети текот на правдата и да ја загрози довербата на јавноста. Овие услови треба да бидат кумулативно исполнети за имунитетот да биде отповикан.

Член 37

Заштита на изворите и доверливите податоци

Образложение

За време на работата на Комисијата, членовите и членките на Комисијата, персоналот и останатите ангажирани во истата, ќе имаат пристап до голем број податоци од кои некои ќе бидат од доверлива природа. Исто така се претпоставува дека одредени институции и поединци ќе

¹⁴⁵ Основачкиот акт на Комисијата во Кенија во релевантниот член (чл. 24) зборува само за имунитет на членовите и Секретарот на Комисијата, а основачкиот акт на комисијата од Соломонските Острови, во чл. 13(1), само за имунитет на комесарите.

¹⁴⁶ Australian Law Reform Commission, *Making Inquiries: A New Statutory Framework* (2009.), глава 12 („Protection from Legal Liability“), стр. 308, препорака 12-1, www.alrc.gov.au/sites/default/files/pdfs/publications/ALRC111.pdf.

соработуваат со Комисијата само под услов на доверливост и заштита на изворот при давање на податоци или документи. Заради спречување на можни злоупотреби и користења на податоци со цел остварување на лични интереси, и заштита на кредибилитетот на Комисијата, се воведува обврска за чување во тајност податоци сè до моментот на нивното официјално објавување од страна на Комисијата. РЕКОМ го задржува дискреционото право, со оглед на обврската за чување на податоците во тајност, да одлучи кои информации официјално ќе ги објави. Комисијата при тоа води сметка дека објавувањето на одредени податоци би можело да го загрози исполнувањето на задачите на Комисијата. Комисиите во Кенија, Гана, Источен Тимор и Сиера Леоне исто така имале одредба за заштита на тајноста на податоците и спречување на нивно користење за сопствени цели.¹⁴⁷

Член 38

Статус на членовите и членките на Комисијата и на вработените во Комисијата

Образложение

Предложено е членовите/членките, како и другите вработени во Комисијата, да се ангажираат по правило со полно работно време а само во исклучителни случаи поинаку, па за својата работа да добиваат заработка или надомест. Искуствата на досегашните Комисии за вистина се различни по ова прашање. Во Чиле на пример членовите/членките на комисијата не добивале хонорар додека персоналот на Комисијата бил ангажиран и платен со договор на дело. Во други комисии, членовите на комисијата добивале надомест и работеле полно работно време или најмалку 25% од работното време (Источен Тимор). Полно работно време подразбирало исклучување на било каква можност за друго ангажирање и извршување на други функции (на пример Гана и Либериа), но комисијата, во исклучителни случаи, можела членот да го исклучи од оваа обврска. Имајќи го предвид обемот на работа на РЕКОМ и потребата за разумно ограничување на траењето на мандатот, предложено е членовите/членките на Комисијата да бидат ангажирани со полно работно време и за таа работа да добијат определена надомест. Меѓутоа имајќи ја предвид и можноста за полни четири години ангажман, предложено е компромисно решение кое би им овозможило на кандидатите со кариера, на пример универзитетски професор, да прифати должност за член/членка на Комисијата, така што Комисијата, по исклучок, би можела да одлучи таквите членови/членки во помал процент од работно време да продолжат да извршуваат и друга активност под услов таа да не доведува до конфликт на интереси, односно да не ја загрозува довербата на јавноста во независноста и непристрасноста на Комисијата (да се види член 35, став 2).

¹⁴⁷ Основачки акти на комисијата во Сиера Леоне, чл.14.3., Источен Тимор, чл. 44.1., Гана, чл. 19.4. и 19.8., Либериа, чл. 25., и Кенија, чл. 23.

IX ДЕЛ – СТРУКТУРА НА КОМИСИЈАТА

Член 39

Извршен секретаријат и тематски оддели

Образложение

Со член 4 од Статутот е одредено седиштето на Комисијата да се наоѓа во Сараево. Ова подразбира во Сараево да биде централната канцеларија, односно *Извршниот секретаријат* на Комисијата. Во рамките на Извршниот секретаријат ќе постојат поголем број оддели, секој оспособен за извршување на конкретна активност од значење за исполнување на мандатот на Комисијата. Одлука за тоа кои конкретни оддели ѝ се потребни на Комисијата ќе донесат самите членови. Врз основа на компаративните искуства може да се предвиди дека Извршниот секретаријат ќе ги има некои или повеќето од следните оддели за:

- а. финансии;
- б. истражување;
- в. правни работи;
- г. заштита на жртвите и сведоците;
- д. психолошка помош и советување на жртвите и сведоците;
- ѓ. работа со жртвите на сексуално насилство, односно со жртвите кои за време на злосторството биле малолетни;
- е. собирање изјави;
- ж. управување со документацијата на Комисијата;
- з. архив и база на податоци;
- с. изработка на завршен извештај и скратена верзија на извештајот; и,
- и. други оддели кои Комисијата по потреба може да ги воспостави.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Постојењето на некои од наведените оддели се предвидени, на пример, основачките акти на комисиите во Либерија (дел 33); Канада (член 6) и Кенија (член 13(3)).

Комисијата ќе процени во која фаза овие оддели треба да бидат воспоставени. На пример, веројатно е дека одделот за изработка на завршниот извештај и неговата скратена верзија, ќе биде воспоставен во последната година од дејствувањето на Комисијата или со основање на потполно нов оддел или со трансформација на дел од дотогашниот оддел за истражување.

Уште една одлука која Комисијата мора да ја донесе е до која мерка нејзините канцеларии во одделните договорни страни (да се види член 40 од Статутот) ќе ја пресликаат оваа структура, односно ќе отстапат од неа во зависност од потребите на секоја од канцелариите.

Член 40

Канцеларии на Комисијата во договорните страни

Образложение

За да се исполнат задачите на РЕКОМ ќе биде потребно освен централната канцеларија на Комисијата во Сараево, да постојат и канцеларии на териториите на договорните страни. Природно е да се очекува дека во тие канцеларии главно ќе бидат вработени државјани од одделните договорни страни. Сите овие канцеларии ќе мора, како целина, да ја задржат кохезивност која ги прави делови на една иста регионална Комисија, а не засебни национални комисиии. Пренагласената самостојност во работата на канцелариите би можела да доведе до етничка пристрасност и отежнато доаѓање до релевантни податоци кои се лоцирани надвор од таа држава – односно до истите оние проблеми кои ги натерале невладините организации и здруженијата на жртвите да иницираат основање на РЕКОМ како регионална, наднационална комисија.

Неколку елементи во член 40 и другите делови на Статутот би требало да обезбедат кохезивност во дејствувањето на различните канцеларии во договорните страни:

- сите канцеларии ги применуваат правилниците кои ги донесува Комисијата, а со кои е пропишана единствена методологија за земање изјави, собирање на документации, регулирање на постапките на јавни сослушувања и регулирање на тематски сесии (член 22);
- вработените и соработниците во канцелариите на договорните страни се ангажираат без оглед на нивното државјанство, што овозможува, на пример, државјаните на Србија или Македонија да работат во канцеларијата во Загреб (член 40, став 4);
- Комисијата именува шеф на канцеларијата во договорната страна (член 40, став 1). (Нема пречки за шеф на канцеларијата да биде именуван и некој од 20 -те членови на

Комисијата. Ваква пракса постоела во работата на Комисијата за вистина и помирување во Јужноафриканската Република).¹⁴⁹

- Комисијата може и сама да основа истражувачки мобилен тим кој може да врши истражувања било каде на териториите на договорните страни (член 40, став 3).

Исто така, Комисијата е таа која може да одлучи да основа подрачни канцеларии во други места на територија на односните држави, или да основа мобилни истражувачки тимови, како и да постави лица на чело на тие канцеларии, односно тимови. Комисијата тоа го прави во консултации со канцелариите во државите и со Извршниот секретаријат (член 40, став 2).

Воспоставувањето на подрачни канцеларии и мобилни истражувачки тимови не е обврска, туку можност која стои на располагање на Комисијата. Исто така основаните подрачни канцеларии и мобилни тимови не мора да постојат цело време до завршувањето на работата на Комисијата, туку во некои фази од работата.

Член 41

Архив

Образложение

Собраната документација и базата на податоци на Комисијата после завршувањето на работа на РЕКОМ ќе биде од важност, како за современиците на вооружените судири во некогашна СФРЈ, така и за идните генерации и истражувачи кои ќе ги анализираат фактите утврдени во текот на работа на Комисијата. Голем број на други комисии за вистина, уважувајќи ја важноста на архивот, ги вклучиле плановите за организирање на архив во своите статuti.¹⁵⁰

Ставови 1 и 2

Извршниот секретаријат на Комисијата би требало веднаш после основањето да воспостави Оддел за архив и база на податоци, бидејќи е извесно дека Комисијата ќе собере голем број изјави и бројна документација. Овој оддел треба на самиот почеток од работата да дефинира единствена методологија за архивирање на собраната документација и дигитализација, заради внесување во електронска база на податоци.¹⁵¹ Методологијата мора на ист начин да биде

¹⁴⁹ Јасмин Сока, членка на комисијата за вистина на Јужноафриканската Република и Сиера Леоне, консултации со членовите на работната група за изработка на Статутот на РЕКОМ, Загреб, 19 Јуни 2010. година.

¹⁵⁰ Сиера Леоне, чл. 19.2; Источен Тимор, чл. 43.2; Либериа, чл. 47; Перу, чл. 7.

¹⁵¹ Присила Б. Хејнер (Priscilla B. Hayner), *Неискажливи вистини* (Самиздат Б92, 2003 год.), стр. 310.

применета во сите оддели за архив и база на податоци во канцелариите на државите (став 3). После воспоставувањето на методологијата, Одделот за архив и база на податоци прераснува во Комисиски Архив и база на податоци. Ова тело се состои од архив во кој се чува, штити и средува сета собрана документација и електронска база на податоци во која се внесуваат податоци од собраните документации. Заради регионалната природа на Комисијата, важно е на самиот почеток да се организира дигитализација на хартиената документација, за да се овозможи полесна размена на сите собрани документи помеѓу архивот во Централната канцеларија и архивите во канцелариите на државите. Во подоцнежната фаза од работата на Комисијата, електронската база на податоци ќе овозможи анализа на собраните податоци, вклучувајќи и категоризација на жртвите по пол, години, потекло, и т.н.

Став 3

Како што е важно од самиот почеток да почне да функционира Одделот за архив и база на податоци во рамките на Централната канцеларија, важно е и секоја канцеларија во државите да воспостави таков оддел во рамките на својата канцеларија и да ја применува единствената методологија за шифрирање, обележување и чување на документацијата, како и за шифрирање, обележување и внесување на податоци. Само единствена методологија и систем на управување со базата на податоци овозможува донесување на добро втемелени заклучоци од страна на Комисијата.¹⁵²

Став 4

За разлика од претходните комисији, РЕКОМ треба да опфати неколку држави. Тоа би можело да доведе до разлики во мислењата, за тоа каде треба да биде лоциран обединетиот архив после престанувањето на работата на Комисијата (Во регионот сè уште трае дебата за местото каде би требало да биде сместена архивата на МКСЈ – дали да биде во Хаг (седиште на Судот) или би требало да биде преместена во една или повеќе земји на територијата на договорните страни). Архивот и базата на податоци на Централната канцеларија и канцелариите во државите треба да се сметаат како дел од еден единствен архив кој ќе овозможи еднаков пристап на собраните податоци и документација. Најдоцна три месеци по престанувањето на работата на Комисијата, сите архиви и бази на податоци на канцелариите од државите, треба да бидат обединети со Архивот и базата на податоци од Комисијата. Со тоа ќе биде овозможен пренос на архивите на договорните страни (став 5) и подоцнежен пристап до собраните податоци.

Став 5

После престанувањето на мандатот на Комисијата, обединетиот Архив и базата на податоци на Комисијата ќе им се предадат на државните архиви во договорните страни и/или на институциите кои имаат капацитет за нивно чување. Во случаите на некои други комисији како јужноафриканската, еден дел од архивот му припадна на посебниот независен историски архив за човекови права. Понекогаш архивот може да биде и дел од комеморативен центар или музеј.

---

¹⁵² Исто, стр.311.

Комисијата за вистина и помирување во Перу, на пример, својата база на податоци ја предала на чување на канцеларијата на Јавниот правобранител.¹⁵³

Став 6

Овој став е во согласност со искуствата на некои досегашни комисији, чии што основачки акти пропишувале дека пристапот до архивите би требало да е отворен, но, доверливите документи мора да имаат специјален статус и да бидат заштитени со посебни мерки.¹⁵⁴ Комисијата за вистина и помирување во Либериа, на пример, за наредните 20 години го ограничила пристапот до документите кои ги класифицирала како доверливи.¹⁵⁵

X ДЕЛ – ФИНАНСИРАЊЕ НА КОМИСИЈАТА

Член 42

Финансирање

Образложение

Став 1

Финансирањето на Комисијата за време на траењето на нејзиниот мандат мора однапред да биде јасно и прецизно дефинирано за да се обезбеди непречен почеток со работа на Комисијата. Со оглед на фактот што Комисијата ја сочинуваат 20 членови/членки кои ги именуваат претседателите на договорните страни за исполнување на целите и задачите на Комисијата пропишани со членовите 13 и 14 од овој Статут и од што Комисијата го црпи својот авторитет, во интерес на договорните страни е по пат на придонес (контрибуција) да го финансираат работењето на ова меѓудржавно тело. Придонесите на членките го претставуваат поголемиот дел од средствата неопходни за функционирање на Комисијата и тие би требало да ги покријат сите оние трошоци кои се однапред познати и со кои со сигурност ќе може да се квантифицира целокупното работење на Комисијата во остварувањето на нејзините цели и задачи.

Финансирањето на Комисијата во најголем дел од придонесите на државите кои ја основаат е пракса на најголемиот дел од досега воспоставените комисији за вистина. Некои поранешни комисији, со помал број вработени во целост биле финансирани од средствата на државите кои ги

¹⁵³ Перу, чл. 7.

¹⁵⁴ Источен Тимор, чл. 43.2.; Кенија, чл. 50 (2).

¹⁵⁵ Либериа, чл. 47.

основале, како Чиле и Аргентина, но повеќето подоцнежни комисији се финансирани делумно од средствата на државите – основачи, но и од придонеси и донации од други влади.¹⁵⁶

Според мислењето на експертите за прашањата околу комисиите за вистина, прифатливо е сите финансиски средства неопходни за работа на Комисијата да се обезбедат заедно со основањето на Комисијата, но досега ретко било така. Сепак, важно е да се нагласи дека други комисији кои не обезбедиле финансирање пред почетокот со работа на комисијата, претрпеле сериозни последици врз работењето и функционирањето на комисиите. Таков беше случајот со комисијата на Хаити која не обезбеди никакви средства пред почетокот на својата работа, ниту имаше јасен план за финансирање, па мораше неколку пати да го одложува почетокот на својата работа, како и да ги изгуби повеќето вработени во комисијата бидејќи не беше во состојба да им понуди договори за работа за период подолг од еден месец.¹⁵⁷

Искуствата на други комисији исто така ни покажуваат дека финансирањето на активностите и спроведувањето на задачите, поради исполнувањето на нејзината цел, чини многу и претставува голем предизвик за основачите од кои се очекува да го обезбедат најголемиот дел од средствата. Сепак, според досегашните искуства на комисиите за вистина, само комисиите кои биле добро финансирани и поддржани успеале во исполнувањето на своите цели и задачи. Комисијата за вистина и помирување во Јужна Африка, со 17 комесари и околу 300 вработени, за период од две години активно работење во кои зела изјави од околу 22000 жртви и собрала околу 7000 апликации од сторителите за извршените злосторства, потрошила вкупно 35 милиони долари, додека гватемалската Комисија за историско разјаснување за период од година и половина потрошила скоро 10 милиони долари.¹⁵⁸ Понеодамнешните комисији за вистина, како комисиите во Кенија и Канада дури имаат и поголеми буџети – Владата на Канада за пет години мандат проектира да потроши 57 милиони долари, додека за трошоците на кениската комисија се предвидени околу 30 милиони долари за период од преку две години.¹⁵⁹

Став 2

Придонесите од став 2 од овој член се обезбедуваат од буџетите на договорните страни. Тие средства се обезбедуваат во редовна буџетска процедура на секоја држава – членка на Комисијата и се ставаат на располагање на Комисијата со динамика која Комисијата ќе ја договори со договорните страни, а по предлог на Извршниот секретаријат. Извршниот секретаријат, во согласност со предвидените трошоци и времето на нивното настанување, го планира буџетот на Комисијата, на негова основа и динамиката на уплати на придонесите на договорните страни.

Ставови 3 и 4

Придонесите на договорните страни ќе бидат утврдени врз основа на договор меѓу договорните страни за начинот на распределба на средствата.

Процентуалните износи на договорните страни се фиксни и се применуваат како на вкупниот

¹⁵⁶ Priscilla B. Hayner, *Unspeakable Truths: Transitional Justice and the Challenge of Truth Commission* (второ издание, 2010 год.), стр. 217.

¹⁵⁷ Исто.

¹⁵⁸ Исто, стр. 269.

¹⁵⁹ Исто, стр. 273.

износ неопходен за функционирање на Комисијата за време на нејзиното траење, така и на годишните износи на придонесите од договорните страни.

Став 5

Уважувајќи го значењето на Комисијата во поширока смисла и нејзиното влијание врз процесот на утврдување на фактите, очекуван е интересот на голем број меѓународни организации, како и домашни правни лица да земат учество во финансирањето на едно толку важно тело и на директен начин да го дадат својот придонес во повторното воспоставување на доверба на просторот на некогашна СФРЈ.

Слична пракса на добивање на донации од страна на меѓународни организации или други држави е прифатена од страна на повеќето комисији за вистина настанати од почетокот на 90 -тите години од минатиот век. Американската Форд Фондација ѝ додели донација од 93 300 долари на комисијата во Уганда во 1987 година за завршување на нејзината работа.¹⁶⁰ Од јужноафриканската комисија, која 15% од своите средства ги обезбеди од странски донации, а 85% од средства доделени од Владата на Република Јужна Африка, оваа пракса во зависност од стопанската развиеност на државите ја презеле речиси сите комисији.

Гватемалската влада додели околу еден милион долари од вкупниот буџет на комисијата кој изнесуваше 10 милиони долари, додека остатокот е добиен од средствата добиени од 13 други држави и две фондации – владите на Норвешка и Швајцарија донирале секоја по 1,2 милиони долари, Шведска и Соединетите Американски Држави по милион долари, Јапонија доделила 750 000 долари, Германија и Данска по 500 000 долари, додека Австрија, Белгија, Канада, Италија, Холандија и Швајцарија доделиле по 250 000 долари или помалку. Освен тоа, за оваа комисија фондацијата Форд и Фондот за отворено општество од Њујорк доделија донации или логистичка поддршка.¹⁶¹ Либерсиката влада финансираше околу 60% од работните трошоци од вкупниот буџет на комисијата од повеќе од 7 милиони долари, со што даде 1%од својот вкупен државен буџет на работата на Комисијата за вистина и помирување.¹⁶²

Став 6

Донациите, како додатен извор на финансирање на Комисијата, по дефиниција претставуваат доброволни прилози на заинтересирани меѓународни организации и домашни правни лица кои имаат интерес да земат учество во процесот на утврдување на фактите кој би требало да резултира со признавање на неправдите извршени врз жртвите и давање придонес во остварувањето на правата на жртвите, прифаќањето на фактите за извршените воени злосторства и другите тешки кршења на човековите права, расветлувањето на судбините на исчезнатите и неповторување на злосторствата на просторот на некогашна СФРЈ.

Овие средства може да се обезбедат со директно договарање со заинтересираните страни или преку донаторски конференции кои би се организирале со цел да се запознаат можните донатори со улогата, целите, задачите и активностите на Комисијата.

---

¹⁶⁰ Исто, 217.

¹⁶¹ Исто, стр. 333..

¹⁶² Исто, стр. 218.

Средствата стекнати на овој начин може да се користат за покривање на додатните трошоци на Комисијата, за непланирани расходи кои би можеле да се појават за време на дејствувањето на Комисијата, како и за одредени намени кои директно би се договарале со донаторите. Во согласност со горе наведеното, донациите претставуваат „средства со кои директно се управува“ и за нивното трошење комисијата директно одговара само пред донаторите.

Став 7

Со ставот 7 од овој член се дефинира ограничувањето за договорните страни дека прилозите во натура не може да се сметаат за дел од придонесот кој се должни да го обезбедат за редовно функционирање на Комисијата. Во тој случај, може да се спречи доколку некоја од договорните страни обезбеди деловен простор за канцеларија на Комисијата за време на нејзиното траење или подари службен автомобил за потребите на Комисијата, да побара износот определен од членот 42 став 2 еквивалентно да биде намален за вредноста на прилогот во натура.

Член 43

Финансиско известување

Образложение

Во согласност со членот 39 Извршниот секретаријат чијашто задача е да пружи техничка, административна и оперативна поддршка на членовите на Комисијата и да ја координира работата меѓу различните канцеларии, конституирани во договорните страни, директно ќе биде надлежен, помеѓу другото, да обезбеди навремено известување за процесирањето на основниот буџет и донациите во согласност со финансиските правилници. Извршниот секретаријат, т.е. неговиот оддел за финансии, покрај подготовката на финансиските планови, во согласност со планираните приливи и расходи, редовно ќе подготвува извештаи за текот и динамиката на пристигнатите приливи и донации, како и за расходите кои се потрошени во одредени периоди, на квартално и годишно ниво, а во согласност со меѓународните сметководствени стандарди.

Извештаите на Извршниот секретаријат ќе бидат подложни на ревизија од независен ревизор, а резултатите од ревизијата после соодветна процедура и коментари од самата Комисија, Комисијата ќе ги стави на увид на јавноста.

На овој начин се обезбедуваат повеќе нивоа на контрола на средствата, како на приливите, така и на расходите, и се обезбедува транспарентен увид во работењето на Комисијата, што ќе им овозможи како на договорните страни, така и на донаторите да видат како и на кој начин се трошат средствата кои ги обезбедиле. Исто така, вака и оние кои индиректно ја финансираат и на тој начин ја поддржуваат оваа Комисија, ќе имаат прилика да добијат целосен увид во работењето на Комисијата.

XI ДЕЛ – ЗАВРШЕН ИЗВЕШТАЈ НА КОМИСИЈАТА

Член 44

Изработка и објавување на завршниот извештај

Образложение

Став 1

Секоја комисија за вистина е обврзана на утврдените факти за кршења на човековите права да направи извештај и тој извештај да го направи достапни за јавноста.

Став 2

Церемонијата на врачување на завршниот извештај на шефот на државата е еден од најважните настани во работата на Комисијата. Прифаќањето на извештајот е важен облик на официјално признавање на страдањата низ кои поминале жртвите и претставува поттик за владите и општествата да ги имплементираат препораките. Претседателот Ајлвин од Чиле, во текот на телевизискиот пренос од церемонијата на предавањето на извештајот, ги замолил жртвите за прошка, ја нагласил потребата за помирување, а од вооружените сили побарал да ја признаат болката што ја предизвикале.¹⁶³

Став 3

Завршните извештаи на комисиите за вистина по правило се обемни документи, често и повеќе од илјада страни. Неколку комисиии за вистина се определиле за пишување и објавување на повеќетомни извештаи.¹⁶⁴ Скратената верзија од извештајот служи првенствено за тоа да се обезбеди достапност на наодите кои Комисијата ги објавила во извештајот. Во некои случаи скратената верзија од извештајот станала читан извор достапен на сите – пример е скратената верзија од извештајот на аргентинската комисија за исчезнати *Nunca mas* која станала национален

¹⁶³ Присила Б. Хејнер (Priscilla B. Hayner), *Неискажливи вистини* (Самиздат Б92, 2003 год.), стр. 60.

¹⁶⁴ Комисија за вистина и помирување, Перу, извештај објавен во девет томови, да се види на: www.usip.org/resources/truth-commission-peru-01, Комисија за вистина и помирување, Јужна Африка, извештај објавен во седум томови, достапен на: www.usip.org/resources/truth-commission-south-africa.

бестселер.¹⁶⁵ Некои други комисији објавувале делови од извештајот во скратена форма во тиражните дневни и неделни весници.¹⁶⁶

Заради широкиот мандат на РЕКОМ, како и заради природата и географската распространетост на судирите на територијата на некогашна СФРЈ, што бара пишување на повеќетомни извештаи, потребно е да се најде решение за фактите и заклучоците до кои Комисијата доаѓа да бидат презентирани до најшироката јавност. Заради тоа член 44 став 3, од Статутот предвидува обврска на Комисијата да ја направи достапна и скратена верзија на извештајот.

Член 45

Содржина на завршниот извештај

Образложение

Став 1

Извештаите на досегашните комисији ги содржат сумирани сите релевантни факти кои комисијата имала мандат да ги истражи и утврди. Фактите се претставени во наративна форма, но и низ статистички прикази, таму каде што тоа е потребно и врз основа на собраните податоци, можно. Меѓутоа, комисиите во своите извештаи по правило наведуваат и препораки до основачите за мерките кои треба да се воведат заради целосно решавање на проблемите настанати како резултат на извршените злосторства од минатото.¹⁶⁷ Извештајот на РЕКОМ, со наведените елементи кои што ги содржи од сите завршни извештаи, ќе содржи и списоци на човечки загуби, места на заточеништво, противправно затворени лица, и лица кои што претрпеле мачење. Ваков вид податоци содржеле извештаите на некои комисији за вистина, оние кои што биле во можност за тоа да соберат доволно информации.

¹⁶⁵ Маријана Тома и Јелена Симиќ, „Утврдување и кажување на фактите од минатото“ (2008 год.), достапно на: [www.korekom.org/public/fck_files/Iskustvo%20drugihMarijana%20Toma%20i%20Jelena%20Simic-16_12_2008 .pdf](http://www.korekom.org/public/fck_files/Iskustvo%20drugihMarijana%20Toma%20i%20Jelena%20Simic-16_12_2008.pdf).

¹⁶⁶ Office of the U.N. High Commissioner for Human Rights, *Rule of Law Tools for Post-Conflict Societies, Truth Commissions* (2006 год.), достапно на <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/RuleoflawTruthCommissionsen.pdf>.

¹⁶⁷ “The commission’s final report, summarizing its findings and recommendations, will serve as

its most enduring legacy.” - Office of the High Commissioner for Human Rights, *Rule of Law Tools for Post-Conflict Societies, Truth Commissions*, стр. 26, достапно на www.ohchr.org/Documents/Publications/RuleoflawTruthCommissionsen.pdf.

Во завршниот извештај ќе има и приказ на политичките и општествените околности кои одлучувачки придонеле за избувнување на војни или други облици на вооружен судир, како и вршење воени злосторства и други тешки кршења на човековите права.

Став 2, точка б

Овој член предвидува предлагање модел на материјални и симболички репарации како материјален надомест, обележување на местата на страдање, поставување на споменици и градење на музеи. Препораките би ги опфатиле и предлозите за реформа на институциите и механизмите со кои се обезбедува интеграција на утврдените факти во образовните системи на договорните страни, како измена на содржините во учебниците по историја и создавање на заеднички историски запис за злосторствата во 90 – те години од минатиот век, а во согласност со *Основните принципи и насоки за право на правен лек и репарација за жртвите на тешките кршења на човековите права и сериозните повреди на меѓународното хуманитарно право*, усвоени со Резолуцијата на Генералното собрание на Обединетите нации, 2005 година.¹⁶⁸

Став 2, точка в

Решение слично на предлогот на Работната група за изработка на Статутот беше предвидено, на пример во одредбата според која е основана Комисијата за вистина и помирување на Перу. Ваквото решение ги зема предвид и искуствата од претходните комисии кои немале механизми кои би преставувале гаранција дека државите ќе ги применат препораките во врска со исправувањето на неправдите од минатото.¹⁶⁹

Член 46

Наоди за воени злосторства и тешки кршења на човековите права

Образложение

Став 1

Комисиите за вистина претставуваат вид на истражни комисии (*commissions of inquiry*). Вообичаено е истражните комисии да донесуваат заклучоци за тоа дека одредено лице со своите постапки или неделување, дејствувало спротивно на стандардите за почитување на човековите

¹⁶⁸ Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law. усвоени со Резолуцијата на Генералното собрание на Обединетите нации бр. 60/147 од 16 Декември 2005 год.

¹⁶⁹ Перу, чл. 2.

права. Ваква пракса е во согласност со легитимниот интерес на јавноста да биде запозната со сите релевантни факти поврзани со прашањето заради кое Комисијата се воспоставува. Идентитетот на лицата кои се одговорни за кршења секако претставува еден таков релевантен факт.

Во текот на минатата деценија, најголем број комисији за вистина, во финалните извештаи наведувале имиња на лица кои според собраните податоци, биле вклучени во кршење на човековите права. Такви на пример се комисиите во Перу, Сиера Леоне, Источен Тимор, Гана, Парагвај, Либериа и Еквадор.¹⁷⁰ Истражните комисији во англосаксонските држави, со повеќевоковна традиција на владеење на правото, исто така во извештаите ја испитуваат и улогата на поединецот.¹⁷¹

Меѓутоа, комисијата за вистина не е суд, така што наодот за постапките на некое лице нема за последица издржување на затворска казна или друга кривично – правна санкција. Комисијата не утврдува нечија кривична одговорност со последиците кои би произлегле од тоа. Затоа нивото на докази што оправдува да се спомене името на наводниот сторител во извештајот е пониско од нивото неопходно за донесување на осудувачка пресуда во кривична постапка. Во праксата на комисиите за вистина и во литературата за транзициска правда преовладува ставот дека стандардот на таканаречена „рамнотежа на веројатности“ (*balance of probabilities*) одговара на карактерот на комисиите за вистина. Тој стандард подразбира дека постоењето на одреден факт е поверојатно отколку неговото непостоење.¹⁷²

---

¹⁷⁰ Комисијата во Еквадор, на пример, во завршниот извештај објавен во Јуни 2010 год. ги навела по азбучен ред имињата на лицата одговорни за кршење на правата во периодот од 1984 до 2008 год., со краток опис на делувањето на тие лица, упатувајќи на соодветните делови од извештајот кои содржат детални описи на кршењата, и таму каде било можно, и со фотографија на сторителот. *Comision de la Verdad, Sin Verdad No Hay Justicia: Informe de la Comision de la Verdad* (2010), том 5, дел 2 (“Listado alfabético de los presuntos responsables y su grado de participación”).

¹⁷¹ Еден од последните такви примери е т.н. извештај на *Saville* комисијата во Велика Британија од Јуни 2010 год., а во врска со случувањата во северно ирскиот град Дери (Derry). извештајот преку неколку поглавја ја испитува на четирите британски офицери кои ја воделе операцијата во Дери, кога британските војници отвориле оган на ирско-католичките учесници на демонстрациите и убиле 13 луѓе. *Report of The Bloody Sunday Inquiry*, том VIII, поглавја 169-172.

¹⁷² Марк Фримен, *Truth Commissions and Procedural Fairness* (Cambridge University Press, 2006), стр. 282, фуснота 53; *The National Reconciliation Commission Report* [Гана] (), поглавје 2 (“Understanding and Giving Effect to the Mandate”), параграф. 2.3.3.6.2.

На примена на стандардот „рамнотежа на веројатностите“, се повикаа комисиите во: Јужноафриканската Република (том 1, поглавје 4 (“The Mandate”), параграфи 155 и 157); Хаити (поглавје 5 (“Presentation general des cas”)); Сиера Леоне (том 2, поглавје 2 (“Findings”), параграф 7); и, Гана (поглавје 2 (“Understanding and Giving Effect to the Mandate”), параграф. 2.3.3.6.2.).

Освен што наодот на Комисијата нема ефект на судската пресуда, со него не се прејудира исходот на евентуалната судска (кривична) постапка во која што се користи висок стандард на докажување (*надвор од разумното сомневање*).

Став 2

И покрај тоа што Комисијата не утврдува кривична одговорност и не изрекува кривични санкции, објавувањето на името на можниот сторител може да има негативни последици за тоа лице. Тие последици вклучуваат морална осуда во заедницата во која лицето живее, но и можно губење на работа или изложување на кривично гонење.¹⁷³ Затоа е важно Комисијата не само да ги заснова своите наоди врз доволно силни докази туку и да му овозможи на наводниот сторител да се изјасни за наодите кои укажуваат на неговата вина. Мерките од став 2 овозможуваат барањето за исправност на процедурата (еден од принципите на делување на Комисијата, од член 10 на Статутот) да биде задоволено. Комисијата сама ќе процени на кој начин ќе го информира лицето за содржината на предложениот наод и на кој начин лицето ќе може да се изјасни за наодот. Една можност е лицето да ѝ даде усна изјава на Комисијата, вклучувајќи и изјава на јавно слушање. Меѓутоа, лицето може да достави и писмена изјава.¹⁷⁴ Во работата на Комисијата за вистина и помирување во Јужноафриканската Република, пишаните изјави доведоа до тоа во низа случаи да се изостави името на лицето од листата на наводните сторители.¹⁷⁵

Обврската на Комисијата од став 2 не може да биде исполнета кон наводните сторители кои не се меѓу живите. Во таквите случаи Комисијата ќе мора да биде посебно внимателна при процената дали собраните податоци, до таа мера уверливо укажуваат на одговорност на лицето за да се оправда внесување на таквата проценка во извештајот.

Став 3

Одредбата за правото на Комисијата, во завршниот извештај да упати на соодветна пресуда, ѝ овозможува на Комисијата да ја запознае јавноста со тоа како кршењето на правото за кое се работи во конкретниот случај, е квалификувано од страна на судот кој е меродавен тоа да го направи. Со упатување на донесената пресуда Комисијата ѝ овозможува на јавноста да стекне целосно сознание за настанот кој го истражила.

Комисијата е обврзана во завршниот извештај да упати на донесените пресуди. При тоа, само во исклучителен случај може да се замисли Комисијата да заклучи дека наодите од пресудата не се основани: ако Комисијата утврди нови факти на чија основа е евидентно дека одлучувачките факти од пресудата се делумно или потполно погрешно утврдени.

Иако можноста Комисијата да дојде до податоци кои укажуваат на погрешно утврдени факти во пресудата е мала, таквата можност не може да се исклучи со присилување на Комисијата пред

¹⁷³ Марк Фримен, *op. cit.*, стр. 114.

¹⁷⁴ На оваа тема да се видат препораките на австралиската комисија за законодавна реформа, *Final Report— Making Inquiries: A New Statutory Framework* (ALRC Report 111), 4 Февруари 2010 год., стр. 379, пар. 15.31, www.alrc.gov.au/inquiries/current/royal-commissions/ALRC111/index.html.

¹⁷⁵ Присила Б. Хејнер (Priscilla B. Hayner), *op. cit.*, стр. 178-179.

почнувањето со работа да ги прифати – како несомнени – сите факти утврдени со судските одлуки. Предложеното решение од членот 46 став 3 е во согласност со логиката која ја следат и законите за кривична постапка во договорните страни, односно одредбите во тие закони за таканареченото повторување на постапката. Со тие одредби се дозволува повторување дури и на онаа кривична постапка која е веќе правосилно завршена; повторувањето е дозволено ако се откријат нови факти и докази способни да доведат до поинаква пресуда од онаа која е правосилно изречена.¹⁷⁶ Да му се забрани на РЕКОМ во светлината на новите факти да укаже на погрешно утврдена состојба во пресудата, би било аналогно на забраната да се повтори кривичната постапка, што би било бесмислено.

Не постои вистинска можност Комисијата самоволно да донесува заклучоци со кои би ги омаловажила пресудите кои се цврсто втемелени на фактите (а таков е поголемиот број), а со тоа и признавањата на злосторствата и страдањата содржани во тие пресуди. Најпрво, строгите критериуми и процедурата за избор на комесар – процедура која ја вклучува важната улога на здруженијата на жртвите и невладините организации – гарантира кредибилитет на составот на Комисијата. Освен тоа, само ако Комисијата утврди нови факти од кои е *евидентно* дека одлучувачките факти од пресудата се делумно или целосно погрешно утврдени, би можело да се очекува Комисијата да даде поинаков наод од оној на судот.

Став 3 ги исклучува пресудите кои се донесени во отсуство на обвинетиот од кругот на пресудите на кои Комисијата може да упати со оглед на тоа што таквите судења се спорни од гледна точка на стандардите за праведно судење.

Член 47

Обврска на парламентите и владите да го разгледаат завршниот извештај

Образложение

Член 47 обезбедува после објавувањето на завршниот извештај, извршната и законодавната власт во секоја од договорните страни, да ги разгледаат, со посебно внимание, наодите и препораките на Комисијата. Членот е направен врз основа на Нацрт законот за вистина, правда и помирување, кој експертите на Меѓународниот центар за транзициска правда го припремија во 2008 година со

¹⁷⁶ Закон за кривична постапка, *Сл. весник на БиХ*, бр. 3/03, последна измена 15/08, чл. 327-328; Закон за кривична постапка, *Сл. весник на Црна Гора*, бр.57/2009 и 49/2010, чл. 424-425; Закон за казнена постапка, *Сл. весник на Р. Хрватска*, бр. 152/08, 76/09, чл. 501-503; Закон за кривична постапка, *Сл. весник на UNMIK*, бр. 2003/26, измени и дополнувања на *Сл. весник на Р. Косово*, бр. 44/2008, чл. 442; и, Закон за кривична постапка, *Сл. весник на СРЈ*, бр. 70/01 и 68/02 и *Сл. весник на Р. Србија*, бр. 58/04, последни измени 72/09, чл. 407.

организациите на граѓанското општество во Кенија.¹⁷⁷ Решенијата со кои се предвидува обврската за разгледување на извештајот на комисијата за вистина од страна на извршната и парламентарната власт, иако помалку детални, сепак не се невообичаени во компаративната пракса. Законот за основање на комисијата во Јужна Африка пропишува обврска со која претседателот на државата во рок од два месеци откако Комисијата ќе му го предаде извештајот, е обврзан да поднесе извештај до Парламентот.¹⁷⁸ Законот во Кенија го обврзува надлежниот министер да го поднесе извештајот на разгледување на парламентот во рок од 21 ден по објавувањето.¹⁷⁹

Со оглед на тоа што сесијата на парламентот (од став 1), на која треба да се расправа за извештајот, се закажува во рок пократок од три месеци по издавањето на извештајот, значи во период во кој Комисијата уште постои (да се види член 50), ќе биде важно на седниците на парламентот да присуствуваат и претставници на Комисијата.

XII ДЕЛ – РАЗНО

Член 48

Казнени одредби

Образложение

Законите со кои се основаат комисии за вистина, како и законите со кои се регулира работењето на истражните комисии, парламентарни или не – парламентарни, речиси без исклучок содржат и одредби за кривичните дела со кои се загрозува работата на Комисијата и за санкциите за тие дела. Во образложението за член 16 од Статутот веќе детално се прикажани казнените одредби во компаративната пракса, а овде тој приказ може да се сумира на следниов начин:

¹⁷⁷ The Truth, Justice and Reconciliation Bill, 2008 - Civil Society Draft (Закон за вистина, правда и помирување, 2008 – драфт на граѓанското општество), Ноември 2008, чл. 51 ("Responsibilities of the Government of Kenya, the National Assembly and the KNCHR").

¹⁷⁸ Јужна Африка, чл. 44.

¹⁷⁹ Кенија, чл. 42, стр. 3.

- законодавствата на државите како што се Канада, Австралија, Нов Зеланд, Белгија, Италија, Германија, Израел и други, предвидуваат санкции за лица кои што одбиваат да дадат податоци на истражните комисији;¹⁸⁰
- основачките акти на повеќе комисији за вистина предвидуваат одбивањето да се пристапи и да се сведочи пред комисијата автоматски да повлечи со себе парична казна или казна затвор, при што казната затвор во некои држави (Јужна Африка, Гана) може да изнесува и две години;¹⁸¹
- овие искуства почнаа да се пренесуваат и во оние пост-југословенски земји кои со закони го регулираат делувањето на парламентарните истражни комисији;
  - хрватскиот закон за истражни органи (комисији) пропишува парична казна за лицето кое нема да одговори на повикот од истражната комисија да сведочи или да информира за фактите кои што им се познати;¹⁸²
  - косовскиот Закон за парламентарна истрага ја овластува анкетната комисија на парламентот да побара започнување на кривична постапка против сведоците кои не сведочеле во согласност со неговите обврски пропишани со тој закон или одредбите на Законот за кривична постапка.¹⁸³

На ова треба да се додаде дека релевантни закони пропишуваат санкции и за други кривични дела, а не само за одбивање на сведочење или одбивање лицето да достави документи. Во казните дела спаѓаат:

- лажно сведочење;¹⁸⁴
- употреба на закана или сила, како и давање на корист поради наведување на лица на давање лажна информација или недавање информација на комисијата;¹⁸⁵

¹⁸⁰ На пример,

- новозеландскиот Закон за истражни комисији пропишува дека лицето кое што нема да одговори на повикот од комисијата да сведочи пред истражната комисија или да ѝ достави документи, може да биде парично казнето до 1000 долари, а со тоа може да биде повеќекратно казнувано со затворска казна од по седум дена;
- законите кои што во Италија се донесени при воспоставувањето на секоја истражна комисија на италијанскиот парламент, обично пропишуваат на сведочењето пред комисијата да се применува чл. 372 од Кривичниот закон; според тој член, лицето кое одбива да соопшти податоци за кои што има сознание, се казнува со затвор со должина од две до шест години;
- белгискиот Закон за парламентарна истрага предвидува затворска казна во траење од 8 дена до 6 месеци, заедно со парична казна, за лицето кое што одбива да сведочи пред истражната комисија;
- израелскиот Закон за истражни комисији пропишува казна до две години затвор за лицето кое одбива да сведочи пред комисијата или да ѝ даде документи на располагање.

¹⁸¹ Јужна Африка, чл. 39, ст. е; Источен Тимор (2001), чл. 20, ст. 1; Гана (2002), чл. 22, ст. 1; Кенија (2008), чл. 7, ст. 5; Маурициус (2008), чл. 11 и 16. Од друга страна, основачките акти на комисиите во Сиера Леоне и Парагвај оставаат дискреционо право на самите комисији да покренат судска постапка, или тоа да не го прават. Сиера Леоне (2000), чл. 8.2.; Парагвај (2003), чл. 5;

¹⁸² Закон за истражни комисији, *Сл. Весник на Р. Хрватска*. бр. 24/96, чл. 25.

¹⁸³ Закон бр. 03 L-176, за парламентарна истрага, 4 Јуни 2010 год., *Сл. Весник на Р. Косово*, бр. 74/2010, 20 Август 2010 год., чл. 19, ст. 10.

¹⁸⁴ Гана, чл. 22, ст. 1(е), Маурициус чл. 16(с); Закон за парламентарни истраги [Белгија], стапи во сила на 15 Мај 1880 год., чл. 9.

¹⁸⁵ Закон за парламентарни истраги [Белгија], чл. 9.

- уништување на документи или предмети со намера да се спречи комисијата да спроведе истражување;¹⁸⁶
- откривање на податоци кои комисијата ги примила со условот на доверливост;¹⁸⁷ и,
- генерално попречување на работата на комисијата, односно вршење недозволено влијание врз неа.¹⁸⁸

Став 1

Со одредбите за кривични дела и санкции се обезбедува заштита на Комисијата од попречување од страна на вработените во структурите на власта и од други лица, а исто така им дава ефект и на некои одредби во Статутот кои пропишуваат забрани за комесарите и персоналот на Комисијата. Со ратификација на Статутот, тој меѓународен договор ќе стане дел од правниот поредок на договорните страни и ќе нема пречки овие кривични дела да се применуваат без посебно дополнување на кривичните закони.

Точка а. - г. се еднакво применливи на секое лице, понатаму, на обичните граѓани и на оние кои работат во државните органи, па и на вработените во Комисијата.

Став 2

Став 2 (санкции за одбивање на службено или приватно лице да постапи според барањето на Комисијата за доставување на документи или други извори на увид) има за цел да обезбеди исполнување на обврската од член 18, став 2, од Статутот („Државни органи, други правни лица и граѓани од договорните страни должни се по барање на Комисијата да ги достават на увид сите документи и други извори кои би можеле да бидат значајни за остварување на незините цели“).

Став 3

Овој став се однесува на нејавување на лица на поканата и одбивање на лица да дадат изјава на Комисијата. Член 17, став 6 (на кој оваа одредба упатува) предвидува, меѓу другото, „ако го смета тоа за потребно, Комисијата да може да му предложи на надлежниот суд во итна постапка да одлучи за примената на мерки за обезбедување на присуство на лица, во согласност со законот за кривична постапка на државата во која лицето има живеалиште, односно престој.“ Во Србија, Црна Гора и во Косово, судот може во кривична постапка да нареди сведокот кој не се јавува на поканата, нити го оправдува своето отсуство, присилно да се доведе, а со тоа може да му се изрече и парична казна; во Хрватска, Црна Гора и на Косово може и да оди во затвор (најдолго месец дена во Хрватска и на Косово, а два месеци во Црна Гора).¹⁸⁹

¹⁸⁶ Гана, чл. 22, ст. 1(k), Јужна Африка чл. 39(h)

¹⁸⁷ Источен Тимор, чл. 39.1, Гана 19, ст. 8, Јужна Африка чл. 39(g).

¹⁸⁸ Јужна Африка чл. 39, Либериа, дел 28, Кенија, чл. 7, ст. 4, Соломонски Острови, чл. 9, ст. 2, Сиера Леоне, чл. 9, ст. 2; Израел, Закон за истражни комисиии, 5729-1968, со измените од 1972 година, чл. 24А.

¹⁸⁹ Да се видат следните одредби во законите за кривични постапки: Закон за кривична постапка, *Сл. весник на БиХ*, бр. 3/03, последни измени 15/08, чл. 81; Закон за кривична постапка, *Сл. весник на Црна Гора*, бр. 57/2009 и 49/2010, чл. 119; Закон за кривична постапка, *Сл. весник на Република Хрватска*, бр. 152/08, чл.

Член 49

Улогата на Комисијата во кривичното процесирање

Образложение

Пред да се објасни членот 49, корисно е да се потсети на претходните одредби во Статутот, со кои се воспоставуваат допирни точки помеѓу Комисијата и правосудството, или такви допирни точки всушност нема но дел од правничката заедница на просторот на договорните страни смета дека има и дека според тоа Комисијата на себе недопустливо го зема она што му припаѓа на судството:

- овластувањето на РЕКОМ, од член 11 од Статутот, да бара и да добие полна соработка со државите; ова овластување е во согласност со исто такво овластување на канцеларијата на народниот правобранител и со парламентарните истражни комисии во договорните страни и во други држави во светот, како и со овластувањата на голем број комисии за вистина во светот (да се види образложението на член 11).
- овластувањето на РЕКОМ да ги „утврдува фактите“; ова овластување е во согласност со законодавството и праксата на договорните страни, како и во другите држави, на вон-судските тела да им се даде овластување да ги утврдуваат фактите (да се види образложението на член 13);
- овластувањето на РЕКОМ да предложи на надлежниот суд по итна постапка да одлучи за примена на мерката обезбедување присуство на лицето, во согласност со законот за кривична постапка на таа држава (да се види образложението на член 17, став 8);
- утврдувањето, од страна на Комисијата, дека собраните факти укажуваат на постоење на сериозно сомнение дека одредено лице извршило воено злосторство односно тешко кршење на човековите права; со користењето на ова овластување, Комисијата не изрекува кривично-правна ниту граѓанско-правна санкција, ниту пак крши некоја претпоставка на невиност (да се види образложението на член 46);
- судот, а не комисијата, е тој кој изрекува санкции за лицата кои го спречуваат ефикасното делување на Комисијата, служејќи се со намерно изнесување на неистина, наведување други да дадат лажни податоци или да не дадат никакви податоци, уништување на документи и предмети, и обелоденување на доверливи податоци; изрекувањето санкција во такви случаи е вообичаено во делувањето на истражните комисии (вклучително и во некои од договорните страни) и на комисијата за вистина (да се види образложението на член 48);

РЕКОМ не е судско тело (член 46, став 1), но Комисијата има одредени овластувања значајни за кривично-правниот систем на државите во кои ќе се применува Статутот.

291; Закон за кривична постапка, *Сл. весник на UNMIK*, бр. 2003/26, измени и дополнувања *Сл. весник на Република Косово*, бр. 44/2008, чл. 167; и, Закон за кривична постапка, *Сл. весник на СРЈ*, бр. 70/01 и 68/02 и *Сл. весник на Република Србија*, бр. 58/04, последни измени 72/09, чл. 108.

Член 49 не ја повредува независноста на судовите, начело заштитено како во уставите на договорните страни, така и со меѓународните стандарди. Имено, Комисијата има овластување да *предложи* одредување поблага казна, делумно помилување, и вонредно ублажување на казна, но не и сама да донесе одлука за таквите мерки. Одлуката ја донесува судот.

Во сите три става од овој член, се наведува дека олеснувања може да добие лице кое „ќе соопшти податоци значајни за откривање локации со посмртни останки на исчезнатите лица, или за откривање на други можни сторители и други дела“. Под „други можни сторители“ се мисли на други лица одговорни за присилни исчезнувања или на било кои други воени злосторства или тешки кршења на човековите права, од мандатот на Комисијата.

Оваа одредба во Статутот содржи некои решенија кои имаат сличности со законските решенија и пракса во некои од договорните страни, за привилегиите на лицата за кои постои основано сомнение дека сториле кривично дело, ако соработуваат со органите за кривични гонења и судовите при откривање на кривични дела и можни сторители. Во кривичните закони на државите потписнички, пропишана е можност за склучување на договор за степенот на вината, и во кој случај лицето се стимулира со изрекување на поблага казна, доколку се согласи на соработка со обвинителството.¹⁹⁰ Исто така, член 49 ја следи логиката на националните прописи за сведоците соработници, со тоа што член 49 – за разлика од некои национални законодавства во регионот – не предвидува можност кооперативното лице *потполно* да се ослободи од одговорноста за извршеното воено злосторство или тешкото кршење на човековите права.

Со став 1 пропишано е овластување на Комисијата да предложи одредени привилегии за лице за кое Комисијата во текот на своето работење ќе утврди дека постои сериозно сомнение дека извршило воено злосторство или тешко кршење на човековите права, а истото лице е спремно да ѝ соопшти на Комисијата релевантни информации за посмртните останки на исчезнатите лица за време на вооружените судири на територијата на некогашна СФРЈ, и/или податоци релевантни за откривање на други сторители и други дела. Според оваа одредба, судот на таа земја би требало да го разгледа таквиот предлог на Комисијата во рамките на одлучувањето за видот и висината на казната, со почитување на слободното судиско убедување. Конечната одлука за донесување на казна ја одредува судот.

¹⁹⁰ Одредбите за договорот за признавање на вината се содржат во: ЗКП на БиХ, чл. 231; ЗКП на Федерацијата БиХ, чл. 246; ЗКП на Република Српска, чл. 246; ЗКП на Црна Гора, чл. 300; ЗКП на Република Србија, чл. 304; Законот за организација и надлежности на државните органи во постапката за воени злосторства, *Сл. весник на Република Србија*, бр. 67/03, последни измени 104/09, чл. 136; ЗКП на Република Хрватска, чл.361; и, во Законот за измени и дополнувања на ЗКП на Косово, *Сл. весник на Република Косово*, бр. 44/2008, чл. 44.

Во одредбите на законот за кривична постапка во Црна Гора и Србија, има можност за склучување договор за признавање на вината, само ако лицето е обвинето за кривично дело – или повеќе слични кривични дела – за кои е пропишана казна затвор во траење од 10 години. Меѓутоа кога постапката се води за воени злосторства, во Србија може да се склучи договор за признавање на вината без наведено ограничување, и тоа на основа на Законот за организација и надлежност на државните органи при постапка за воени злосторства.

Ставот 2 како и ставот 3, се однесуваат на осудени лица. Осудено лице, согласно со законите во државите на некогашна СФРЈ се смета лице чија што вина е утврдена со правосилна пресуда. Помилувањето е во надлежност на претседателот/претседателството на таа земја. Помилувањето често се применува како заслуга и награда за однесувањето на конкретното осудено лице. Давање податоци за посмртните останки на исчезнатите лица или податоци релевантни за откривање на други сторители, претставува еден вид на однесување за кое е оправдано да се даде делумно помилување.

Став 3 пропишува дека Комисијата може да предложи посебно правно средство, вонредно ублажување на казна. Вонредното ублажување на казна е пропишано во законите за кривична постапка во Црна Гора, Хрватска, Косово и Србија, за случај кога по правосилната пресуда ќе се појават околности кои не постоеле кога се изнесувала пресудата или судот за нив не знаел иако постоеле, а тие очигледно би довеле до поблага осуда.¹⁹¹ Одлука за вонредно ублажување донесува суд кој е законски одреден за тоа.

Формулацијата „...ако тоа не е спротивно со законските одредби на односните држави...“, од став 2 и став 3, употребена е имајќи предвид дека овој Статут ќе биде применет во различни суверени држави, од кои некои не ги познаваат правните механизми наведени во овој член на Статутот, или ја ограничуваат нивната примена. На пример, во законодавството на БиХ не постои правен механизам за вонредно ублажување на казна, а според ентитетските закони за помилување во БиХ, помилувањето не може да се даде за кривични дела геноцид, воени злосторства или злосторства против човештвото.

Може да се постави прашање дали РЕКОМ би бил законски предлагач за помилување на осудени лица (како во став 2) или вонредно ублажување на казна (како во став 3), имајќи предвид дека постоечките закони за кривична постапка и законите за помилување наведуваат други субјекти како овластени предлагачи. Работната група за изработка на Статутот смета дека тоа е можно. Имено, Статутот мора да подлежи на ратификација во парламентите на сите договорни страни.

---

¹⁹¹ Закон за кривична постапка, *Сл. весник на СРЈ*, бр. 70/01 и 68/02 и *Сл. весник на Република Србија*, бр. 58/04, последни измени 72/09, чл. 415-418; Закон за кривична постапка, *Сл. весник на Црна Гора*, оп. цит., бр. 57/2009 и 49/2010, чл. 423-426; Закон за кривична постапка, *Сл. весник на UNMIK*, бр. 2003/26, измени и дополнувања *Сл. весник на Република Косово*, бр. 44/2008, чл. 448-450; и, Закон за кривична постапка, *Сл. весник на Република Хрватска* бр. 152/08, 76/09, чл. 431-434.

XIII ДЕЛ – ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ

Член 50

Престанок на работата на Комисијата

Образложение

После објавувањето на завршниот извештај, Комисијата ќе преземе неопходни активности во рок од три месеци, а до истекот на мандатот, да дистрибуира и претстави завршен извештај, да систематизира и архивира материјал кој би бил достапен по престанувањето со работа на Комисијата.¹⁹² При систематизирањето и архивирањето на материјалот, Комисијата ќе се грижи за заштита на сите доверливи информации. Во овој период Комисијата ќе донесе одлука за располагање, распределување и пренос на подвижен и недвижен имот, како и за преостанатите права и обврски на Комисијата кон трети лица. Исто така Комисијата е должна да изработи целосен финансиски извештај, како и извештај за своите активности. Овие извештаи Комисијата им ги предава на претседателите/претседателството на договорните страни.

---

¹⁹² Сиера Леоне, чл. 19.1.; Соломонски Острови, чл.19.1.; Кенија, чл.45.1.; Источен Тимор, чл.43.1.